L. Ч. 11. SAMBOR САМБІР 1939. R. Р. IX.

ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ

LITOPYS BOJKIWSZCZYNY

Записки присвячені дослідам історії, культури й побуту бойківського племени.

Адреса Редакції й Адміністрації: Самбір, вулиця Тиха ч. 1.

ЗМІСТ:

10375 КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ +8

Шифр Т52 164 Инв. № 2626706

Автор

Название Літопис Бойківщини.
1.

Место, г... Самбір, 1939.

Кол-во с... С. 101-116.

-"- отд. ... 1 арк. портр.

-"- иллю...

-"- карт...

-"- схем...

Том ... вып.

Конволют

Приложени...
29.1...

L. Ч. **11.** SAMBOR САМБІР **1939.** R. Р. **IX.**

ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ

LITOPYS BOJKIWSZCZYNY

Записки присвячені дослідам історії, культури й побуту бойківського племени.

Адреса Редакції й Адміністрації: Самбір, вулиця Тиха ч. 1.

ЗМІСТ:

Др. ДАНИЛО СТАХУРА

* 19. XII. 1860 — † 20. XII. 1938

Др. Данило Стахура

Добродій Музею Т-ва „Бойківщина“ в Самборі, помер дня 20 грудня 1938 р.

Селянський син Данило Стахура уродився 19. XII. 1860. р. в Полянах коло Коросна.

Ґімназію покінчив у Перемишлі, правничі студії у Львові. Був адвокатським конціпієнтом у Тернополі та в Перемишлі. Громадянську однак свою діяльність розвинув головно в Самбірщині, де працює в 1891, а опісля від 1898 до 1919 року як адвокат.

Прибувши до Самбора в 1891. р., збирає нечисленний гурток „народовців“ — інтеліґентів і селян та по довгих приготуваннях основує філію „Просвіти“ в Самборі на загальних зборах дня 3. IX. 1891. р.

Відлогом лежала в тому часі Самбірщина, окутана квієтизмом та безпросвітністю села.

У 1898. р. вертає Данило Стахура до Самбора й поринає знову з захопленням молодого, бурхливого народовецького руху в життя, в широкі селянські маси.

Закладає читальні „Просвіти“, курси для неграмотних, крамниці, поширює пресу, пропаґує кличі дрібної ощадности, закладає торговельні спілки, каси, крамарські курси, курси хліборобського вишколу, дає відчити, виголошує промови на концертах, орґанізує самбірських міщан, ремісників, виголошує промови на вічах, дає почин до орґанізацій жіноцтва, орґанізує політичне життя, одним словом працює на всіх ділянках, так як мусів працювати тоді кожний народовець, роздріблюючи свою енерґію, своє знання, — бо мало було людей до праці а ті, що працювали, мусіли бути рівночасно письменниками, політиками, економістами, артистами й пр.

У 1903. р. покликує Данило Стахура до життя політичну орґанізацію „Народнього Комітету“ а в висліді своєї політичної діяльности був вибраний послом до віденського парляменту 1907. р.

В господарській ділянці був співорґанізатором каси „Народний Дім“ (тепер Українбанк) і філії „Сільський Господар“ у Самборі.

В квітні 1915. р. вивезла його російська влада як закладника до Симбірська, де перебував до жовтневої революції.

По повороті з заслання поселився в Берегові на Закарпатті, де одержав горожанство й становище надрадника окружного суду, предсідника сенату та віцепрезидента суду.

В Берегові закладає філію „Просвіти" та кружки „Просвіти" в дооколичних селах, уладжує відчити по селах, містах та перед мікрофоном.

Та все думками вертає до терену діяльности своїх юних днів, буйної молодости, на наше Підкарпаття, на терен північної Бойківщини.

У 1932. р. Товариству „Бойківщина" в Самборі, широким жестом і зі зворушливим сантиментом відступає безплатно на десять літ чотири просторі кімнати на приміщення музею „Бойківщина" у своїй камяниці при вул. Тихій ч. 1.

В цей спосіб дає тверду підставу до правдивого розвитку музею, якого долею цікавився до кінця свойого життя, надсилаючи експонати та цінні записки з ділянки етноґрафії (матеріяли до бойківських писанок).

У 1934. р. переходить Данило Стахура на емеритуру, живе в Ужгороді, працюючи дальше в „Просвіті".

По віденському арбітражі переноситься до Перечина. В грудні виїхав відвідати на свята свою родину в Празі й там умирає 20. грудня 1938. р.

Світлій Памяті Громадянина, Мецената музею „Бойківщина" в Самборі присвячує цю коротку згадку грядучим поколінням у память

СТАРШИНА ТОВАРИСТВА.

Від Редакції.

Випускаємо одинадцяте число „Літопису Бойківщини" дещо іншого змісту, як дотепер. Замість коротких праць різнородного змісту різних учених та дослідників Бойківщини, містимо одну довшу працю дра Івана Максимчука про звичаєве право Бойків.

На майбутнє не резиґнуємо з дальшої цінної та дуже пожаданої співпраці наших визначних учених, хочемо однак осягнути й це, щоби спонукати також і принагідних дослідників Бойківщини до систематичних студій у власному терені, які можуть без великих трудів, при добрій волі, витривалости, при відповіднім приготуванню та підході, одержати вартісні матеріяли з першої руки.

Хочемо поширити стремління до дослідів серед одиниць, які дотепер не оголошували ще своїх праць друком, бо не мали до цього нагоди.

Др. Іван Максимчук належить до дослідників, які вже нераз оголошували свої праці друком. Праця його однак повинна вказати, яке широке та відлоге поле до дослідів розгортається для нашого вчителя, священика, лікаря, адвоката, кооператора, що живе на терені Бойківщини.

Кличемо та заохочуємо всіх охочих до дослідів присилати свої праці до Редакції „Літопису Бойківщини". Місяцями та роками можна студіювати у власному найближчому середовищі, набираючи щораз більше вправи та охоти до дослідів. Початкуючим радимо опрацьовувати зпочатку якнайвужчі відтинки духової та матеріяльної культури, найрадше серед найближчого окруження (відповіді на квестіонарі!), а вислідн студій над дрібними відтинками дадуть спромогу до опрацювання синтетичної моноґрафії Бойківщини, що є віддавно ціллю Товариства „Бойківщина".

Кожний дослідник, чи то селянин-хлібороб, чи інтеліґент може й повинен при добрій волі причинитися дуже багато до зібрання прецікавих матеріялів, як підстави до відкривання нових культурних цінностей Бойківщини, як підстави до синтези української культури.

В цьому числі Літопису Бойківщини містимо також дальшу частину бойківського словаря о. Юрія Кміта. Найраціональніше було б видрукувати відразу цілий словар, мате-

ріяльні однак засоби на це не позволяють. Матеріялу до друку словаря остає ще на яких десять аркушів.

Одинадцятий том „Літопису Бойківщини" ще й тим буде неповний, що з недостачі фондів мусіла бути поменшена хроніка, на жаль дуже важна ділянка рецензій та інших коротких праць і причинків. Вартісне однак є це, що XI. том містить цілість одної праці.

Др. ІВАН МАКСИМЧУК
СТАРИЙ САМБІР.

Деякі інституції звичаєвого права в Старосамбірщині.

Світлій Памяті перших двох Голов Тов. „Бойківщина“ в Самборі, бл. п. Дра Володимира Гуркевича та Дра Володимира Кобільника, розвідку цю присвячує

Автор.

I.

Вчасі кількалітнього побуту в містечку Старому Самборі довелося мені, з нагоди виконування моєї професії адвокатури в канцелярії та в суді, стрінутися віч—на—віч з різними інституціями звичаєвого права, глибоко закоріненими та поширеними в гірських селах старосамбірської Бойківщини.

На означення цих інституцій народнього, звичаєвого права, дехто вживає слова „пережитки“, маючи на думці та кермуючися загально обовязуючими інституціями писаного права, права скодифікованого. Воно будьто цілковито перечить поняттям звичаєвого права й виключає його примінення в правно-приватних відносинах договірних сторін, кваліфікуючи відносну умову як неважну (на приклад позичка під застав землі, позичка на „віджиток“ з рівночасним заставом частини недвижимого майна довжника й т. д.), будьто старається в деякі інституції звичаєвого права вляти духа писаного права та примінити поодинокі правні норми до випадків умов, заключених згідно зо звичаєм пануючим у даній околиці. В тому останньому випадку муситься підтягати (субсумувати) деякі звичаєві правно-приватні чинности сторін під поняття обовязуючого цивільного (горожанського) закона.

В практиці таке субсумування натрапляє нераз на дуже поважні трудности, що їх судова практика та розумна інтерпретація мусить в інтересі засад доброї віри в чесному обороті переломити в цілі справедливого вирішення конкретного

правного відношення поміж сторонами тоді, коли воно стало предметом судового процесу (на приклад т.зв. передвінчальні умови, заключені згідно зо звичаєвим правом, які своєю формою та змістом виказують основні різниці з писаним правом).

Мені здається, що можна би ці звичаї назвати правдивим народнім правом, бо воно випливає з народньої психіки, являється правним світоглядом українського народу, витвореним довгими віками нашої історії та усвяченим старинньою традицією, що заховала ті правні інституції майже незміненими в своїй первісній формі та змісті, аж по нинішні часи. І хотяй це народнє право стрінуло свого консеквентного поборника в писаному, чужому народній психіці римсько-ґерманському праві, що обовязує на нашій області то всежтаки не зважаючи на нівелюючий його вплив, не зважаючи на те, що це чуже селянському правному світоглядові й правним поняттям право від соток літ нормувало не тільки формою, але теж і своїм змістом життя простолюддя, воно дальше живе, заховуючи свій повний розмах і творить основу правноприватних актів наших бойків у Старосамбірщині.

Це найкращий доказ цього, що ці правні звичаї виросли з психіки нашого бойківського племени, вони створили специфічні інституції бойківського приватного права, що переходячи з покоління на покоління перетривали в своїй первісній формі та в свойому первісному змісті аж до наших часів, творючи ориґінальний його правний світогляд і своєрідну розвязку правно-приватних відносин.

Не пересуджуючи заздалегідь квестії стійности моїх висновків, полишаю це питання отвертим до розвязки нашим історикам права, яких завданням буде виказати орґанічний звязок правних понять у нашій давній історії з нинішніми, їхню історичну тяглість, згл. еволюції та зміни на протязі століть.

Одначе мушу ствердити, що цей погляд обосновую з одної сторони фактом довголітніх та вичерпуючих моїх дослідів, переведених у терені, опертим на сотках особистих конференцій, відбутих з клієнтами, сейчасних записках, схоплених прямо з оповідання бойків різного віку й з різних сіл старосамбірського судового повіту. З другої сторони ствердив я прямо подиву гідний консерватизм та привязання нашого бойківського племени до своїх звичаїв, що дозволили

йому опертися переможно впливам писаного права.

Замітним бо є, що норми австрійського горожанського кодексу, що обовязує на наших етноґрафічних теренах від 1811. р. в Галичині не потрапили перемінити правного світогляду бойків, вони не встигли знищити та викорінити тих звичаїв мимо цього, що норми цього писаного права примінювали не тільки суди, але теж і адвокати та нотарі при вирішуванні конкретних судових справ, чи теж при списуванні договорів. Привязання до своїх питомих народніх звичаїв відбивало нівелюючі впливи різних писаних законів, чи кодексів.

Дальшим доказом своєрідности народнього права та його ориґінальности є пребагата правнича термінольоґія на означення поодиноких інституцій, чи правних актів. Вона свідчить про те, що бойківське право розвивалося цілком самостійно, не улягаючи впливам римсько-ґерманського права. І якраз ця різнородність обох прав звичаєвого та писаного, окреме джерело їхнього походження, розвитку та розуміння, витворює дуже часто цей діссонанс, що знаходить опісля свій кінець у довготривалих процесах, а сторона, що програла процес, нарікає на несправедливість судового присуду, бо не може зрозуміти, чому такий некорисний вислід справи, коли її подійсний стан відповідає сильно закоріненому правному звичаєві. Доказом цього є поодинокі інституції звичаєвого права, що будуть докладно обговорені нижче в спеціяльній частині нашої розвідки.

На всякий випадок мусимо ствердити з одного боку безперечний факт існування норм звичаєвого права попри приписи писаного права, а з другого боку факт, що наші бойки здебільша респектують умови заключувані згідно зо звичаєвим правом і совісно їх виконують. Це свідчить про вроджену бойкам добру віру, яка мусить обовязувати в чесному обороті. Тому теж бойки запізвані до горожанського суду дуже часто льояльно признають факт існування умов заключених згідно зо звичаєм, не відхиляючися від обовязку їх виконання.

Відносно терену, до якого відносяться мої досліди, то я ограничив його лінією Терло, Білич гор. і дол., Стрільбичі, Стара Ропа, Бачина, Кобло старе та Воля коблянська від півночі й лінією Бистре, Пшанець, Ґрозьова, Лопушанка хом.

і Туре від полудня, бо на тому просторі старосамбірського судового повіту від передісторичних ще часів розсілося бойківське племя. Не узгляднив я майже цілком громад Березів, Тарнавка, Ляшки мур., Фельштин, Городовичі, Воля райнова, Хирів, Сливниця, Слохині, Поляна й т. д., бо території тих громад виходять уже поза межі бойківського населення, хотяй правні поняття мешканців цих громад у дечому дуже схожі зо звичаями властивої Бойківщини.

II. Специяльна часть.

§. 1. П О З И Ч К А.

Умова позички — як звісно — допускає забезпечення звороту позиченого капіталу („ѓстини") враз з відсотками, тільки на т.зв. ручнім заставі, себто речі, предметі движимім, виключаючи рівночасно т.зв. антихретичний застав. Значиться не вільно згідно з постановою §. 1372 цз. заставляти недвижимостей на забезпечення позички з рівночасним відданням заставленого ґрунту в уживання та користування вірителя.

Одначе допускаємим є законно установлення та впис права заставу на гіпотеці недвижимостей для забезпечення позиченого капіталу й процентів, згл. грошевих претенсій, що походять з інших, законом предвиджених, правних титулів, при чому користування обтяженого правом заставу ґрунту залишається довжникові.

Тимчасом на бойківській території (бодай на її західній полосі, що межує з Лемківщиною, себто на терені судових повітів старосамбірського, турчанського, боринського й т.д.) існує звичай загально поширений і мабуть дуже давній того змісту, що довжник затягаючи позички договорюється зо своїм вірителем у цей спосіб, що віддає йому залежно від висоти позиченого капіталу (це слово перекручено на „капітула", згл. „капітульні гроші") менший, чи більший кусень свого ґрунту в т.зв. антихретичний застав, не так на забезпечення звороту позички, як „за процент". Висловлюються при тому так: „Федько Миґа з Тершова бере за процент поле довжника Миколи Товарницького під корець бульби"

(Тершів), або „на заставлене поле йде висіву маця чи полумацьок збіжжа, жита чи пшениці“, „заставив за гроші двоє чи троє стаї“ (Ґалівка), „заставив кусень поля за гроші, як віддасть гроші, то віритель відступує поле“ (Тисовиця), „гроші зичить на застав поля, дає в застав поле“ (Білич дол., Спас) і т. д. Для пояснення додаю, що „полу́мацьок“ означає чвертку (25 кґ.), 2 полу́мацьки це вже т. зв. „ма́ця“ = дві чвертки, себто пів кірця (50 кґ.). Під словом „збіжжа“ розуміють бойки тільки овес, що становить у гірських околицях Бойківщини головний рід рільної продукції.

Інституцію цю нази́вають загально „за́став“, або „заста́ва“, себто довжник віддає ґрунт свій „на за́став“, „на заста́ву“. Віритель згідно зо звичаєм має право так довго тримати цей кусень ґрунту за відсотки, поки довжник не віддасть йому позичених грошей. (Бачина, Топільниця, Нанчілка вел., Потік вел., Пшанець, Старий Самбір, Росохи, Стара Ропа (гор. передмістя), Головецьки, Тисовиця, Воля коблянська, Тершів, Лужок гор., Бусовище, Страшовичі, Стрілки, Лопушанка хом., Білич дол.).

Часом довжник умовляється з вірителем у цей спосіб: „заставляю вам поле за 200 зл. чи 300 зл., вразі якбим вам не вернув гроші до умовленого часу (звичайно до 1—2 або 3 літ), то ви маєте право кликати мене до контракту, та заінтабулювати то поле на себе“ (Лужок гор. Бусовище, Турє, Лінина вел., Волошинова). „Поле пропало для вірителя“ (Білич дол.), „ґрунт перейшов на вічність вірителя“ (Стара Ро̂па). Коли умовлений час віддання позички минув, а довжник грошей не звернув („поля не викупив“ — Бачина), тоді віритель ставався власником заставленого ґрунту, кликав свого довжника до контракту й він мусів списатися з того поля на власність вірителя („поле пропаду́є на вірителя“ — Бачина), який йому більше нічого вже за те поле не має обовязку доплатити. Вартість бо заставленого поля повинна менше більше бути рівномірна з вартістю позички. Буває часом і таке, що віритель мусить доплатити довжникові різницю між вартістю позички й ґрунту, оскільки цей останній вартує більше (Сушиця рикова). Якщо довжник не хотів би добровільно списатися, віритель згідно зо звичаєм має право запізвати свого довжника до суду о узнання власності заставленого ґрунту (Білич дол., Стрільбичі, Тершів). Натомість

у Страшовичах такий випадок мусить бути виразно в умові застережений.

Часом буває таке, що довжник бере гроші й дає поле „під ужи́ття“ вірителя на неозначений час за відсотки доти, доки довжник не зверне позички. На той випадок поле дане „на за́став“ не може вже перейти на властність вірителя, бо він вживає його тільки за відсотки, а згідно зо звичаєм діти довжника навіть по його смерті мають право звернути позичку, а ґрунт відібрати.

В Стрілках і Лопушанці хом. не має звичаю заключування умов того змісту, щоби ґрунт даний „в заста́ву“ припадав на властність вірителя на той випадок, коли-б довжник не віддав позички „до умо́вного часу“. В селі Ґалівка інституція заставу ґрунту за позичку давніми літами сильно поширена, тепер цілковито заникла з тої причини, бо суди при вирішуванні конкретних випадків зараховують надвижку ужиткової вартості, осягненої з заставленого поля на сплачення капіталу й у цей спосіб неоднократно довжник звільнявся зовсім від обовязку доплати згл. заплати вірителеві позиченої квоти.

Ці позички „на за́став“, „на заста́ву“, — це один з родів грошевої лихви на селі раз тому, що вони ставляють слабшого економічно довжника в значну зависимість від вірителя—багача, понадсе позбавляють його на довший час уживання частини маєтку, а з другої сторони збагачують неслушно вірителя, який звичайно у вартості зібраних плодів побирає далеко вищі відсотки, як-би йому законно належалися.

§. 2. Позичка „на віджи́ток“, „на відде́ржання“, „на (до) віджи́ття“.

Це другий рід позички з антихретичним заставом, одначе практикований вже рідше, як вище згаданий. Трансакція ця подібна до вгорі описаної з тією тільки різницею, що віритель бере від свого довжника ґрунт в за́став (заста́ву) не тільки на сплату відсотків, але теж і капіталу. При заключуванні цієї умови говорять: „ти собі на моїм поли ті гроші віджи́єш“, або „віритель дає гроші на віджи́ток“ (Лужок гор., Бусовище, Спас), „віритель відживає тоті гроші“ (Бачина),

„ґрунт виплачує і е́стину і процент“ (Недівна, Страшовичі) „віритель вижи́в собі свої гроші“. Предметом умови можуть бути ґрунти орні (орак) більші чи менші обшаром, залежно від висоти позички й часу її зворсту, положені на узбіччах гір або т.зв. „ро́вінні ґрунти“, положені на широких долинах („ро́вень“, „ро́вінь“), що ними перепливає Дністер, або менші чи більші річки, які є його допливами. Одначе дуже часто заставляють „на віджи́ток“ луки (в Тершові є це правилом), бо виходять із заложення, що віритель не повинен багато працювати для відібрання позиченого капіталу та відсотків. При заключуванні цієї умови договірні сторони заздалегідь означують час „віджи́тку“, а орієнтуються по тім, як високий менше більше може бути чистий дохід з даного кусника ґрунту, популярно званий „орендою“ (по потрученні вартості вкладів і праці). Одначе ніколи не означують згори, яка часть тої т.зв. „оренди“ припадає на е́стину, а яка на відсотки. В Тершові та Стрілках позичку „на віджи́ток“ примінюють тільки до дуже низьких квот, на приклад як довжник перед війною позичав 5—10 ринських, а тепер 20—25 зл., себто до позичок доразових, на дуже пильну „потрі́бку“. В тих випадках віритель має право це поле, чи луку, вживати тільки один рік. Оскільки позичка була вища, то ґрунт віддавано не „на віджи́ток“, тільки „в за́став“ за відсотки. В Стрілках цю інституцію звичаєвого права називають „на відде́ржання“, а на Воли кобл. вживають обі ці назви.

Всупереч умові такі позички „на віджи́ток“ ча пак „на відде́ржання“ нераз тяглися значно довший ніж умовлений час, очевидна річ з великою стратою для довжника, що ніколи не знав, чи відсотки й капітал зістали вже сплачені, чи ні. Правильна розвязка цієї трансакції ускладнюється ше й тим, що в роках неврожаю віритель звичайно твердить, що нічого не зискав, бо не вернулася йому навіть вартість праці та видатків, виложених для вихіснування, відданого йому довжником на віджиток поля.

Цей рід позичок належить теж зачислити до т.зв. лихварських позичок, з причин уже вище наведених.

В Старому Самборі, Стрільбичах, Сушиці рик., Нанчілці великій, Лопушанці хом., Топільниці, Потоці вел., Пшанці, Ґалівці, Росохах, Тисовиці, Старій Ропі (гор. передмістя) щойно описаної інституції звичаєвого права я не ствердив.

В Біличі дол. заховалося на означення цього роду позички слово „до (на) віджи́ття“, мабуть як рефлекс давніх часів, бо тепер там не має звичаю уділяти таких позичок.

§. 3. Купно—продажа „по свідому“ і „на пропа́ло“.

Застереження ці трапляються майже завсіди при купні-продажі худоби згл. коней, овець і баранів.

Говорять так: „я вам продаю ту корову без ніякого ґанчу́, по сві́дому“ (Ст. Самбір, Білич дол.) „я тобі коня продаю раз, абис до мене не мав жадного права ані рації, чи ти здише, чи тратиш на нім, чи якійсь ґанч має, то я тобі грощі не віддам, я продаю, а ти купуєш на пропа́ло“ (Ґрозьова), „як хочеш купити корову, то купуй, а я тобі за ґанч не ґарантую, тото, що видиш, то купуєш, абис потому до мене не мав жадного дочиніне, бо я тобі продаю на пропа́ло“. На те купуючий відповідає: „я купую на пропа́ло, тебе то нич не обходит“ (Недівна), „я продаю тобі „на смерть“, „на пропало“ (Лібухова), „я продаю на заріз, на пропало“ (Бачина), „я продаю без жадної ґарантації, я продав ти купив, коли штука є хора, є ґанчівна́, то я не можу продати по свідому“ (Топільниця), „я продаю по свідому“, (Стрільбичі, Спас), „як ти продаєш“? „Я продаю по свідому“, без жадного ґанчу́, як покажеться якийсь ґанч, то до тижня маєш мені пригнати (Лужок гор., Бусовище), „хоч то купуй, а не хоч то не купуй, а я тобі кажу що є, абис мені більше її не приганяв, бо я не прийму, я продаю на пропало, бо я через ґанч продаю (Тершів), „я продаю не по свідому“ (Стара Ропа, гор. передмістя), „я продаю тобі за 100 зл. на пропало, але ти не маєш до мене жадної прете́кції“ (Сушиця рикова).

Висказ „по сві́дому“ означає, що продавець позбуває штуку без жадного „ґанчу́“, зовсім здорову таку, що надається до звичайного господарського вжитку, без жадних інших хиб (прим. що корова добре їсть, доїться („церкаєсі“), що добре отелюється, не боде, взагалі не має жадної ані „поверховної“ ані внутрішньої хиби, а кінь не полошиться,

не стрихується, дається кути, не є сліпий, дихавичний, глуховатий, ані капцюватий, не є каліка, не має жадних „ги́рчів“ над копитами, себто не має хоробових наростів і ґудзів на ногах. Оскільки яка невидима при купні хвороба чи хиба показалася би протягом 7 до 14 днів (залежно від прийнятого в даній місцевості звичаю) (Лужок гор., Бусовище, Ст. Самбір, Потік вел., Лаврів), набувець має право без попередньої „домо́ви“ відігнати штуку й жадати звороту грошей, а продавець мусить її відібрати та гроші звернути „без жадного інтересу“, одначе мусить про це повідомити продавця на протязі щойно згаданого часу, бо інакше тратить це своє звичаєве право й може доходити розвязання умови, згл. обниження ціни купна тільки в дорозі процесу. Оскільки „ґанч“ був „верхови́й“ і купець його при купні видів, тоді продавець за нього не відповідає. Те саме діється, коли продавець поінформував купця про якусь хибу, а купець мимо цього штуку купив. У деяких місцевостях, прим. у Стрільбичах, Лінині вел., Волошиновій, Недівній, Бачині купець зараз при купні „по свідому“ мусить собі „домо́вити“ (зробити домо́ву) право звороту штуки, якщо хоче розвязати заключену умову з причини невидимої хиби, що показалася щойно по купні. В Недівній така домо́ва мусить при купні безумовно заіснувати, бо інакше не можна „розмінятися“ (жадати „розміни“, себто розвязання умови). Повідають: „як мені худоба не буде подобатися до того а того часу, то ти мені віддай гроші, а я тобі худобу, тай „розміняймося“, я собі беру худобу, а тобі гроші звертаю“. Цей висказ обнимає в собі всі знамена т. зв. купна на пробу (§. 1080 і дальші цз. арт. 379 кз.)

При продажі й купні „по свідому“ ціна даної штуки худоби є значно вища, а застереження це практикується майже виключно тоді, коли умову заключують ґазди, згл. міщане, що взаїмно добре себе знають, бо виходять зі заложення, що між ними не може бути умови „на пропало“ й не випадає продавцеві обманути свого контрагента.

Застереження „на пропало“ при умові купна-продажі звільняє продавця від евікції за евентуальні хиби худоби, коней, чи овець. Продавець не ручить за ніякі хиби, за ніякий „ґанч“ чи „фелєр“, він інформує про це заздалегідь купуючого, продає штуку за нижчу ціну, але застерігає собі, що його контрагент не буде мати до нього ніякого права.

Купець, що набуває штуку „на пропало", не має права виступати проти продаючого з позвом о розвязання раз заключеної умови, згл. о обнижку домовленої ціни купна. Такі умови заключують наші бойки переважно зо жидами, що купують худобу на заріз.

Це застереження потягає за собою для обох договірних сторін також і це, що ніхто з них не може скаржити о розвязання умови з причини покривдження в ціні купна-продажі (Ґалівка).

В Старому Самборі такого чоловіка, що торгує кіньми та вміє підшукати відповідного коня для господаря або якогось кепського комусь упхати, називають: „фриле́ць" рідше „фріле́ць"), або „а́втер" („я піду до фрільцьи́", „я йду з фрильцьо́м").

Це людина проворна, метка, типовий посередник—крутій на торговиці, який різними штучками та неправдивими запевненнями потрапить довести до того, що рефлектуючий на купно коня купить його нераз за дорогі гроші, а опісля переконується, що набутий товар представляє далеко меншу вартість від заплаченої ціни.

§. 4. „Перезичити", „відзичити", „відзи́ка", або „відзи́чка".

Поняття „перези́чити" виступає серед бойків Старосамбірщини в двоякому значінні, що найкраще зілюструють ось які конкретні випадки:

а) Оніфро Платок з Ґалівки заключив зо своїм шваґром Юрком Вовканичом зо Пшанця умову позички, що її змістом зобовязався позичити Ю. Вовканичові квоту 5 зл. У виконанні цієї умови О. Платок передав квоту 5 зл. через свою сестру Настуню, зам. Вовканич з припорученням передати ці гроші довжникові. Цю чинність називають словом „перези́чити" й говорять так: „Оніфро дав мені пятку, щоби я перези́чила Юркові". Настуня Вовканич у даному випадку не є договірною стороною, вона являється тільки післанцем свого брата О. Платка, якого доручення вона виконує, не переймаючи на себе ніякого зобовязання супроти обох договірних сторін.

б) Друге поняття слова „перези́чити“, на означення якого вживається загально терміну „відзи́чити“ (дієслово), „відзи́ка“, або „відзи́чка“ (іменник), різниться основно від вгорі наведеного поняття. Перше поняття не родить ніякого облігаторійного відношення, друге натомість означає або перейняття (обняття) довгу з §§. 1404 і дальші цз. арт. 182 і т.д. кз. або переказ (assignatio) з §. 1400 і т.д. цз. і арт. 613 і т.д. кз.

Найкраще вияснять це ось які приклади, що були предметом судових процесів:

В р. 1930 тодішній префект шляхотської громади Росохи (тепер добромильського, давніше старосамбірського політичного повіту) просив свого знакомого Дмитра Матіїва з Волошинової, позичити йому квоту 50 дол. амер., на що Матіїв не згодився. В якийсь час пізніше зголосився до Дм. Матіїва Степан Терлецький, зв. Башак з Росіх і просив його іменем префекта о позичку 50 дол. амер., але Матіїв відмовив цьому проханню, освідчаючи, що префектові ніякої позички уділити не може, бо він дуже задовжений. Тоді Степан Терлецький іменем власним затягнув у Матіїва 50-долярову позичку й опісля ту квоту позичив (говорять теж „відзи́чив“) префектові. Згодом цей останній, стрінувшися припадково з Матіївом, просив його „відзи́чити“ („перези́чити“) йому цю квоту 50 дол. амер., себто він хотів перейняти (обняти) на себе до заплати довг Степана Терлецького й стати в цей спосіб безпосереднім довжником Матіїва. Цей останній одначе з тією пропозицією не погодився й заявив: „відзи́ки“ (відзи́чки) жадної не роблю, позичка залишається як перше ми умовилися“, себто іншими словами Матіїв не хотів згодитися на це, щоби в первісному правно — приватному відношенні поміж ним а Степ. Терлецьким наступила зміна в особі довжника того змісту, щоби в місце дотеперішнього довжника Ст. Терлецького вступив новий довжник, то є префект, котрий на випадок згоди Матіїва стався би його безпосереднім довжником з рівночасним звільненням Ст. Терлецького зі зобовязання.

в) Інший випадок, де третя особа переймила на себе до заплати довг довжника, був ось який: Наум Половчак з Волошинової позичив у Анастазії Муріяш квоту 40 дол. ам. яку частинно сплатив так, що згідно з обрахунком позістав ще довжний своїй вірительці рештуючу позичку в квоті 10 дол. амер. Вміжчасі син Наума Половчака оженився, а вне-

сене його жінкою до ґаздівства грошеве віно заінкасував старий Половчак (себто довжник) взаміну за усне тільки приречення свойого маєтку молодятам, які по вінчанні зачали самостійно господарити на маєтку батька. Ця якраз обставина спонукала невістку довжника Наума Половчака заключити з Анастазією Муріяш умову, що її змістом вона „відзи́чила“ ту рештуючу позичку в квоті 10 дол. амер. у вірительки її тестя, яка з цим погодилася так, що молода Половчакова стала тим самим безпосередньо зобовязаною до заплати цієї квоти або іншими словами вона переймила на себе заплату довгу свого свекра.

Замітити ще треба, що до такої „відзи́ки“ („відзи́чки“), згідно з пануючим загально звичаєм не вимагається присутності первісного довжника та його виразної згоди.

В Старій Ропі (гор. передмістя), на означення перебрання довгу до заплати, вживають слова „перези́чити“. Довжник не має готівки на сплату свого довгу, а тоді третя особа заявляє, що цей довг довжника за згодою вірителя переймає на себе до заплати.

г) В обох вище наведених випадках ми стрінулися з інституцією перейняття до заплати чужого довгу в тій формі та змісті, в яких вона виступає в правному понятті бойківського населення Старосамбірщини. Але слово „відзи́чити“ означає ще переказ з §§. 1400 і т.д. цз. і арт. 613 і т.д., кз. а приходить він тоді, коли обнімаючий згідно з пропозицією свого довжника переказ годиться на це, щоби третій довжник заплатив вірительність обнімаючого переказ і тоді цей останній говорить: „добре я сі годжу на тото й в і д з и́ ч у ю довг того третого“.

На означення цієї трансакції існує багато назов, а саме в Біличі дол. і Тисовиці, та Лопушанці хом. говорять: „перебрав на себе довг“, в Топільниці: „він переяв той довг“, в Ґалівці: „ він переймив гроші третого довжника на себе“, а в Коблі старому називають це: „перебрання довгу одного за другий“, в Росохах: „він переймає гроші“, в Бачині: „я переяв мої гроші від того третого“. В цьому останньому селі та в Біличі дол. слова „відзи́чити“ вживають теж у тому значінні, що довжник, який затягнув позичку, скажім на 2 місяці, по упливі цього реченця віддає свому вірителеві позичений капітал, але рівночасно просить позичити йому знову

ту саму суму на якийсь умовлений час. Вислову цього вживає довжник ще й тоді, коли не маючи потрібної готівки віддати свій довг в умовленому речинці, просить вірителя „відзи́чити“ йому цю саму суму, себто іншими словами йде йому про прольонґату речинця звороту позички (в Нанчівці вел. кажуть: „не було переі́маня ни́якого“).

В Спасі слово „відзи́чити“ розуміють часом і так: віритель позичив одного дня довжникові 100 зл., але зараз на другий або третій день потребує конечно — скажім квоту — 10 зл. на пильну „потрі́бку“. Тоді просить свойого довжника „відзи́чити“ йому тих 10 зл. на пару днів, а по їх упливі віддає свойому довжникові „відзи́чених“ 10 зл. так, щоби його довг виносив повну квоту 100 зл.

§. 5. Передшлюбні умови.

ВСТУП.

В дотеперішніх дослідах над побутом нашого простолюддя на Бойківщині більшість дослідників звертала, а навіть ще й тепер звертає, свою головну увагу на обряди, що відбуваються при нагоді заключування різних правно-приватних актів.

На приклад при акті заручин („згода“, „сва́ти“, „зальоти“, „руко́вини“, „сва́тьба“), вчасі котрих заінтересовані сторони заключують передшлюбні договори, кладено цілий натиск на те, які пісні, танки, діяльоґи та інші обряди відбувалися з тої нагоди. Зверталося переважно увагу на сторінку — так сказати б — етноґрафічну, пісенну, музичну й т. д., а мало хто брав під увагу це, що попри гарні та старинні пісні, чи танки та обряди, треба теж уважно дослідити головну ціль цих церемоній, якою є безперечно наладнання маєткових інтересів поміж батьками молодят і сфіналізування правно—приватних відносин поміж новоженцями й їх родичами, а заключених тому, щоби створити підставу матеріяльної еґзистенції молодої пари (приповідка „нема віна́, нема весілля́“). А цеж головна та виключна ціль акту заручин і вінчання серед бойків, інтересна не тільки з погляду звичаєвого та писаного права, але теж для правної оцінки кож-

ного конкретного випадку, що знайшовся в адвокатській канцелярії, чи теж на судейському столі.

Щоб обоснувати правильність нашого погляду про занедбання нашими дослідниками правної сторінки заручин, позволяємо собі звернути увагу на книжку п. Остапа Мисевича п. з. „Український весільний обряд на Бойківщині". (Бібл. „Лемківщини" ч. 6, Львів 1937. р.), де на стороні 11. зясовано аж надто коротко в розділі про „Руковини або заруковини" питання, що є темою наших дослідів. Там пишеться таке: „Молодий і сватачі обговорюють з родичами його дівчини маєткові справи т. зн., що дівчина дістає на „вяно", а за посаг звичайно дають поле, корову, скриню та необхідно мусів бути, як у нього так і в неї, жупан з барана".

Ось і все про маєткову сторінку умови. Трохи закоротко та неясно, а навіть незгідно з правдою, бо — як покажеться — з дальшого змісту нашої розвідки, молоді на властивій західній Бойківщині зправила майже ніколи не є приявні на т. зв. „згоді", де вирішується їх матеріяльна доля й не беруть навіть участі при обговорюванні маєткових справ, звязаних з їх подружжям і устійненні віна молодої (Головецьки дол. й гор.).

Існують вправді нечисленні виїмки, які одначе не зміняють в основі змісту та цілі т. зв. „згоди". На приклад у Недівній „молоді" є вправді приявні на „згоді", але ніколи не забірають голосу в дискусії й не втручаються до того, що обговорюють їх вітці. Те саме діється в Коблі старому, Стрілках і Ст. Самборі.

В Лінині вел., Волошиновій, ще перед „згодою", отець дівчини питається її, чи вона бажає собі вийти замуж за наміченого молодця, та щойно на випадок її згоди, отець дівчини велить „ста́рості" згл. „по́слові", „післанцеві", „сватачо́ві" прийти до себе вітцеві хлопця „на згоду". В цих селах так хлопець, як теж і дівчина, беруть часом участь у дискусії над висотою обіцяного їм віна, та зправила домагаються його підвижки.

Взагалі давнішими часами, майже аж до світової війни, молодят не допускали до жадного голосу при „згоді". Цю справу полагоджували самостійно їхні родичі (т. зв. „свати́"), щойно повоєнні часи принесли їм деяку свободу висказів у квестії віна та інших маєткових справах.

Належить дальше замітити, що ніхто з бойків у Старосамбірщині навіть не знає слова „вяно“, що може відноситися до лемківського говору, бо це слово звучить тут „віно“, або „вінó“ (гляди книжечку Івана Буґери п. з.: „Українське весілля на Лемківщині“, Бібл. „Лемківщини“ ч. 2. Львів, 1936 р. стор. 7—8).

Слово „посáг“ має на Бойківщині часом цілком окреме від „віна“ значіння. Так само жупан з барана входить на старосамбірській територїї дуже рідко в склад властивого віна, бо баранячий кожух є частиною тих движимих („поверхóвних“, „повéрхних“) речей, що „належать до дівки“ (дівóцьке убрання, шмáття), про що зрештою буде мова нижче.

Акт заручин, абстрагуючи його від вузького етноґрафізму (побутовщини), це головна підстава подружньої умови. На заручинах (рідко званих „зальотами“, а майже все „згодою“, „свáтами“, „рукóвинами“) приходить до висліду маєткова умова, що на майбутнє нормує в певний дефінітивний спосіб маєткове відношення батьків до молодят, а також взаїмне, маєткове, відношення цих останніх.

Годі нам розглядати кожний поодинокий випадок т. зв. „згоди“, що торкається маєткової сторінки подружжя, то всежтаки серед різних менше, чи більше, відбігаючих від себе нюансів і детайлів, треба нам ствердити існування 4 основних типів цих умов, що для ляіка може малощо від себе відрізняються, одначе спричинюють різні правні наслідки, що їх кожний юрист мусить стисло розсеґреґувати та інакше оцінювати з погляду писаного права.

ЗАРУЧИНИ.

Молоді звичайно пізнають себе, зближаються до себе та залюблюються на т. зв. „вечíрках“, улаштовуваних цілу осінь і зиму в приватних селянських хатах, при пряденню куделі, де вони провадять веселі та безжурні бесіди, жартують, співають, а часом і танцюють. Одначе трапляються рідкі випадки, що при зближенні молодят до себе фунґує третя особа, т. зв. „зводжáй“ (Стрілки), посередник, котрий „звóдить“ хлопця й дівчину зо собою. Звичайно буває ним „сусідський“ хлопець, що пропонує майбутньому женихові женитьбу з ви-

браною собою дівчиною. На це будучий жених каже: „ти можеш іти до неї, але не від мене, ти не згадуй про мене нічого, йно спитай, що вона скаже“. Виконуючи це припоручення „зводжа́й“ питає дівчину (нібито від себе), чи вона вийшла би замуж за того а того хлопця, не згадуючи нічого про попередню свою розмову з ним. Коли дівчина вважає пропонованого хлопця доброю та відповідною для себе партією, відповідає, що рада-би сама з ним зійтися й побалакати. В цей спосіб „зводжа́й“ якого чинність є безплатна, улегшує будучим молодятам зо собою навязати ближчий контакт, що згодом кінчиться подружжям. (В Лопушанці хом. „зводжа́й“, це такий чоловік, що „зводить свати“, що любить зводити людей; йде до одного й повідає тому, що вже час віддавати дівку, а другому, що вже час женити сина, притому попиває горівку та їсть і так довго ходить, аж „зведе́ одного й другого й деколи сі побирають“).

Як отець хоче женити свого сина, посилає насамперед до вітця, згл. родичів дівчини, „чоловіка“, що його в різних селах різно називають. У Головецьких дол. і гор. (т. зв. Бабині), Волі кобл., Лужку гор., Бусовищі, Топільниці, Лопушанці хом., Турім, Плоскім, звуть його „післане́ць“. У Біличі дол., Волошиновій, Коблі старому — „по́сел“, у Ґрозьовій і Нанчілці вел. „післане́ць“ або „по́сел“. У Сушиці рик., Тисовиці, Недівній, Лінині вел. „ста́роста“, в Тершові, Спасі, Стрілках, Бистрім, Пшанці, Росохах, Старій Ропі, (гор. передмістя), Бачині, Потоці вел. „сваtáч“, у Ґалівці, Лібуховій „сват“, у Стрільбичах „свати“, згл. „сватачі́“ (бо йде їх завсіди двох так само, як у Біличі дол.). У Страшевичах „післанець“, згл. „по́сел“, згл. „сват“. Про такого післанця кажуть: „пішов, згл. пішли, у післі (післи́)“ (Білич дол. Тисовиця, Нанчілка вел., Стрілки, Топільниця, Лопушанка хом., Волошинова), „пішов по слово до дівчини й її родичів“ (Лужок гор., Бусовище), „пішов на запит“ (Лібухова), „єго післали у післи́, пішов за післа́ дівку сва́тати“ (Ґрозьова, Пшанець), „він післав післанця до дівчини на слово“ (Плоске).

В Тершові отець парібка посилає „сватача“ на „зальоти“, в „сва́ти“, „у післі“, згл. „на слово“, себто, щоби почути, що батько дівчини й вона сама будуть говорити. В Нанчілці вел. кажуть теж: „пішов на зальоти“.

Різні теж бувають завдання такого післанця. Найперше

має він довідатися про це, чи так дівчина, як теж і її батьки (родичі) є згідні в тому, щоби дівчина вийшла замуж за наміченого хлопця. В тій цілі він питається: ,,чи приймете дівку за сина того а того", а родичі відповідають: ,,приймемо" (Сушиця рикова), ,,чисте контéтні, бо хочемо оженити сина того від котрогосмо прийшди у післи́" (Білич дол.), ,,ци приняли би ви того а того хлопця" (Топільниця). Така сама функція посла є й у Тершові. Коли післанець іде тільки в тій цілі, то він ніколи не питається про майбутнє віно молодої. Одначе часом такий післанець дістає від вітця хлопця згори директиву, як високого віна має він конечно домагатися за дівчиною від її батька (Стрілки). Часом тільки інформативно післанець випитується про це (Білич. гор.), а коли одержить відповідь, що приблизно таке а таке буде віно молодої, тоді один посол залишається в хаті родичів молодої, а другий вертається до дому вітця хлопця та повідомляє його про висоту віна, яке батько дівчини ,,обіця́є". Оскільки батько хлопця годиться на цю пропозицію, йде разом зо сином до родичів молодої в товаристві кількох людей, зв. ,,сватами", ,,на зальоти". Так само мається справа теж у Стрільбичах, Страшовичах і Лопушанці хом. У Волошиновій отець дівчини, на відносний запит ,,посла", відповідає: ,,даю гроші або поле, або одне й друге, 1—2 корови й як хоче няй приходить на згоду". В Росохах отець дівчини не тільки інформує ,,свата" приблизно про ,,посаг" своєї доньки, але зо свого боку питається, що батько хлопця обіцяє, а ,,свата́ч" — оскільки має в тому напрямі директиви — інформує про це батька молодої.

В Ґалівці отець дівчини (звичайно говорять ,,ді́вка") часто з власної волі питається ,,сва́та" (післанця), чого буде жадати батько хлопця, а сват якщо заздалегідь знає про це від батька хлопця, то скаже, а якщо не знає цього, то відповідає: ,,ви сі оба зійдіт і поговоріт си в штири очи". Про це повідомляє ,,сват" кого слід, а за яких 2—3 дні потім приходить отець молодої на „обзо́рини" до вітця молодої й тоді годяться, яке має бути ,,дівоче віно́ чи пак поса́г" (бо слова ці мають у Ґалівці ідентичне значіння).

Якщо родичі дівчини вважають намірене подружжя добрим, то повідають, щоби прийшов отець молодця в призначений день, причому майже завсіди згідно з місцевими зви-

чаями є це второк, четвер перед полуднем, або неділя пополудні (Головецьки дол. і гор.). В Тершові, Стрільбичах, Страшовичах і Стрілках призначують майже зправила вторки, четверги, суботи, а часом неділі, себто т. зв. „масні дні". В Пшанці називають їх „легкі дні". В означений день приходить отець молодого, звичайно з ним самим і в товаристві одного або двох а часом і більше чоловіків, по найбільшій часті своїх фаміліянтів, а якщо їх не має то чужих людей але добрих своїх приятелів, проворних і говірливих до вітця, згл. батьків молодої, на т. зв. „згоду". Людей цих у різних селах різно називають, на приклад „сватачі" (Росохи, Ґрозьова, Стара Ропа, Білич дол., Сушиця рик., Тершів, Лужок гор., Бусовище, Лопушанка хом., Потік вел., Старий Самбір, Лінина вел., Волошинова, Стрілки, Страшовичі, Стрільбичі, Топільниця) „свáти" (Лібухова, Турє, Тисовиця), де число їх виносить навіть 9 чи 11 і більше, одначе завсіди непаристе число.

I. ТИП ПЕРЕДШЛЮБНОЇ УМОВИ.

Як сказано вище, наведені особи приходять на т. зв. „згоду" до родичів молодої. Цю згоду, себто найважнішу частину заручинових церемоній, називають різно, а саме в Плоскім, Нанчілці вел., Пшанці, Волошиновій, Лінині вел., Ґалівці, Потоці вел., Ґрозьовій, Турім, Головецьку гор. і дол. кажуть просто „згода"; в Біличі дол., Стрільбичах „зальоти", в Сушиці риковій „заручини", в Тисовиці, Топільниці, Лібуховій, Бачині „свáти", в Тершові „сватанія" або „заручини", в Стрілках „згода" або „свáти". У Волі кобл.: „на сватах приходить згода", в Росохах і Лопушанці хом.: „ідуть на свати, де є згода", у Бачині: „роблять згоду на сватах", в Страшовичах „зальоти" або „заручини", в Лужку гор. і Бусовищі „свати", або „згода" або „заручини", в Коблі старому та Спасі „сватьба", в Старій Ропі (гор. передм.) давнішими роками „рукóвини", а тепер „зальоти", або „заручини",

Тоді отець молодця згадує, що вже передтим присилав „чоловіка", й що отець дівчини (дівки) велів йому приходити та висловлюється приблизно ось як: „ви маєте дівча, а я маю хлопця, то я би хотів то поженити, чи ви ся вже надумали

інакше, чи так як єсте післанцьови говорили, щобим приходив". На те батько дівчати: „якбим вас свату не любив, тобим не велів вам приходити" (Головецьки дол. і гор.). В Топільниці „приходять і роблять вимо́ву", то є вимовляють собі, що вони прийшли по Марисю чи Ганусю й „хочемо зробити угоду", а в Плоскім чоловіки кажуть: „у вас є дівча, а в нас є хлопець, ми хочемо їх зрівнати з людьми, бо они є молоджа́ва". На те батько дівчини відповідає: „ми тому дуже раді".

По такому приблизно вступі зачинає говорити звичайно отець молодця, який каже: „що ви мені за віно дасте?", а батько молодої „обертає бесіду" та каже до нього: „що ви будете хотіти". В тому місці батько молодого представляє свою пропозицію відносно віна молодої того змісту, що жадає кусня ґрунту, який лежить близько його ґрунту, а понадсе ще готівку, оскільки це малий кусок землі. Якщо батько дівчати не має поля положеного недалеко ґрунту свого свата, а є „заміжни́м" ґаздою, то отець молодого цілком ґрунту не хоче, він вимовляє собі „віно́" в готівці, якого висота залежить від багатства батька дівчини. Коли оба вітці „угодяться у гро́шох, або ґрунті", тоді батько хлопця жадає ще одну або дві корови, часом одну корову та 1 ялівку та 1—2 вівці, титулом дальшого звичаєвого віна своєї майбутньої невістки.

Говорять: „я обіцюю дівці таке а таке віно", „що ви обіцяте?"

Замітити належить, що висказ „обіцюю", „обіця́ю" дехто ідентифікує зо словом „obiecuję", яке має зовсім відмінне значіння від того, як розуміють його бойки. Слово це в старосамбірському повіті означає не приречення дати щось у майбутньому, воно значить: „я даю зараз на власність".

Так отже властиве віно складається згідно з місцевими звичаями майже завсіди з кусника ґрунту, готівки, або одного й другого, 1—2 корів, або з 1 корови та 1 ялівки й 1—2 овець. У Волошиновій дівчина мусить одержати 2 корови, а в Бачині дуже часто обіцяють 1 корову й 1 коня.

Оскільки віно вимовлене є в готівці, то „побирає" (інкасує) його рівнож згідно зо звичаєм (Головецьки гор. і дол., Білич дол., Тисовиця, Тершів, Нанчілка вел., Стрілки, Пшанець, Страшовичі, Лужок гор., Бусовище, Стрільбичі, Лопу-

шанка хом., Потік вел., Лінина вел., Волошинова, Росохи, Лібухова) завсіди батько молодця „на óборот ґосподáрки“. Воно стає його виключною власністю й він може ним довільно розпоряджатися (кажуть: „він висватав собі вінó“, „кількоє там висватав?“). Отець молодого як власник грошевого віна видає частину з нього на кошти весілля, а рештою вінує (часом кажуть „спосáжує“ — Лібухова, або „спосагóвує“ — Волошинова) дальші свої діти, головно „дівки“, які віддаються на чуже ґаздіство. Одначе може зужити його й на інші „потрíбки“, тобто на сплату своїх довгів, поправу своїх будинків, купно худоби чи коней, або купує якийсь ґрунт і на себе його інтабулює („набúват ґосподáрку“- Потік вел.). У ніякому разі готівкове віно не стається власністю молодої, ані теж її мужа, бо батько дівчини на „згоді“ заздалегідь призначує його свому сватові, себто батькові молодця й до його рук ті гроші виплачує. Натомість власністю молодої зістаються тільки дальші предмети її віна, а саме ґрунт, якщо вона його дістає, корови та вівці. Як-би її тесть корови та вівці продав, то завсіди мусить їх відкупити, або дати зо своєї худоби тільки штук, кілько дістав на той випадок, коли молоді відбудуються „на бік“ (Лінина вел.). В Турім є звичай, що батько хлопця грошеве віно невістки зуживає на ґосподарку, часом купує ґрунт, одначе мусить його заінтабулювати на молодят поспільно, може вибудувати хату, але не вільно йому цією готівкою сплатити своїх дальших дітей.

Є вправді випадки звичаєвих умов, що відбігають своїм змістом від вище наведених, одначе вони досить рідкі та повстали вже в новіших часах підо впливом змінених економічних обставин, на приклад: у Старій Ропі (гор. передмістя) готівкове віно припадає на власність дівчини так, як і інші предмети віна. Вона дістає його до своїх рук, а потому „порядкує ним“, як сама схоче разом зо своїм мужем. У Сушиці риковій готівкове віно призначене дівчині „побирає“ по найбільшій часті на власність її чоловік (згідно з постановою §. 1219 цз.), бо він собі його „висватав“, одначе з цих грошей сплачує він довги, що тяжать на господарстві його батька, часом купує поле, або вінує свою рідню. Те саме діється й у Топільниці з цією різницею, що молодий пібрану готівку обертає на цілі своєї господарки.

Оскільки отець молодої має дати віно в готівці, то зви-

чайно виплачує його або відразу, або перед весіллям платить його частину, а решту по весіллі до „вимівного часу".

Грошеве віно означували майже до останніх часів звичайно в доляровій валюті („я обіцяв 200 чи 300 талярів"), а тепер у наслідок її девалюації та заборони обороту чужими валютами вже частіше в злотих і то нераз у дуже поважних сумах, що доходять до 1000 зл. а навіть і більше. Це свідчило про колишню заможність гірського селянства, що масово в довоєнних, а також і в перших повоєнних літах, виїздило на зарібкову еміґрацію до Америки, звідки привозило до краю нераз дуже високу заощаджену в долярах готівку. Перед війною гірське населення плекало теж на своїх розлогих та буйних полонинах і пасовиськах прегарні бики, що платилися дорого в Празі, чи Відні, куди експортували їх жидівські купці, набуваючи цей товар на славних торгах у Сморжім, чи Літóвищах (Літóвище, заяв (пригнав) корову до Літóвищі. У цей спосіб порядний та працьовитий ґазда міг заощадити по кількох роках гарну готівку, що нею опісля вінував своїх дітей.

Понадсе молода мусить дістати ще згідно зо звичаєм без жадної умови в міру заможності своїх батьків більшу, чи меншу, скількість движимостей (особисту та домову виправу). Речі ті приготовляє для неї майже зправила мати або вона сама, а називають їх різно: „дівóцьке ýбрання", „те, що належить до дівки", „то, що ся до неї тичить", „шмаття", або „дівоцьке шмаття", „рубáття" (насмішливо згл. призирливо), „ті річі рихтує мати своїй дівці в дарунку, а тато до того не творить ся", „продукт ходовúй" (дивоглядна назва, яку я почув у Лінині вел.), „е, она нич не мае шмаття, шкода, що богацька дівка". В Бистрому говорять: „ті річі дають дівці як дарúзну, дарúзнину".

Народній звичай у більшості сел Старосамбірщини відрізняє стисло поняття „вінá", що обнімає ґрунт, готівку, худобу та вівці від поняття „посáг", яким то словом означують загал тих „поверхóвних", „повéрхних" речей, що становлять або особисту виправу дівчини, або призначені є до спільного подружнього вжитку (домова виправа).

Всклад посагу входять звичайно: кожух, футро, кожуща (куртий кожух, кожушок), лейбúк з рукавами (чемéрка), лейбичá без рукавів, 4—5 плахот, простирала, обрус, подуш-

ка (зáголовок), перина, 2 тарелі, 2 миски, 2 лижки, 2 „виде́лций“, 2 ножі, горці, скопець, серп, мотика, вбрання до шлюбу, спідниці, хустки, хустя́та, великі хустки т. зв. „пригартóвні“, сорочки, запаски, блюзки, ґорсети з „клáпцями“, куфер або скриня, ходаки, чоботи, або черевики (бо в горах мало в чоботах ходять), коралі, часом суконний жупан, підбитий баранячими сивими шкірами (Страшовичі) з баранковим ковніром і маншетиками. В Стрільбичах дають часом т. зв. сірак, тобто довгу свиту по самі кістки, з овечого сукна, чорної краски, з білими „обше́вами“ до стану пасовану, а від стану фалдовану, запинану на дротяні „гаптки“, або т. зв. футро, підбите баранячими білими шкірами, з баранячим ковніром і такими самими маншетиками, крите синім, або чорним сукном, до стану пасоване, а від стану аж по кістки фалдоване, святочний каптан з домашнього, білого полотна, призначений до церкви, одну спідницю т. зв. „мальóванку“, „чопе́ць“ (себто чіпець на голову), „намíтку“, себто льняне полотно, давніше домашнього виробу (а тепер склепове), що сягало від голови, аж до колін. Цю „намíтку“ вживають невісти, як ідуть до церкви. В Старій Ропі (гор. передмістя) дають ще звичайно шафу та машину до шиття.

В Турім, Топільниці шляхоцькій і рустикальній та Недівній дівчина дістає згідно зо звичаєм рівнож без жадної „домóви“ т. зв. „посýдок“, себто скопець, шафлик, цебер і деревяну кóновцю, а в Топільниці „веде́рка“. Ті самі речі, миски та тарелі, називають у Лужку гор. і Бусовищі „суди́ни“ або „посуди́ни“. В Сушиці риковій тарелі, миски, горці, ґелетку називають „суди́ни“, в Страшовичах, Лібуховій, Ґрозьовій, Потоці вел. „начи́нє“. В Лопушанці хом. т. зв. „посýдок“ (начи́нє) складається з 2 горнят, 2 тарелів, скіпця, мотики, серпа, „лáманки“ до торощення й „тритя́чки“ („те́рлиці“) до тертя конопель. У Пішанці слово „посуди́ни“ обіймає коновцю, скопець, ґелетку, діжу, корито, решето, сито й т. п., себто ті речі, що зроблені є вцілості з дерева.

Майже всюди є такий звичай, що як молода йде з дому своїх батьків до дому молодого, тоді „кавалєри“, згл. дружба, завивають всі ті речі поверховні в плахту, (в Страшовичах у перину) в один клунок (зв. у Біличі дол. „пóдушка“) і несуть його на плечах до дому молодого в товаристві дальших дружбів, старости та всіх весільніх гостей.

Вище представлена різниця між поняттям „віно“, а „посаг“ зазначується яскраво в селах: Стрілки, Лопушанка хом., Тисовиця, Тершів, Спас, Воля кобл., Страшовичі, Лужок гор., Бусовище, Стрільбичі, Топільниця, Ст. Самбір, Туре, Стара Ропа (гор. передмістя), Сушиця рик., Лаврів, Нанчілка велика. Зілюструє це найкраще такий висказ: „я не звінóвана й не спосажéна“ (Лаврів), значиться молода не дістала ні обіцяного на згоді віна, ні посагу від мами, згл. родичів. У Бачині вклад „посагу“ входить тільки т. зв. „виправа“, себто сорочки, вбрання й т. п., то є речі, призначені до особистого вжитку молодої.

Натомість у Біличі дол., Ґалівці, Потоці вел. поняття ті є ідентичні, але тільки на означення готівки, поля, корів та овець, бо виправу дівчини в тих селах називають „шматтяʻʻ.

В Росохах і Лібуховій „віно“ називають „посагом“, кажуть: „ґрунт і гроші дістала у посазí, а корови дістала у віні“, з цього видно, що поняття ті люде мішають. У тих самих селах поверхові речі називають шматтям. У Грозьовій поняття „вінó“ обнімає теж особисту та домову виправу дівчини, яку в Плоскім і Лопушанці хом. називають часом насмішливо „рубáття“. Це останнє слово означає властиво лахміття, що його жиди купують до фабрики, себто старе, переношоне біля (Бистре, Головецьки дол. і гор., Ґрозьова, Виців).

Кромі цього молода дістає ще принагідні дарунки з нагоди свойого вінчання, не тільки від своїх знакомих, але теж і від нареченого. В Страшовичах є звичай, що коли молодий перед шлюбом іде до хати молодої „на вінці“, де вона разом з дружками вє вінці для себе й молодого, то приносить її в дарунку 2 гýски (це є 2 колачі з білої купної муки) та черевики, а речі ті вручає молодій дружба молодого на тарелі. Подібний звичай існує в Ст. Самборі, про що нижче. В Потоці вел. хлопець перед шлюбом купує своїй дівчині черевики, а вона в заміну за це шиє йому та його вітцю сорочку й це називають „дарýнок“.

У Стрілках, перед самим шлюбом, староста молодого посилає 2 людей, яким вручує 2 купні колачі, звязані „полятúчков“ (червоною стяжкою), з позатиканими в колачі грішми й черевики, для молодої, а коли молодець приходить до неї, щоби йти до шлюбу, обоє входять до комори, де молода дає йому сорочку. Називають це „дарунок“.

У гірських селах (Стрілки, Лопушанка хом., Тисовиця, Головецьки гор. і дол., Плоский, Ґалівка, Пшанець) є так, що батько молодої (згл. його сватачі) нічого не вимовляє собі від вітця молодого для майбутньої подружньої пари („ни́хто сі не ума́гат“). Діється це тоді, коли цей останній має одне, двоє чи троє дітей і коли він є „певний“, себто „має що своїм дітьом дати“, бо й так звичаєво по смерті батька цілий маєток переходить на „старшого“ (в значінні найстаршого) сина.

На згоді батько молодого заявляє, що він сам до смерті порядкуватиме на цілім своїм маєтку й нічого з нього не буде виділювати синові, котрого женить на свою господарку. Невістку бере до себе й вона разом з мужем мають працювати, обоїх родичів шанувати, обходити, додержати до смерті, справити „файний похоронь“, а по смерті „всьо Боже та ваше, а як не будеш ня шанувати, то мо́жу прогнати, дам чужому або й продам“ (Лопушанка хом.).

Так сам отець, як теж його жона, його найстарший син разом з невісткою й дальшими дітьми господарять спільно на маєтку „всьо йде до купи, до одної ґосподарки“, всі спільно споживають продукти своєї праці, всі спільно вінують постепенно з цього маєтку дальші діти, коли вони женяться, згл. віддаються замуж („весілля робят з купи“ — Потік вел.). Діється це в той спосіб, що батько родини, як її голова та власник майна, дає дальшим дітям або частину свого ґрунту та грошеве віно, або тільки віно в готівці. Предметом такого „віна“ бувають зправила т. зв. побічні ґрунти, або „купчий ґрунт“ так, щоби „домашній ґрунт“ (вітчи́знена або материзнена) залишився в руках найстаршого сина по можності в первісній його цілості.

Коли вже дальше його діти є звіновані та випосажені, а отець і мати „устаріють“, тоді син, що „ли́шится“ на пляцу каже: „ну тато робіт якийсь порядок з ґрунтом“, а отець на це повідає: „сину, йди заклич собі чоловіки, а я тобі повім, що то твоє, аби тебе ся ни́хто не чіпав“. Син кличе свідків і перед ними отець робить завіщання (аста́мент, деста́мент, диста́мент, стаме́нт, „зробив порядок, бо лишив стамент“). У завіщанні відказує („лишає“) звичайно цілий свій маєток синові, що його найперше оженив, при чому зазначує, що дальші його діти, як звіновані, не мають і не мо-

жуть мати до нього ані до його „старшого“ сина ніякої „претекції“ („нікому нич ся не належит, я зумираю, а тобі весь маєток, що є“ — Білич. дол.). Одначе коли-б котресь з його дітей не „дібрало“ ще свого повного, йому обіцяного віна, чи посагу, батько накладає на того свого сина, що зістає на господарці, обовязок довінувати братів і сестер і то тільки грішми (Головецьки гор. і дол.), а дуже рідко ґрунтом (Лужок гор., Бусовище). „Не може бути, щоби отець котрусь дітину відсудив цівком від маєтку“ (Недівна). Вони не мають „ніякого“ права домагатися від нього частки вітцівського ґрунту. Але як старий батько має ще малолітні діти, то каже, що найстарший син має вправді дістати все („він присів цілу господарку по татовій голові“ — Плоский), але мусить молодшу рідню звінувати (Головецьки гор. і дол., Лопушанка хом.). Як не має готівки на сплату, мусить поділити їх тим ґрунтом, що йому батько лишив.

Часом буває й так, що отець перед смертю тестаментом (кодицилем) ділить свій маєток поміж діти так, „як кому ся належит“, себто дівкам дає менше а хлопцям більше, з тим, що найстаршому „лишає“ більшу часть тому, бо він найбільше наробився, „він собі то заслужив через те, що помагав менчі діти годувати й вінувати“, одначе застерігає рівночасно, що син мусить зробити „похоронь файний“. У наслідок цього приділює йому 2 – 3 кусні поля більше (Стрілки, Лопушанка хом.). Оскільки лишається вдова, то каже, що оставляє для неї кусень ґрунту „до життя“ або „у вічність“, залежно від його волі.

В Ґалівці є звичай, що отець молодого побирає собі готівкове віно молодої, одначе в заміну за це на згоді наразі нічого свойому синові не обіцяє. Передо смертю кличе до себе свого старшого сина, що його найперше оженив і питається його: „як ти хочещ цілий ґрунт, то мусиш за то молодші діти сплатити, а як хочеш йно половину на власність, то друга половина піде на всі діти“. Син зправила відповідає: „я хочу цілий ґрунт, а другі діти по вашім милосердю, яку витату ціну вложите, таку я буду сплачувати“. Щойно тоді отець зізнає „астамент“ згідний з бажанням свойого сина та вкладає на нього обовязок сплатити інші діти різними грошевими сплатами, достарчити їм по 2 корови та справити весілля тоді, коли будуть женитися або віддаватися, або ко-

ли „дійдут до своїх літ“, себто станутъ повнолітні. Дуже часто буває таке, що коли сестра такого брата, що дістав цілий маєток, виходить замуж ,,на добру ґосподарку“, то дістає далеко більше як ,,є вло́жено“.

Це все вище сказане обовязує на той випадок, коли всі жиють у згоді, але оскільки зачнуться між родиною сварні та бійки, тоді отець відділює старшого сина „у ґрунті“, побудує йому часом хату й може оженити другого свойого сина на свою господарку (Потік вел.). Бувають випадки, що батько не дотримував слова й при тестаменті ,,осквернúв“ свойого найстаршого сина, не записуючи йому цілого маєтку, тільки частину, а решту писав другим дітям (Лужок гор., Бусовище). В Головецьких гор. і дол. трапляються часом такі ,,непоня́тні“ вітці, що не додержують своєї обітниці, хотяй знають про це, що повинні відказати цілий свій маєток свойому найстаршому синові, який вже давно оженився, має діти, працював довгий час на батька та помагав йому дальші діти вінувати. Роблять це тому, що на випадок тестаменту „при його очо́х“, розпочалася би між дітьми сварка, бійка й длятого вмирають „без порядку“ (без тестаменту).

В Росохах найстарший син просить батька зробити порядок з маєтком і з молодшими дітьми. Тоді батько велить йому закликати чоловіків, бо хоче робити ,,порядок“, себто завіщання, а коли прийдуть свідки, зізнає тестамент, ,,як йому ся подобає, як му котра дитина підпадає під серце, тому лишає, як собі міркує“. В Ґрозьовій кажуть: ,,лишив спадок без порядку“ (без тестаменту), згл. ,,в порядку“ (з тестаментом). В Коблі старому: ,,помер без порядку“ або ,,порядок зробив“, у Ст. Самборі: ,,з пуре́дком“ або ,,биз пуре́дку умер“.

Відносно селянських завіщань у Старосамбірщині треба додати ще ось що: Коли ґазда чує, що зближається смерть, велить свойому старшому синові запросити 3 чоловіки (людей, свідків) та одного ще, що знає писати, звичайно громадського писаря, бо хоче „робити стаме́нт“. По приході всіх запрошених звичайно писар питається хворого: ,,чого ви нас ту закликали, чи ви мене пізнаєте?“. На те хворий повідає, що пізнає всіх присутніх. Опісля свідки по можности „розбе́сідують“ хворого та по його мові бачать, чи він є „при па́мяти“ (чи „має па́мятку“), чи „без тя́мки“ й чи „не блудить“ часом, а як ствердять, що „де́рзко говорит“, то зізнаний ним

тестамент буде важний, бо „він при памяти був і сам говорив, що міркував“. „Де́рзко говорит“ значить, що тестатор говорить сам і є притомний.

Якщо батько молодого є вже в-друге жонатий та має більше дітей з обох подруж, отець молодої вже на згоді вимовляє собі словами: „свату ви маєте другу жінку, ви можете потому свого сина та мою дівку скривдити“. На це батько молодого „повідат“: „ви свату так ся боїте, я маю два ґрунти ще й до того „відбери́“ та „лази́“ (себто ґрунти положені на боці, що не входять у склад т. зв. „домашнього ґрунту“), один домашній, де ми сидимо, де є будинки, а другий побічний, отже-ж як ви хочете, чи той чи той ґрунт, як ви ся боїте, то я для сина лишаю (згл. лишу) той а той ґрунт“. У тому місці наступає названня цього ґрунту, що має бути предметом запису в заміну за віно молодої.

Характеристичним є те, що вчасі т. зв. згоди майже ніколи не беруть участі самі молоді, або оскільки вони є приявні на ній, то не забирають жадного голосу в дискусії над маєтковими справами, що торкаються їхньої матеріяльної еґзистенції. Вони хотяй засадничо повинні бути підметом вище докладно описаної згоди, стаються в суті речі її предметом. У деяких тільки селах на приклад у Лаврові, Нанчілці вел. і малій, Тихій, Потоці вел. на згоду йдуть теж молоді, одначе сидять мовчки та прислухуються тільки торгам своїх родичів над висотою віна.

На тому кінчиться т. зв. згода, по цьому приявні „забавляються“ при столі найчастіше горівкою, закупленою завсіди батьком молодої та різними закусками.

В деяких селах зараз по згоді договірні сторони призначують ще день на т. зв. „сва́ти“ (Головецьки гор. і дол.), причому висловлюються так: „аби нас люди знали, що ми маємо діти, що ми їх женимо“. „Сва́ти“ відбуваються майже завсіди в вівторок, четвер, або неділю вечером.

Церемонія ця, що криє в собі також маєтковий інтерес, відбувається зправила в який тиждень або два, а навіть у місяць по згоді (на всякий випадок перед шлюбом), а в різних селах різно її називають. І так у Головецьких гор. і дол., Ґалівці, Лінині вел., Волошиновій, Ґрозьовій, Потоці вел., Пшанці називають її „сва́ти“, в Лужку гор. і Бусовищі „сватанія“, а в Старій Ропі цю часть заручинових церемоній не

означують ніякою назвою.

В деяких селах звичай відбувати „сва́ти“ цілком не існував (Страшовичі, Стрільбичі, Сушиця рик., Топільниця, Білич дол, Бистре, Воля кобл.) або завмер у наслідок зубожіння селянства, браку готівки та господарської кризи (Нанчілка вел., Бачина, Стрілки, Волошинова, Лінина вел.), бо гостина на сватах вимагала видатку досить поважної квоти, якої в нинішніх часах на селі не мають.

Отець молодого на призначений день т. зв. „сватів“ („сватанії“) вибирає собі 8—10 люда, а часом і більше (в Потоці вел. 10—20 а навіть і 30, у Пшанці й Тисовиці мусить бути завсіди непаристе число), скликає їх до своєї хати, розповідає їм докладно про зміст умови заключеної на згоді, а вкінці повідає до них: „ми ще днесь мусимо витягнути шось більше з грошей, він (себто батько молодої) мусит ше шось більше пообіцяти, бо ми тілько сватів прийдемо, то мусит ше трохи підступити“. Опісля всі враз з молодими йдуть до вітця молодої. Як прийдуть до його хати, посилають відразу по горівку на спільний кошт обох вітців і при столі „дого́джуют“ у цей спосіб, що перше отець молодого каже: „свати ми тілько прийшли (себто нас так богато прийшло), нам мусите шось підступити“. На це батько молодої відзивається: „а шо ви ше хочите, я вам усьо вже пообіцяв“. На те дістає відповідь вітця молодого: „ше нам мусите підступити 200 зл.“. У тому моменті всі присутні сватачі встають і говорять до батька молодої: „е, мусите підступити ше 200 зл.“. Тоді батько молодої зачинає викручуватися тим, що він уже й так багато обіцяв, але коли отець молодого й його сватачі є неуступчиві, зачинає ходити по хаті роздумуючи та каже вкінці: „не думавім, але коли вас тілько прийшло й самі поважні ґазди, то вам ше півтора сотки підступлю“. Тоді батько молодого бере свою хустинку до носа в праву руку, а батько молодої витягає свою рівнож у праву руку й оба подають собі руки на знак, що вони вже „ся уго́дили“. Один зо сватачів встає та перериває їхні руки до гори, опісля сідають назад до стола (в Лінині вел. робить це староста, а в Волошиновій „по́сел“, який при цьому кричав на цілий голос: „віват, най жиє“).

Молода виносить 10 „хусток“ (себто 10 кусників полотна власного виробу, які називають „хустками“), вітається зо

сватачами, дає кожному з них і молодому по одній хустці в дарунку. Свойому нареченому дає першому а опісля щойно сватачам. Потім „забавляються", а як мають розходитися, тоді оба свати (батьки молодят) умовлюються про речинець шлюбу та весілля (Головецьки гор. і дол.).

В Лужку гор. і Бусовищі говорять, що т. зв. „сватанія" це „упевнення тої згоди, заключеної на сватах". У Потоці вел. на сватах догоджувалися, себто домагалися ще більшого віна від родичів молодої та батько її мусів звичаєво пообіцяти бодай 10 ринських, бо „тілько людей прийшли, один звідти, другий звідти, а всі кричут: дайте, дайте, дайте й мусить дати".

В Тершові зараз по „згоді на сватанії" молода йшла просити гостей, а молодий замовляв музику. Коли посходилося більше людей, всі забавлялися головно горілкою, що її на гостину приносив батько молодого. Обоє молоді сідають за стіл, а родичі дівчини вибирають одну з приявних жінок, не вдовицю. Вона стає на лавку, бере ручник або хустку, промовляє до молодят і напоминає їх, щоби вони добре жили зо собою, щоби любили та шанували себе й родичів, щоби їм Бог помагав, щоби жили в щастю й любові. Після промови вяже обоє молодят ручником за шию й стискає до себе, „аби ся цілували конечно". По тім благословенні пють усі горілку та їдять різні закуски (мясо, сир, хліб і т. д.), та гуторять при звуках музики. Опісля всі йдуть до батька молодого, де знову гостяться.

В Недівній „по згоді" вітці майбутніх новоженців ідуть до „ксєндза" та дають відразу на оповіди, супроти чого кінцева стадія заручинових церемоній, т. зв. „свати"—вище описана відпадає, бо коли вже „піклáли́ся" (погодилися), роблять гостину, вчасі якої упевнюються, що так має бути, як постановили на згоді. В тій цілі — як висловився старенький ґазда Степан Лопушанський Ґеменович — „робят документ", себто списують цілий зміст угоди на папері, щоби було „документно" так, як було погоджено.

Треба ствердити, що звичайно громадські писарі, яких спеціяльно прошено на згоду, на жадання обох вітців, списували зміст передшлюбних умов, а відносні документи підписували обовязково оба вітці, згл. родичі молодят і свідки (сватачі), а часом теж і самі молодята. Часом списували ці умови священики, а робили це в своїй канцелярії. Така пи-

сьменна умова в давніших часах, коли не було ще ґрунтових книг, нотарів і адвокатів, управнених до списування правних актів, була повновартним документом на доказ заключеної умови, та переховувалася старанно в родинних актах у куфрі або скрині.

Ці письменні передшлюбні умови в різних селах різно називали, на приклад у Лужку гор. і Бусовищі „арцитизна", в Спасі „арцитиза", в Потоці вел. „ерцетизна", в Старій Ропі (гор. передмістя) „арциза" або „ярциза", в Ґалівці „спис", („ми си у ксєндза зробили спис") або „слюбний контракт", у Страшовичах просто „умова", в Стрільбичах „точна прислюбна умова" або „терциза", „інтерциза", в Топільниці „домова", в Лібуховій „передслюбна інтерциза", в Старому Самборі „інтерцизія", в Біличі дол. „передслюбна терциза", в Тисовиці „передслюбна єрциза", в Тершові „інтерциза", в Бачині „ентерциза", в Лопушанці хом. „ертецизна", в Стрілках „ерцетиза", в Пшанці „тертизна" або „передслюбна інтерциза", в Волі кобл. „антретизна". Ясна річ, що всі ті назви це тільки перекручене слово „інтерциза".

Характеристичним у цьому типі передшлюбних умов є те, що на „згоді" оба вітці (чи теж обоє родичі), себто „свати", домовляються тільки про віно молодої, переважно вчасі неприсутності наречених. Не має цілковито згадки про це, що зо свойого боку має свідчити батько молодця в його хосен, згл. в хосен обоїх молодят. Батько молодого зістається дальше власником цілого свойого майна, а понадсе „побирає" на власність грошеве віно, призначене його невістці, може ним довільно диспонувати, не затягаючи ніякого зобовязання ані супроти свойого „свата" (себто вітця молодої), ані теж новоженців. Його старший син щойно в тестаменті стається власником цілого оставшого по звінуванні дальших дітей батьківського маєтку, а до смерті батька господарить з ним спільно.

Ця якраз обставина стає приводом до дуже нераз затяжних непорозумінь, сварок і бійок поміж сином і батьком, якщо цей останній з якихось там причин пізніше роздумається та не хоче ані чути про це, щоби свойому найстаршому синові, що його найперше оженив, лишити свій маєток, а навпаки заявляє прилюдно, що йому нічого не запише. Справа являється тимбільше скомплікована, що батько мо-

лодого не затягнув супроти нього ніякого зобовязання за свойого життя відступити йому на власність, чи навіть тільки в уживання якусь частину свойого недвижимого майна. Синові бракує отже правної підстави (титулу) жадати в дорозі позву узнання його власником частини, чи цілого батьківського маєтку, не зважаючи на це, що на вітці тяжить законний обовязок звінувати свої діти. Справу вирішується зправила в цей спосіб, що покривджений син вносить до неспірного суду внесення о визначення, відповідного до маєткових відносин батька, віна в грошах, згідно з постановами §§. 1220, 1221 і 1231 цз., а мусить так зробити, бо юдикатура виключає в таких випадках дорогу звичайного процесу.

II. ТИП ПЕРЕДШЛЮБНОЇ УМОВИ.

У відрізненні до першого типу передшлюбної умови, другий тип, що його дуже часто стрічаємо по всіх селах старосамбірської округи, полягає ось у чому:

На „згоді" отець молодця вимовляє собі вправді грошеве віно молодої, що стає його виключною власністю, одначе рівночасно батько молодого на виразне жадання вітця нареченої або його сватачів взаміну за це віно „обіцяє" (себто дає на власність) свойому синові або часто обоїм молодятам поспільно цілий свій маєток, згл. тільки половину, згл. ще меншу його часть (третину, четвертину й т. д.), залежно від домови. Буває, що часом „обіцят" синові деякі виділені части свойого ґрунту, а робить це ось якими словами: „я женю сина мого до себе на половину (третину, четвертину й т. д.) всього мого маєтку й даю йому половину в будинках". Значиться він призначує йому зараз на згоді певну точно очеркнену часть майна на власність, але рівночасно застерігає, що як син звінує дальші діти й буде свойого вітця й матір шанувати, заходити та дотримає до кінця життя, то по вітцевій смерті „всьо (себто решта маєтку) Боже та твоє й я коло тебе". Деколи батько молодого задержує собі до своєї смерті на власність якийсь згори очеркнений кусень поля „до життя", що його вживає спільно зо сином. Як не були в згоді, то міг його кому іншому дати. Часом призна-

чує той кавалок поля на т. зв. „сорокоýсти“, себто на власність місцевої церкви, а за те священник мав відправляти щорічно Службу Божу за спокій його душі. Буває теж і таке, що батько вимовляє собі, що та дитина, котра його до смерті дотримає та поховає, одідичить той застережений собі „до жи́ття“ кусень поля (Лужок гор., Бусовище). Часом батько вмираючи вилучував тестаментом одну зо своїх парцель (найменшої вартости 40 ринських) і накладав обовязок на свойого дідича зложити в місцевій церкві 40 ринських на Служби Божі за його душу по вічні часи. Одначе застерігав рівночасно, що та його дитина, яка заплатить цю квоту на т. зв. сорокоусти, має стати власником цієї парцелі.

В Нанчілці вел. батько молодого на згоді обіцяє звичайно половину в ґрунті та будинках, якщо має тільки одного сина, а другу половину лишає собі „до уживіття“, а по смерті „Боже тай твоє сину“. Коли одначе є у нього більше дітей каже: „поможи мені ті діти звінувати, то зістане твоє, а як ні, то друга половина дітьом“. У Страшовичах і в Потоці вел. батько на згоді, оскільки має мало ґрунту а багато дітей, „обіцє́є“ цілий свій маєток найстаршому синові, а для решти „вилу́чує грошéво“, накладаючи рівночасно на цього сина, що лишається „на обита́ції“ обовязок заплати тих сплат. Оскільки родичі ще жиють, тоді найстарший син вінує спільно з ними дальшу свою рідню, а коли батьки скорше померли, він сам мусить усі сплати заплатити. Якщо грошей не має, мусить поділити їх тим ґрунтом, що його від вітця дістав. У Страшовичах є давній звичай, що батько молодого завсіди мусить свойому синові обіцяти якийсь маєток, бо оскільки цього не зробив би, то батько молодої теж нічого не дав би за своєю донькою.

В Турім, Росохах, Тершові, Потоці вел. батько молодого мусить у заміну за грошеве віно обіцяти свойому синові якусь часть (звичайно половину) свойого маєтку, але в Турім дуже часто буває така умова, що ґрунт дають дівці та хлопцеві поспільно й він має становити їх співвласність.

У Сушиці риковій отець молодця на запит сватачів: „на шо ви єго оса́джуєте?“—відповідає: „я оса́джую єго на свою вітчи́знину, але як він осіда́є на маєтку, то мусит вітця й маму шанувати, решту дітей повінувати, бо я не годен уже робити, а як буде ня шанувати, то Боже та єго, чи рухóв-

ність чи нерухо́вність". Часом вимовляє собі до смерті кусень поля „на утрима́нє й похо́вок".

У цей спосіб отець молодого переймає на себе обовязок під відплатним титулом (за віно молодої) перенести власність цілого, чи теж тільки умовленої частини свойого недвижимого й движимого маєтку, або на свойого сина в цілості або теж виключно тільки на свою невістку (це трапляється дуже рідко, хіба в тих випадках, коли син має нешлюбну дитину в селі), згл. поспільно на обоє. Не зважаючи на це, батько й надальше вважає себе „ґоспо́даром" на цілім маєтку, він кермує його справами, йому вільно продавати прихід з господарки, розпоряджати довільно її доходами й т. д., чого не вільно синові без згоди вітця.

В такій передшлюбній умові — як це вище докладно представлено — батько молодого вимовляє собі звичайно ще й дальші користі для себе, а дуже часто ще й для своєї „жони", а саме, що:

1) новоженці мають з ним і з його жоною спільно мешкати, не відділяти „обіцяного" їм ґрунту від решти вітцівського маєтку, а навпаки ґаздувати на ньому спільно, шанувати їх („він вимовив собі пошано́вок, обшано́вок"), звінувати спільно дальші діти, а по смерті справити христіянський похорон (похорoнь, поховок), та поставити „камінь", „фіґуру", себто помяник на гробі.

На згоді батько звичайно додає стереотипову заяву того змісту, що як син те все виконає (згл. виконають це молодята), то: „по моїй смерті (голові) всьо Боже та твоє (ваше)" (Волошинова, Лінина вел.).

Такий рід договору називають загально „шано́вним, обшанівним або обшано́вним контрактом", бо як би син чи зять, чи донька (чи навіть зведенята) або хтось інший, кому маєток записано „до обшані́вку", даруючого або його жону побив, зневажав і не шанував, то цей останній має право договір „зломити", сина відігнати, продати свій маєток, або кому іншому записати (Тершів), „якбис підняв руку, то я уневажнюю контракт" (Пшанець). У Ґро́зьовій „шановним" називають такий контракт, в якому батько вимовляє собі, щоби молодята його шанували, добре годували, щоби всього мав подостатком „аби собі не кривдував ні з їдіня ні з ку́реня". У Недівній знову ніколи не списують „обшані́вних контрак-

тів“, а роблять звичайно контракти „даровúзнини“, або купна—продажі, а найбільше „важні“ є ці останні, бо в понятті Недівнянів не можна його „зломити“.

2) Дуже часто трапляється, що отець молодого вимовляє собі та своїй жоні утримання до смерті, висловлюючися ось як: „я тобі сину облі́ґую цілу ґосподарку та самого себе“ (Пшанець). Себто батько на згоді „обіцят“ (призначує на власність титулом віна) свойому синові цілу свою господарку з тим, що він має удержувати його а також і його жону (коли „знемощíють“, „устáріють“) до смерті, має дати йому „старýнок“ себто харч, убрання, помешкання й т. д., та, опіку на старість, бо „нема ся кому за ним обятú на старі літа“.

Стереотипова заява при цьому буває така: „я тобі свою частку (згл. свій маєток) даю, абим міг коло тебе дожити“.

Щойно описаний рід договору знаний є під назвою „західний контракт“, бо наділений маєтком має обовязок даруючого до смерті „заходúти“, „дати єму захід“, (я затьови зробив західний контракт, Лібухова).

Одначе в повсякденній практиці різниці між обома цими договорами звичайно затираються так, що на означення обох цих родів контрактів уживають часом тільки одної назви. На приклад у Лінині вел. і Волошиновій оба ці поняття є тотожні. В Стрілках поняття „шановний контракт“ обнімає так пошанóвок як теж і захід.

3) Вкінці батько молодого може вимовити собі т. зв. „досмертним контрактом“ (Лаврів, Росохи, Пшанець) „доживіття“, „доживітне уживання“, „досмертне уживання“ себто, що він до смерті вживає та посідає цілий маєток, вправді спільно зо сином, з тим, що по його смерті вживання ґрунту переходить на сина, як на виключного власника. В Недівній кажуть: „поки я жию, то моє, ти не маєш жадного права, а як умру, то вже твоє буде“. Звичайно батько вимовляє собі досмертне уживання якогось доброго кусника ґрунту, на приклад „огорóду“ (Пшанець).

Довелося мені в моїй практиці зустріти ще ось який у Старосамбірщині дуже рідкий звичай. Має женитися парібок, котрий не має ніякого маєтку, з дівкою, що має значне віно в грошах або ґрунті. Тоді цей парібок, щоби одружитися з цією дівчиною, просить когонебудь зо своєї родини, щоби на заручинах цей свояк обіцяв йому „про людське око“ якесь

віно в грошах або ґрунті. Робить він це в тій цілі, щоби викликати в своєї нареченої, згл. її батьків або дальшої рідні, які її вінують, враження, що й наречений диспонує якимось маєтком, бо інакше ця дівчина, згл. її родина, не згодилися би на подружжя з бідняком. Одначе рівночасно молодець у тайні перед своєю нареченою та її родиною заявляє відносному фаміліянтові, що цього позірно приобіцяного віна не буде ніколи домагатися. Підмовлений у цей спосіб фаміліянт заявляє на заручинах, що дає таке а таке віно нареченому. Вислідом цього є загальне вдоволення, зокрема дівчини та її родини й подружжя приходить до успіху. Щойно пізніше наступає розчарування, коли по шлюбі покажеться, що молодий не має ніякого маєтку.

Очевидна річ така умова, згл. приречення як позірний акт, є неважна, а то тимбільше, що особа, яка його складає, не має ніякого законного обовязку звінувати нареченого (§§. 916, 1220 і 1231 цз., згл. арт. 34 §. 1 і 2 кз.). Такий випадок трапився в Ґалівці та був пізніше предметом процесу.

Коли батько не має настільки маєтку, щоби на ньому оженити ще й дальших синів, тоді каже їм: ,,шукайте собі місця і пристаньте десь". І такий син, що не має змоги стати ґаздою на вітцівському маєтку, глядає собі дівчини звичайно одиначки або в свойому селі, або жениться ,,до дівчини" на сусіднє село й тоді кажуть про нього, що він ,,пристав на границю" (Недівна) або відходить на інше село, що не сусідує з його рідним. Такого сина називає його тесть ,,зятьом", а люде в селі ,,при́сташом" (Стрілки, Недівна, Лопушанка хом., Плоский, Бистре, Пшанець, Топільниця, Росохи, Стара Ропа, Ґалівка, Сушиця рик., Ст. Самбір, Страшовичі, Тершів, Волошинова, Лінина вел., Лужок гор., Бусовище), а часом теж „при́ймичом" (,,приня́вем до дівки при́ймича" — Стрілки, Лопушанка хом. Ґрозьова). В Біличі дол. слова ,,при́сташ" вживають хіба вчасі сварки.

В деяких селах (Бачина, Росохи та інших) присташом називають також того ґазду, молодця чи вдівця, які, не маючи ніякого власного маєтку, пристають до вдови, що має діти з першого подружжя. Такий присташ господарить на їхньому маєтку, а як підгодує діти, то дуже часто трапляється таке, що вони ,,ви́вержуть" вітчима зо свойого ґаздіства. Жениться тому, щоби мав — як кажуть — ,,приту́лок". У Ста-

рій Ропі на Засадках кажуть: „він був 18 літ на па́сербах". Призирливо звуть його „байта́лою", бо як би був „файний хлоп", то перед шлюбом велів би вдові записати собі частину її маєтку. „Чи вдовець чи молодець, то всьо присташ, як не жениться до свого дому, а йде до хати жінки" (Пшанець)

В Коблі старому кажуть, що батько „пристанови́в сина на господарку дівчини", а сам батько хвалиться нераз, що „добре пристанови́к свого сина, бо є там велика ґосподарка".

Цю інституцію звичаєвого права т. зв. „пристанівство" в різних селах різно називають і так: „у Стрілках, Лопушанці хом., Тисовиці, Нанчілці вел., Спасі: „він пішов на пристанівство", „отець пристановля́є свого сина до дівчини на е́нчу (або на чужу) ґосподарку", „я пристановив сина до Юлії Лопушанської", в Тершові: „він пристановляє сина до другого ґосподара". В Лужку гор. і Бусовищі: „він найшов собі там добре пристанівство", в Стрільбичах, Сушиці рик., Старій Ропі (гор. передмістя), Біличі дол.: „пішов на пристано́вок"; в Потоці вел.: „пристановив сина до дівчини"; в Ґалівці: „пішов на бік, на приста́вку" або „на пристанівство"; в Страшовичах, Тарнавці: „він пішов на приста́вку, він є присташ, бо пристав до дівки, а не взяв дівку до себе"; в Топільниці: „то файне пристанівство ся найшло"; в Ст. Самборі: „я не женю його до хати, я його пристановле́ю"; в Бачині та Пшанці: „пішов на приста́вство", „пристає на бік"; в Михнівці: „приїмат собі на своє ґаздівство зятя ід своїй донці".

Син, що йде на пристанівство (пристано́вок, приста́вку, приставство, на при́сташа), на „заміжну́" ґосподарку, дістає на згоді з батьківського майна титулом віна звичайно кусень поля (часом 2—3—4 залежно від маєтку) або грошеву сплату в квоті 200—300 зл. або одно й друге, 1—2 корови, коня, 1—2 вівці, віз, борону, плуг, та поса́г (шмаття), що складається з комплетного вбрання та білля, черевиків, чоботів, капелюха, нової шапки, кожуха („бо голого отець не женит"), а крім цього т. зв. „засі́в" („присівок", „обсів", „висів"), себто пару „корций" вівса, жита, пшениці, бульби й т. д. („каждої сівби́ по трохи"), або дістає ґрунт з готовим уже засівом, або „зі збором", одначе без „посу́дку" (суди́н, посуди́н) В Плоскім дають ще лейби́к і довгий сірак (чеме́рку) з овечого сукна домашнього виробу, довгий аж по кістки, зв. „гу́ня", в Лужку гор. і Бусовищі т. зв. „опо́нчу", себто довгий

суконний сірак до стану пасований а від стану фалдований, сивої краски, зо „заве́рненим“ (виложеним) ковніром, лямований чорно-білим шнурком (чорний шнурок то овеча вовна, білий ко́зяча), холо́шні, себто суконні штани, чорної краски з овечого сукна, ходаки або чоботи, шапку, крисаню, подушку та 2 плахти. В Бусовищі замість опончі давали часом сірак чорної краски, довгий, нефалдований, обшитий білим шнурком з козячої вовни, зо стоячим ковніром.

У Старій Ропі (гор. передмістя) хлопець дістає віно тільки у формі кусня поля, або грошей, або потрохи одного та другого, т. зв. посагу для нього нема. В Ґалівці син, що йде на приставку (на бік), дістає тільки грошеве віно в показній квоті 1000—2000 зл. а кромі цього 2 корови, 2 вівці, коня та т. зв. шмаття (вбрання), без присівку, але зате не дістає вже нічого з ґрунту. В Біличі дол. хлопці не дістають коня, ані воза, ані борони.

В Страшовичах, коли батько дає свойого сина на приставку кажуть: „за молодим не йде такий посаг, як за молодою“, т. зн., що хлопець дістає грубо менший посаг у порівнанні з тим, що його одержує дівчина. Кромі цього такому синові батько не має обовязку вибудувати окремого мешкального дому, бо може бути й таке, що другого, а часом третього сина батько женить на своє господарство. Якийсь час вони мешкають і ґаздують спільно, але опісля батько „відставляє“ таких синів „на бік“, „на сто́рону“, себто будує їм на своїй будівельній площі окремі доми.

Грошеве віно присташа побирає батько дівчини, до котрої він пристає, але за це він переймає на себе обовязок списатися (заінтабулювати) з частини свойого ґрунту в хосен своєї доньки, згл. обоїх молодят поспільно.

Такий спосіб вінування має зправила місце відносно дівчат (дівок), а роблять це в тій цілі, щоби на „домашнім“ ґрунті, що ним може бути т. зв. „вітчизнина“, чи „материзнина“, залишився по можности один тільки син, звичайно найстарший, що перший оженився додому.

Такого сина, що лишається на родовому маєтку, що походить ще з діда, прадіда, називають „о́тчич“ (а, оскільки донька залишається на ґрунті, „о́тчичка“).

Отчичом (отчичкою) можна зістати або з тестаменту (універсальний, т. зв. головний дідич) або тоді, коли батько

записав одному синові, згл. одній донці, весь свій маєток, дідичний по діду, прадіду й т. д., або тоді, коли з такого родового маєтку дальша рідня спишеться зо своїх часток у хосен одного брата, згл. одної сестри так, що він, чи вона, стаються одинокими ґаздами на прадідівському ґрунті. Очевидна річ, що в цьому останньому випадку, коли рідня „змітується" на одного брата, чи сестру, з часток родового маєтку, отчич, згл. отчичка, мусить частки тієї своєї рідні сплатити відповідними грошевими квотами.

Говорять: „та тебе тато зробив óтчичом, а ти не хочеш дати мені решту віна" (Пшанець). Ясна річ, що може бути й двох, а навіть і трьох отчичів, оскільки батько відказав свій родовий маєток тестаментом чи записав контрактом двом чи трьом своїм синам,—бо вони „присіли" вітчизнину, чи материзнину.

Такого отчича різно по селах називають, на приклад: у Пшанці, Ґалівці, Волошиновій, Бистрім, Спасі „отчич", „він (вона) є тому ґрунтови óтчич (óтчичка)"; у Лінині вел.: „присідáтель", „дідич", „дíдичка", „посідáтель"; у Бачині: „зістав на старій обитáції", „зістав на вітчизнині, дідизнині"; в Тисовиці: „той, що зістав на пляцу ґосподарем"; у Tершові: давніше „отчич", а тепер „дідич мáєтку"; в Лужку гор. і Бусовищі: давніше „отчич", а тепер „ґосподар маєтку, бо тато поофірував єму цілий маєток", або „зістав на ґосподарці старший син, що владів на цілу ґосподарку"; в Стрільбичах: „властитель, бо одідичив маєток по батьку, він лишився на вітчизнині"; в Поточі вел.: „ґазда"; в Страшовичах: „лишився на обитації", „ґосподар", „на вітчизнині сів ґосподарем"; у Топільниці: „старший син, що лишився на фундаменті"; в Ст. Самборі: „всьому маєткови она є отчичка" (дуже рідко), бо звичайно кажуть: „зістав на батьківщині, на дідизнині". В Турім: „властитель"; в Сушиці рик.: „обиватель або ґосподар"; в Недівній: „єдинак, бо він цілий маєток по вітци посів"; в Біличі дол.: „отчич той син, що весь маєток по вітци посів, що на тій обитації зістав", тепер уживають слів: „ґосподар", „дідич", „обиватель". Цікаву назву довелося мені стрінути в Біличі дол. на означення „отчича", а саме слово „ватрянúк", бо „він на тій ватрі осів" (себто осів на господарці, на домашньому огнищі), одначе люде запевняли мене, що назва ця насмішлива.

В Тисовиці отчичом називають кожного, що взяв собі жінку з боку, а він сам сидить на вітцівськім ґрунті, а отчичкою ту дівчину, котра дістала ґрунт, на якім жив її отець, а вийшла замуж за господаря, що до неї пристав.

„Отчич“ це старокнязівське слово, що його стрічається в Галицько—Волинському Літопису. („Дай нам галицького о т ч и ч а Данила, щоб ми з ним добули його (Галич) від Ігоревичів“, — домагаються галицькі бояри від угорського короля).

Колись слово „отчич“ означало дідича, престолонаслідника галицької волості, яке опісля в наслідок радикальної зміни суспільних відносин у галицькій княжій державі впало до значіння дідича, що присів селянський ґрунт, на якому з діда, прадіда, господарили його попередники.

Цей другий тип передшлюбних умов основно різниться від першого вгорі докладно представленого. Поміж обома „сватами“, себто вітцями новоженців, при чинній допомозі людей присутніх на згоді (сватачів), приходить до висліду двостороння відплатна умова, що її змістом батько молодого бере на себе зобовязання в заміну за грошеве віно, одержане на власність від вітця молодої, перенести зараз на власність частину свойого недвижимого майна в хосен свойого сина, або невістки, згл. обоїх поспільно. Умова така родить взаїмні права та зобовязання так, що в наслідок її недодержання пошкодована сторона набуває правну підставу (титул) до внесення позву з жаданням додержання умови, себто узнання її власником певної частини вітцівського недвижимого маєтку. Очевидна річ ніхто з покривджених не скаржить о зворот грошевого віна, що його одержав батько молодого від батька молодої. З позвом виступає звичайно син, котрому на згоді його батько „обіцяв“ якусь там часть свойого майна, причому твердить, що титул його жадання позву опирається не тільки на законному обовязку його батька до звінування в тому часі, коли він женився, але також на відплатності самої умови, бо його батько, в заміну за перенесення якоїсь частини свойого маєтку, пібрав від батька його подруги її грошеве віно. Зправила в таких процесах пошкодована сторона (позовник) в цілості удержується зо своїм домаганням. Одначе часом буває й таке, що претенсію позовника суд мусить дещо в присуді зредукувати, зогляду на заміт пізваного того роду, що приречення віна позовникові

було надмірне й що воно перевищало законний обовязок його батька, зогляду на більшу скількість живучих, а незвінованих ще дітей пізваного, супроти чого надвижка „обіцяного“ віна представляється як даровина, що для браку форми нот. акту є неважна, а то тимбільше, що не було дійсного віддання посідання предмету трансакції позовникові. Одначе суд, означуючи висоту домагання позовника, мусить взяти під свій розгляд, не тільки зак. обовязок батька до звінування своєї дитини, але теж і цю обставину, як велике „віно“ внесла йому жінка позовника, а його невістка, та в міру вислідy переведених доказів означити справедливо висоту правіжу позовника.

В новіших часах, а саме від часу введення в життя нотаріяльного примусу, законом з дня 27. X. 1933. р. ВЗРП. ч. 84. поз. 609., наступив діймаючий удар в ті народні, правні звичаї та поняття. Цей закон являється сильним впливом у дотеперішній практиці вже хотяй-би тому, що всі умови, що відносяться до землі (а вони є сущною точкою всіх передшлюбних умов), мусять бути списані під загрозою їх неважності, виключно тільки в формі нотаріяльного акту, чого до того часу не було. Цивільний бо закон та юдикатура до 1. I. 1934. р. виходила з того заложення, що умови в предметі звінування дітей не вимагали форми нот. актів, бо це є законний обовязок батьків новоженців. У наслідок цієї наглої переміни форми передшлюбних умов повстав по селах страшний хаос. Одні бояться неважності усних умов, списують нот. акти, а другі, що грошей не мають, держаться старого звичаю, що спричинює опісля багацько клопоту, не тільки договірним сторонам, але також допроваджує до незгідності табулярного стану з дійсним станом власності, та посідання, опертім на сильно закоріненім відвічнім звичаю, та до непошанування (а тим самим дальшого нищення) звичаїв досі скрупулятно респектованих договірними сторонами.

ВИЇМКИ.

А). Трохи відмінно відбувається заручиновий церемоніял у селі Ґрозьова, положеному від північної сторони могучого гірського хребта, зв. „Маґура“, що на його найвищому шпилі на висоті 1024 метри, знаходиться старе городище ще

з княжої доби, а останки його в формі зовсім виразних земних валів заховалися до нинішніх часів.

На прохання батька „молодця" йде т. зв. „посланець" або „пóсел" до батька дівчини. Кажуть, що його післали „у пislí", згл. „він пішов за післá". Він питається тільки батька дівчини, чи ті „схóдини" могли би допровадити до весілля, себто чи отець молодої зробив би весілля зо сином того, що післав „посла". Звичайно такий „посел" не торкається ані одним словом квестії майбутнього „віна". Одначе часто післанець питається про віно молодої й жадає згідно з одержаним припорученням точного означення віна, а як-би батько молодої його не дав, то каже, що „нам нема чого сходитися до якогось слова" (себто порозуміння). Батько дівчини, що вважає пропозицію посла доброю, заявляє йому, що сам прийде до вітця хлопця „на слово", а приходить звичайно сам без ніякого товариства. Коли прийде до вітця молодого, питається його, чого він жадає „до того дівчáти", а також, що він „облíґує" свойому синові, себто на що його женить. Батько молодця відповідає, що женить сина на цілу, згл. половину господарки, а другим „дітьом" „вложить" якесь віно. Тоді жадає від батька дівчати або грошей або ґрунту (або одного й другого), 2 корови та 2 вівці.

В Ґрозьовій розрізняють двоякого роду віна, а саме т. зв. „велике вінó", що в його склад уходять: ґрунт, готівка, 2 корови, 2 телят і 2 вівці, та т. зв. „мале вінó", що складається з меншої готівки, одної корови та одної вівці.

Крім цього дівчина без жадної вимови дістає те, що її належиться, бо „дівка гола не йде, дівка має бути одіта". Дістає вона: 2 загортки літні (а то й лейбúк з рукавами й один без рукавів), „зúмний" кожух, пару черевиків, пару ходаків, скриню, 3—4 плахти, подушку й шмаття (білля). Поняття „віно" обнімає в собі так ґрунт, гроші, худобу й всі поверхні речі.

Так отже отець дівчати „обіцює" або велике, або мале віно, відповідно до своїх матеріяльних засобів і повідає до батька молодця: „як хочете то приходіть „на згоду" та кажіть, в котрий день прийдете". На це останній заявляє, що прийде. Добирає собі найменше 3 т. зв. „сватачів" та йде з „молодцьом" (сином) до вітця дівчати на „згоду". Тоді сватачі заявляють: „ми ту прийшли, а ми не знаємо, яку ви ту

згоду маєте“ й питаються обох „сватів“, чого один із них хоче, а що другий дає. На це оба вітці заявляють, що дають те, що вже на слові обіцяли“. Опісля всі три сватачі зачинають торгуватися й спонукують вітця молодої до того, що додає ще дещо до віна попередньо обіцяного, себто „підступає“, підвищує його, додаючи ще або щось з худоби або більше грошей, згл. кусень ґрунту. Натомість сватачі ніколи не налягають на батька „молодця“, щоби щось ще підступив для свойого сина.

По тій „згоді“ йдуть до „ксєндза“ й несуть на заповіди.

На який тиждень перед „весільом“ спрошує „молодець“ свою ближчу та дальшу родину найменше 7 або 9 або 11 або 13, а найбільше 17 членів до своєї хати, звідки всі йдуть до молодої. Тоті всі щераз обговорюють віно обоїх наречених, а опісля ті „свати“, що прийшли з „молодцьом“ ще торгуються о висоту віна дівчати й звичайно ще щось витягнуть від її батька, який ще трохи „підступає“ та дає щонайменше 5 зл. р. (10 кор. перед війною), а тепер 5 зл., ягня або теля, а часом і кавалочок поля. Цю останню стадію передвінчальних церемоній звуть „свати“ й вони закінчують, т. зв. „згоду“. Готівкове „віно“ дівчати стається завсіди власністю батька молодця.

По цьому наступає гостина, до якої тільки горілку купують оба „свати“ спільним коштом, а „їдіння“ йде на кошт вітця дівчати. Вчасі тої гостини кожний зо сватачів дістає дарунок від дівчини у формі більшої хустки (полотна).

Часом трапляється, що та „згода“ розбивається й тоді сторона, що завинила те розбиття, мусить понести кошт цієї гостини, а робить це вона без жадного спротиву й ніколи не допускає до судового процесу. Зокрема як-би те весілля розійшлося з причини молодця, то він мусить теж заплатити й хустки, а як сталося це з вини дівчати, то хустки „пропадають“.

Б). Дещо відмінно відбувається теж „згода“ в селі Коблі старому. Післанець, що його батько хлопця посилає до батька дівчини, називається „пóсел“. Він заявляє явно, що прийшов від батька хлопця й питається, чи батько дівчини його прийме, себто чи може „сі посватати“. Оскільки дістане притакуючу відповідь, повідомляє про це батька хлопця. Цей добирає собі 2—3—4 т. зв. „сватачів“ і йде з ними та зо своїм

сином до батька дівчини на т. зв. „сватьби“. По приході до дому батька дівчини, найстарший зо сватачів (той що передтим приходив „за посла“) представляє, в який спосіб батько хлопця хотів би звінувати сина, кілько ґрунту йому дає та в якому положенні, а також чи женить його до своєї хати, чи „відставляє“ на бік, у який спосіб задумує звінувати дальші свої діти, а зокрема чи дає їм гроші, чи теж яке поле їм „вилу́чує“. Тоді батько дівчини (часом по нараді зо своєю жінкою) відповідає, що дає своїй донці таке а таке „віно“, чи польом, чи грішми, а крім цього одну, дві або три штуки з худоби (2 корови й ялівку) з тим, що одну корову дає зараз по шлюбі, другу до „умі́вного часу“, а ялівку аж вигодує. Кромі цього дівчина дістає те все, „що до неї належить“, без окремої умови, себто спіднички, скриню, коралі, чоботи згл. черевики, кілька хусток різної величини „кафтане́та“ на „кри́льця“ — те що нині називають блюзка з фалдами на клубах, „кахтани́ з кола́ми“, то є нинішні плащі, пасовані в пасі а поширювані вставленими клинами, зв. колами від клубів вдолину, один або два заголовки (подушки), велику подушку (себто перину), „підлінкові“ плахти, виткані з льняного та конопляного полотна, а вкінці жупан з чорного сукна, підбитий білими баранами, з широким, білим баранячим ковніром і такими самими маншетами.

Характеристичним є, що грошеве віно призначене є засадничо на власність молодої й вона має право ним свобідно диспонувати. Одначе оскільки готівкове віно віддає її батько батькові хлопця, тоді цей останній мусить записати її кусень свойого ґрунту, що своєю вартістю відповідає приблизно сумі грошей. Робиться це при „сватьбі“ тому, щоби вона не пішла на старість „на облу́ду“, себто попросту на жебри. В цьому випадку син мусить теж від свойого батька дістати відповідне згори означене віно в ґрунті, причому цей останній каже: „даю єму то, шо він вартує“. Невиключеним є, що може пізніше дістати ще більше ґрунту, якщо шануватиме свойого батька. Син не бере ніякої участи в дискусії.

„На сватьбі“ батько хлопця „вилу́чує“ рівночасно те, що мають дістати з його маєтку дальші його діти, а саме одному з них призначує частину свойого ґрунту, а іншим готівкове віно.

Тими пертрактаціями „на сватьбі“ кермує найстарший

зо сватачів, що тимсамим перебірає на себе ролю — так сказати би — посередника між обома батьками. Це посередництво ніколи не є платне, воно є почесне, але зате він зістає опісля або старостою, т. зв. домовим, себто проводить порядком на весіллі в домі батька молодця, а зокрема має обовязок обслужити їдою та напитками весільних гостей, або старостою, т. зв. весільним, себто таким, що полагоджує священика, дає на оповіді, асистує при шлюбі, відпроваджує молодого до молодої, а опісля забирає її до дому молодого.

Батько молодого може при „сватьбі" застерегти собі, т. зв. „вимо́ву" себто, що частина ґрунту його призначена у віні синові лишається батькові до досмертного вживання на той випадок, коли син його не шанував би. В таких випадках незгоди син зправила „відбудовується" на бік, або „на пляц" своєї подруги, або на „батьківський", та бере в своє виключне посідання й уживання ґрунт необтяжений дожовіттям, а решту того грунту вживає, аж до смерті батько.

Коли вже погодилися відносно віна обоїх молодих, зачинають пити могорич, але вчасі того хтось з присутніх пригадує собі, що треба поспитати дівчини про її згоду на подружжя. Коли вона заявляє, що за того хлопця не вийде замуж, тоді все кінчиться нічим, з тим, що одна сторона до другої не може мати ніякої претенсії, бо ціла гостина ві́дбувається на спільний кошт.

В). У Старому Самборі батько хлопця (кавалір) посилає до батька дівчини „чоловіка у свати", котрий питається, чи батьки дівчини згідні в тому, щоби їх донька вийшла замуж. На випадок згоди батько відповідає, що „пристає й нєй приходєть люде". Тоді батько молодого просить 2—3 сватачів, людей говірких і проворних (часом називають їх насмішливо „крутачі"), бере дві літри горілки й зо сином, що несе цю горілку, йде до батька молодої. Син ставить горілку на стіл, а сам сідає або йде собі в кут, щоби „не творитисі до нічого". Сватачі, знаючи вже про це, що дівчина годиться на подружжя, питаються її вітця, яке „віно" дає, а цей відповідає, що дає або гроші, або землю або дім.

Готівкове віно припадає зправила обоїм молодятам на власність і вони мають право свобідно ним диспонувати. Часом бувало й таке, що готівкове віно брав собі на власність батько хлопця в тій цілі, щоби ним сплатити якісь свої дов-

ги, або звінувати дальші діти, але тільки в тому випадку, коли женив свойого сина на свою господарку. Одначе взамін за це мусів обоїм молодятам записати на власність якусь згори умовлену часть свойого маєтку. Звичайно на „сватах" (бо так у Ст. Самборі називають цю стадію заручинових церемоній) був присутній писар, котрий ту цілу умову списував і таке письмо називають „інтерцизія". Коли погодилися вже що до віна молодої, тоді годилися дальше відносно віна хлопця, а його батько, оскільки брав його до себе, обіцював обоїм молодятам половину хати й якусь часть свойого ґрунту на власність. Оскільки батько хлопця не женив його до себе, то „пристановєв" його до родичів молодої (т. зв. присташ), які зо своєї хати й ґрунту давали обоїм молодим якусь умовлену частку, а батько хлопця давав зо свойого боку рівнож якийсь означений кусень ґрунту.

Оскільки батько писав синові цілий свій маєток, тоді вимовляв собі, що син має помогти йому звінувати другі діти, родичів „дотримати" й поховати („я маю коло тебе дожити").

Так отже син у тому випадку ставав власником цілого батьківського маєтку, одначе це в нічім не зміняло його підвладного відношення до батька, який аж до самої смерті був необмеженим паном і господарем на цілому маєтку.

Опріч „віна" дівчина згідно зо звичаєм без окремої вимови дістає від своїх родичів (звичайно від мами) „поса́г", себто 2 подушки, 1 перину, футро підбите білими шкірками з баранів (смушками) зо сукняним ковніром, до паса пасоване, а від паса фалдоване, або т. зв. „жупане́", непідбите шкірками, „сукінке́", коралі (правдиві червоні) від 3—9 шнурів, „катанке́", себто блюзки до стану пасовані, що від стану розходилися широко, „фартушке́", скриню, мотику, серп, 2 тарелі, 2 миски, 2 ложки, 2 горці й корову.

Натомість хлопець діставав від вітця т. зв. „капо́ту", себто суконне верхнє одіння, пасоване до стану а від стану фалдоване, з широким сукняним ковніром та деревляними ґузиками, зв. „баривке́" (барилки́) з тасьмами, згл. шнурами до запинання, згл. футро з чорного сукна, підбите смушками (крій такий самий як капоти).

Перед закінченням „сватів" ніхто не смів пити, бо оскільки родичі молодих не погодилися, то всі розходилися, а син забирав горілку навіть нерозпочинану.

Безпосередно по закінченні „сватів", перший сватач, що був передтим „чоловіком", жадає принести свячену воду, закладає молодим перстені на пальці, опісля кропить молодят, а пізніше роблять те саме родичі їх, причому діти дякують родичам за віно, за виховання, за те, що їх тримали так довгий час. Потому пють всі могорич. Зараз потім молодий іде просити дружбу (звичайно свого товариша). Опісля молодий, батько молодої й цей дружба йдуть просити фамілянтів обидвоїх сторін на т. зв. „рукóвини". Це є сходини гостей, на котрі кожна господиня приносить хліб. Всі засідають до стола, а родичі молодят гостять всіх присутніх. Ця гостина триває й цілу ніч.—Опісля дають на „заповіди". Ще перед виголошенням першої „заповіди" 2 дружби з доручення молодого беруть пару черевиків, панчохи і 2 „стьóнжки", довгі від голови аж по землю. Те все несуть на тарілці через місто до молодої й дають її, як „дарунок". Обовязком молодої є погостити обох дружбів і постаратися о „обід", до якого по першій заповіді засідають: молодий, молода, один дружба й одна дружка. Не вільно молодій бути при голошенні першої заповіді, а може вона увійти до церкви щойно по Євангелії й по першій оповіді, в нових черевиках, які дістала в дарунку (щоби начи́нє не товклося). На другій і третій заповіді молода вже може бути присутна. Цей звичай існував тільки для молодої, але не для молодого.

По можності докладно представили ми два перші типи передшлюбних умов, що їх бойки Старосамбірщини, згідно зо своїми звичаями, заключують у цілі управильнення маєткових відносин поміж родичами а дітьми, згл. поміж цими останніми, при нагоді заключування подружжя. Звертали ми головну свою увагу на те, як вони розуміють і інтерпретують такі поняття, як „віно", „посаг", „пристанівство" й т. д. так, що тепер, коли кожний читач, чи дослідник бойківського звичаєвого права, докладно пізнав у чому лежить їхня суть, може теж легко добачити, яка кольосальна пропасть відділює інституції звичаєвого бойківського права Старосамбірщини від постанов писаного, горожанського кодексу з р. 1811, що обовязує на наших етноґрафічних теренах. Не будемо довго розводитися над тим, щоби виказати ті глибокі та основні різниці, бо й так наша розвідка розрослася до більших розмірів, як вона була зпочатку подумана. Зацікавлених у тому

відсилаємо до постанов §§. 1218 і дальших цз. про посаг (posag, Heiratsgut), §§. 1230 і 1231 цз. про оправу (oprawa, Widerlage) і §. 1232 цз. про віно (wiano, Morgengabe). Одначе в першій мірі юристи мусять безумовно докладно простудіювати кожну зокрема інституцію народнього бойківського права, вже хотяй-би тому, щоби могли, як адвокати, уділити доброї поради, а як судді видати влучний та справедливий присуд. Цього не потраплять вони зробити без основного знання психіки бойківського населення, його глибоко закорінених звичаїв та своєрідного розуміння права, яке так далеко відбігло від норм і постанов писаного права.

III. ТИП ПЕРЕДШЛЮБНИХ УМОВ.

Стрічається досить рідко в судовій практиці, але зогляду на це, що він по гірських селах Старосамбірщини існує й часом у повній своїй остроті зявляється на судовому форумі, треба й про нього, бодай короткими словами, згадати.

Трапляється тоді, коли ані батько ані мати, одного або обидвоїх новоженців, уже не живуть.

Конкретний випадок вияснить нам зовсім ясно, на чому він полягає.

Отець, що мав троє дітей, помер „без порядку", себто без завіщання в тому часі, коли одна його дитина (без огляду на це, чи хлопець, чи дівчина) була вже повнолітна й була подружена, а двоє дальших були малолітніми сиротами. Згідно з писаним законом перевів суд по небіжчику спадкову пертрактацію на підставі законного порядку дідичення й кожному з його дітей признав декретом дідицтва 1/3 невиділену часть спадкового майна. Кожну отже дитину заінтабульовано в ґрунтовій книзі як власника 1/3 части одідичених недвижимостей й здається на око, що справа ясна, нескомплікована, та вповні покінчена. Сталося по закону, кожна дитина є необмеженим власником своєї 1/3 часті й може в слушному часі домагатися знесення співласности („спільнини") та приділення її фізично виділених парцель.

Але що іншого говорить писаний закон, а що інше диктує звичай.

Згідно зо звичаєм найстарша дитина (без огляду чи мужеського, чи жіночого пола) „присідає“, себто бере в посідання цілий спадковий маєток, господарить на ньому, а при ній виховується молодша рідня, що помагає їй у веденні цілої господарки в міру своїх сил (в Тершові кажуть: „дорабляли ту господарку“). Дитина, що „присіла“ цей спадковий маєток, уважає себе його власником, без огляду на права дальшої її рідні, одначе згідно зо звичаєм має обовязок „звінувати“ дальших своїх братів чи сестер у тому часі, коли вони будуть женитися, чи віддаватися. Коли цей момент прийде, тоді найстарша дитина заступає молодшій рідні батьків і при „згоді“ вінує її в той спосіб, що зо спадкового ґрунту виділює деякі кусні ґрунту на виключну власність, дає 1—2 корови та 1—2 вівці, а опріч цього ще т. зв. „присівок“, себто пару кірців кожної сівби, а також дещо з „поверховного“ (движимого) спадкового маєтку. Якщо віддається замуж дівчина, то по звичаю дістає ще т. зв. „посаг“, себто движимі речі (виправу) до особистого, згл. спільного подружнього вжитку. Натомість сама сторона, що вінує залишається на „фундаменті“, значиться на т. зв. „домашнім ґрунті“, вітчизнині, чи материзнині й у цей спосіб стає „óтчичом“, чи „óтчичкою“. Цей звичай нагадує нам у дечому т. зв. сеніорат, згідно з яким найстарша дитина „присідає“ (стає власником, посідателем) родовий маєток дещо поменшений о віно, дане молодшій рідні. З пункту писаного права цей спосіб вінування належить уважати частинним добровільним знесенням „спільнини́“, проти чого молодша рідня звичайно не ремонструє, а взявши в посідання приділені їй ґрунтові парцелі, та виконуючи його через довший протяг часу, тим самим мовчки ратифікує стан, що заіснував у хвилі їх „вінування“.

IV. ТИП ПЕРЕДШЛЮБНИХ УМОВ.

Інституція звичаєвого права становить т. зв. „зведення́т“, „при́ймичів“ (або приймичів), „при́ймів“, згл. „прие́мників“; вона сильно поширена по всіх майже селах Старосамбірщини.

Цей тип умов не належить sensu stricto до умов, якими батьки реґулюють маєткові відносини своїх дітей, одначе тому, що інституція ця входить у практичне примінення з хвилею майбутнього подружжя зведенят, треба причислити її до типу умов, заключуваних з нагоди вінчання, бо вони теж відносяться до упорядкування маєткових відносин між прибраними родичами, а зведенятами. Одначе в засаді інституція ця має за ціль запевнити бездітному подружжю молоду робучу силу на їхньому ґаздівстві та запевнити їм вигідну старість без турбот і тяжкої праці, взамін за відступлення зведенятам частини або теж і цілого маєтку на власність.

Таких батьків, що приймають на себе „приймичів", називають у Старосамбірщині „бездітними", або „бездітниками" (Плоский, Ґрозьова, Бистре, Пшанець, Тершів, Лінина вел., Волошинова, Стрільбичі, Стара Ропа (гор. передмістя), Страшовичі, Топільниця, Лібухова, Турє, Кобло старе, Воля кобл.). В Сушиці риковій означення „ти бездітнику" вживають у часі сварки, щоби його обидити. Чув я теж вислів „самі єдинóкі" (Стрільбичі), „зістали самі одинóкі, бо мали сина та доньку, а вони обоє померли й берут зведеня́та або при́ймичі" (Пшанець).

У селах, положених у полудневій, гористій частині Старосамбірського судового повіту, переважає назва „зведеня́та" (Стрілки, Лопушанка хом., Плоский, Ґрозьова, Бистре, Пшанець, Ґалівка, Головецьки гор. і дол., Лужок гор., Бусовище, Потік вел., Нанчілка вел., Тисовиця), натомість у селах Недівна, Волошинова, Стрільбичі, Бачина, Росохи, Лібухова, Білич дол. вживають слова „прие́мники", або „пріе́мники", а в селах Тершові, Спасі, Лініні вел., Старій Ропі, Страшовичах, Топільниці, Турім, Коблі старому, Сушиці рик., Волі кобл. „при́ймичі" або „приймичі".

В Росохах ствердив я ще одну назву „при́йми" на означення обговорюваної інституції, одначе пояснено мені, що назви цієї вживають селяне (хлопи), а поміж шляхтою вживається тільки слова „прие́мники".

Дефініція „зведеня́та", „при́йми", „при́ймичі", „прие́мники" пішла з того, що так дівчина, як теж і молодець, не є рідними дітьми бездітників, які приймають їх до себе за своїх дітей на своє господарство.

Кажуть: „зво́дят їх до себе" (Головецьки гор. й дол.,

Стрілки, Лопушанка хом.,); „прия́в си при́йми або прие́мники“ (Росохи); „позводили їх одно звідси а друге звідси“, (Стрілки); „той а той звів зведенята“ (Плоский); „приймає до себе на приймича“ (Недівна); „бере чужі діти на зведенята“ (Бистре); „приймичі йдуть за рідні діти“ (Лінина вел.); „на зведенята пішов“, „він звів зведенята до себе, прия́в собі приймича“ (Потік вел., Тисовиця); „берут собі приємники (по шляхоцьки, а по хлопськи „приймичі“), то мій прие́мник, то моя при́ймичка“ (Бачина); „вони обоє приве́дені“, „я зводжу, ми зводимо зведеня́т“ (Ґалівка); „бездітні приймають пріе́мника, прие́мника, прие́мницю, при́ймицю, женят при́ймита, приймають до неї при́ймита“ (Лібухова); „прияв собі приймичі“ (Сушиця рикова); „она прияла собі на приємника“ (Стрільбичі).

Найчастіше трапляється так, що обоє бездітники наперед порозуміваються взаїмно зо собою відносно вибору осіб, що їх мають приймити до себе „на зведенята“. Він приймає по найбільшій части сина, чи дівку, своїх близьких фаміліянтів, а вона сина, чи доньку, своїх так, щоби нікому „кривди не було“. Але приймають теж дуже часто дітей дальшої своєї фамілії, або навіть осіб зовсім собі чужих.

На згоді в присутности сватачів з обох сторін „свати́“ (бездітник і батьки зведенят) умовляються в предметі управильнення взаїмних маєткових відносин у цей спосіб: Рідний отець одного зо „зведенюків“ (це слово, що його в Старосамбірщині не вживають, чув я від старенького ґазди з Михнівця Данька Сеньчишака), що є „фаховніший“ (більше проворний), говіркий повідає до бездітника, який хоче його сина, чи дівку, брати на зведенята: „на що ви їх жените“? На то бездітник відповідає: „я їх женю, аби ґаздували й мене шанували й мою жінку й нас поховали й ничого злого не говорили й за те я їм лишу весь ґрунт“. На таку пропозицію друга сторона завважує: „то замало, а як они поробят пару літ і ви їх наженете, ліпше ви призначіт, котрий ґрунт для них“. Тоді той ґазда, що зводить зведенята, призначує (обіцяє, в Біличі дол. „виділює“) якесь поле (т. зв. купний, бічний ґрунт), якусь згори означену часть свойого власного маєтку або й цілий маєток на власність приємникам і зправила записує приобіцяний їм ґрунт нотаріяльним контрактом. Робить це тому, бо інакше не пішли би до нього

на приймичів („хочеш мене мати, запиши мені ґрунт“ — Сушиця рикова). Решту маєтку лишає собі й у цей спосіб „заобезпе́чує своє життя“ (Лужок гор., Бусовище); „затримує собі на утрима́нє“ (Сушиця рик.); „лишає собі на безпе́чність“ (Турє); „лишає собі заобезпе́ку на старість“ (Білич дол.); „лишає собі до ужи́тку“ (Пшанець); „він лишив собі ґрунт на ужи́вок“ (Страшовичі).

Якщо бездітник ще передтим записав зведенятам (чи тільки одному з них) у нотара якийсь ґрунт, то вже більше не має обовязку дати, а батько одного зо зведенюків навіть нічого більше вже на згоді не домагається, щоби собі не зразити цього, що приймає.

Сторона, що віддає свою дитину на зведенята, звичайно призначує їй готівкове віно з титулу сплати з вітчизнини чи материзнини й віно це стається згідно зо звичаєвим правом власністю бездітника. Якщо батьки одного або обоїх зведенат є бідні, вони не вплачують ніякого віна, себто — як говорять — „ни́чого не прино́сят на зведеня́та“.

Кромі цього зведенята дістають ще звичайно 1—2 корови, 1—2 вівці, часом кусень ґрунту, но й т. зв. посаг (шмаття), себто поверховні речі, призначені до їх особистого або домового вжитку.

Якби бездітні не могли з приємниками жити в згоді, а бездітник пібрав їхнє готівкове віно, то бездітники мають право „дожи́ти“ на тому ґрунті, оскільки вимовили собі „дожи́ток“, тільки не вільно їм затягати довгів, бо як взяли віно, то приємники так як-би маєток собі купили (Стрільбичі).

Очевидна річ, що зміст контракту, списаного в хосен зведенят, може заключати в собі елементи контрактів т. зв. „шановних“ (обшанівних), „західних“, згл. „досмертних“. Це залежить уже вповні від волі та порозуміння поміж тим, що приймає на зведенята, а вітцем обоїх або одного зо зведенят.

Часом трапляється й таке, що бездітні, ані не обіцяють усно, ані теж не записують приємникам контрактом ніякого маєтку („приймають їх на слово“ — Потік вел.), а тільки вимовляють собі, що оскільки вони шануватимуть їх і зроблять похорон, то будуть мати по смерті цілий маєток („поки я жию, то моє, а по моїй голові Боже та ваше“). На той випадок, коли-б приймичі не додержали свойого зобовязання, договірні сторони заздалегідь умовлюються, що зведенята

мають дістати на власність якусь точно означену частину маєтку за те, що бездітні „звели їх“, тобто завели їхні надії на одержання цілого майна, бо виходять зо заложення, що кожне з них оженилося би, згл. вийшло замуж після своєї вподоби (Кобло старе, Лінина вел., Волошинова).

В Тершові, згідно зо звичаєм, зправила тільки прибраний батько записує зараз цілий свій маєток приймичам, а його жінка „стри́має“ свій маєток і заявляє, що він буде належати до них щойно тоді, коли приймичі будуть шанувати, заходити мужа та її, додержать їх до смерті, а опісля похоронять. Коли-ж не жиють зо собою в згоді, тоді приймичі мусять вступитися, але бездітні мусять їм виділити дещо зо свойого маєтку, взаміну за те, що приймичі „коло них були й стратили свої роки“. І тоді кажуть, що бездітні дали їм, т. зв. „усту́пне“, „всту́пне“.

В Потоці вел. бездітники мали право зведенят на випадок незгоди відігнати, одначе мусіли звернути їм їхнє віно та заплатити „за ті часи, що там робили“.

Це т. зв. „усту́пне“ в Пшанці називає дехто „відчьа́пне“, а в Ґрозьовій „відча́пне“. У Волошиновій на випадок незгоди бездітники „відсува́ют“ приймичів з маєтку кажучи: „Беріт собі то, шом вам дав“.

У Турім і Нанчілці вел. існує звичай, що бездітники мають право непокірних приймичів вигнати без жадної відплати, згл. винагороди за їх працю на господарці, бо вони „не дотримали слова“. В Біличі дол. трапився випадок, що поле не було приємникам „заобіцяне“ й вони „не йшли за у́рядом бездітного“ (себто не хотіли його слухати й шанувати) так, що цей останній відігнав їх, одначе мусів заплатити їм винагороду за працю.

Оскільки між бездітниками а приймичами панувала згода, а перші зараз по згоді „не перевели на них інтабулю“, тоді передо смертю зізнавали завіщання або списувалися контрактом з власності маєтку в хосен своїх приємників у тій цілі, щоби дальша родина не бралася до маєтку („абися вже ни́хто до того не чапа́в“ — Ґалівка).

В Лужку гор., у Бусовищі та Лібуховій бездітні господарі приймають до себе часом малу дитину в віці 8—12 років за свою й люде називають її „викова́нком“ (викова́нок, викова́нка), одначе не записують такій дитині нічого зо сво-

його маєтку. Вона годується при бездітниках, помагає їм у веденні ґаздівства, та щойно пізніше при нагоді вінчання записують їй якусь часть маєтку. В Лібуховій говорять: „приймив до вихова́нки при́ймита“.

Коли приймичі є малолітні та не мають вже родичів, а мають женитися, тоді йдуть до суду по „значо́к“, себто узискати зізволення на заключення подружжя.

В Страшовичах під словом „зведенята“ розуміють те, що „одно та друге не знати звідки прийшло, але поженилися, разом собі мешкають і господарять“.

У Ґрозьовій слово „приймич“ має зовсім інше значіння, як у інших селах старосамбірського судового повіту. Цією назвою означують молодця, що його тесть приймає за зятя до своєї хати, за ґазду до свойого дівчати. Він приносить своє віно для тестя, взамін за те цей останній пише або обіцяє йому частину свойого маєтку на власність, а дальшу частину призначує для своєї доньки. Такого зятя люде називають звичайно „при́сташ“.

У містечку Старий Самбір інституція приймичів цілком незнана. За останніх кілька десятків літ трапився один випадок. Один бездітний міщанин приймив собі „приймичі“ в особі сестриної доньки та чужого хлопця, одначе не записав ані навіть не обіцяв їм усно нічого зо свойого маєтку. Щойно, коли з тої причини повстали між ними незгоди, чужі люде вплинули на бездітників, щоби приймачам записали частину свойого ґрунту, бо вони не хотіли вже працювати та мали намір відійти здому бездітника.

З точки погляду писаного права, інституція народнього звичаєвого права, т. зв. „зведенят“ (приймичів, приємників, приймів), не справляє більших труднощів у тому випадку, коли договірні сторони списали між собою нотаріяльну умову (вже хотяйби зогляду на ст. 265 кпц.), без огляду на це, чи це буде т. зв. шановний (обшанівний), чи теж „західний“, згл. досмертний конкракт. У перших двох випадках, бездітники“ можуть звичайно домагатися тільки згідно з арт. 605 кз. досмертної ренти, що її мають виплачувати „зведенята“ аж до кінця життя „бездітників“, у висоті судом означеній і по переведенні доказів, що стверджують неможність дальшого їхнього співжиття. Цілковите відкликання самої нотаріяльної умови є в нинішніх часах дуже трудне, зогляду на

арт. 605 §. 2. кз.

При т. зв. „досмертних“ контрактах бездітники мають право домагатися відступлення їм певної, заздалегідь в контракті означеної, частини їхнього недвижимого майна, записаного „приймичам“ до „доживіття“, себто досмертного ужиткування. На тому звичайно такі справи кінчаються.

Але трудніша вже буде судова справа в тому випадку, коли між „бездітниками“ а „зведенятами“, згл. їхніми родичами, заіснував тільки усний договір. Тоді власне інституція „зведенят“ справляє так теоритично, як теж і практично, поважні трудноші слушного її вирішення. З одного боку маємо „зведенята“, що — так сказати-б просто — наймилися до старших „бездітників“, працюють на їх ґрунті, помагають їм у веденні цілої господарки до смерті, а з другого боку маємо цих „бездітних“, що усно „обіцяли“ записати, чи відступити, своїм приймичам цілий свій маєток, на випадок своєї смерті („по нашій смерті всьо Боже та ваше“).

Треба отже здефініювати правний характер такої умови, а зокрема на підставі переведених доказів, зясувати факт, чи це є умова найму услуг, чи завіщання, чи теж даровина з дійсним, згл. без дійсного віддання посідання, чи може приходить тут тип мішаних умов по стороні обох договірних сторін. Піднести належить, що в одній і тій самій конкретній умові можуть виступати побіч себе скомбіновані прикмети кількох відрубних контрактів, що їх сполучення буває деколи зовсім механічне, а саме кілька контрактів у одному акті.

Про завіщання в даному випадку не може бути мови, бо воно є тільки одностороннім, кожної хвилі відкличним актом тестатора зізнаним на випадок його смерті, з котрого „зведенята“ за його життя не можуть зробити ніякого ужитку, між тим коли умова „на зведенята“ є умовою двосторонньою, заключеною між „бездітниками“, а „зведенятами“, згл. їхніми родичами, що в ній окреслено взаїмні чинитьби.

Не може бути теж мови про даровину з дійсним відданням посідання предмету трансакції „зведенятам“, бо „бездітники“ — як знаємо з повищих виводів — в умові застерігають собі те, що вони, а не „зведенята“, мають бути до смерті господарями на ґрунті, а ті останні мають на ньому працювати, давати їм поміч у веденні цілої господарки та шанувати й обходити їх аж до смерті, а щойно тоді „всьо-

Боже та їх“. Так отжеж по стороні „боздітників“ приходить тільки т. зв. приречення даровини, без дійсного віддання „зведенятам“ посідання приобіцяного ґрунту, яке ізза браку форми нотаріяльного акту є неважне, (§. 953 цз., згл. арт. 358. §. 1. кз.). Тим самим процес „зведенят“ не може мати виглядів на добрий вислід. Що воно так є, вказує на це осуд найвищого суду з 20. XII. 1891. р. Зб. 13871, який узнає як даровину відступлення дібр з застереженням аліментації. В обговорюваному випадку такою аліментацією мала би бути поміч, обшанівок та старунок (захід) „зведенят“ в хосен „бездітників“. Понадсе ті останні не мають супроти зведенят ніякого законного обовязку до їх звінування так, що узискання „зведенятами“ власності ґрунту в процесі проти „бездітників“ є дуже проблєматичне, а практика виказує, що такі процеси кінчаться зправила віддаляючим присудом.

Вкінці отже-ж мусимо прийти до переконання, що суть умови „на зведенята“ заключає в собі всі критерії здогадочного договору найму услуг по стороні „зведенят“ з §. 1151 ц. з. (арт. 452 §. 2. кз.) з неозначеною винагородою, але теж і неумовленою безплатністю їм за поміч, та працю на господарстві „бездітників“ належиться відповідна винагорода (§. 1151 ц. з.), бо інакше „бездітники“ неслушно збогатилися би коштом услуг своїх „приймичів“, що працювали нераз через довший протяг часу, а понадсе спротивлялося би це добрій вірі та чесному оборотові, як-би „бездітники“ пустили — так сказати б — своїх „приємників“ з торбами.

На закінчення цього розділу про передшлюбні умови належить бодай коротко згадати ще про сильно закорінений та поширений у Старосамбірщині звичай заключування на заручинах по „згоді“ („сватанії, сватьбі, руковинах, сватах“), т. зв. „закла́дів“, згл. „заста́вів“.

Звичай цей полягає в тому, що зправила за посередництвом найстаршого сватача або сватачів, яким намірене подружжя видається сумнівним і вони припускають, що воно може з різних причин розбитися, приходить поміж батьками (сватами) майбутніх молодят або поміж ними самими до висліду умова того змісту, що та сторона, котра відступає односторонно від женитьби (від „згоди“), має заплатити другій стороні, що хоче додержати згоду, якусь згори означену грошеву суму, на приклад 100 чи 200 зл. з титулу т. зв. „за-

кла́ду“, чи „заста́ву“, не вчисляючи коштів гостини на „згоді“ й оповідей, що їх відступаючий мусить теж повернути.— Оскільки котренебудь із молодят уступило би зо своєї вини, в такому випадку платить умовлену суму батько.

Інституцію цю в різних селах різно називають. І так у Пшанці, Ґрозьовій, Тершові „за́клад“ або „заста́ва“, в Стрілках, Потоці вел., Нанчілці вел., Недівній „за́клад“; у Лопушанці хом. і Страшовичах „заклад“ або „усту́п“; у Бистрім, Волошиновій, Лінині вел., Стрільбичах „застав“; у Бусовищі „кавційний заклад“, або „кавція“; в Бачині, Старій Ропі (гор. передмістя) „вадія“, в Росохах „заклад усту́пний“ або „застав“ теж „застава“; в Ґалівці „заклад“ або „застав“; в Топільниці „заста́ва“, в Лібуховій „застава“ або „запо́на“; в Ст. Самборі „усту́пне“, в Біличі дол. „заклад“, „застав“ або „застава“, в Тисовиці, Спасі „заклад“ або „кавція“.

В Тершові кажуть, що сватач „підсуває заклад“. У Лінині вел. і Волошиновій: „родичі молодих заста́вилися, заложи́лися, зробили застав о 100 зл.“. „Як-би моя дівка не хотіла, то даю 100 зл. відступного, вступного, відчепися й дай мені чистий спокій“; у Пшанці: „зробіт собі заклад (або заставу), я даю 100 ринських чужому чоловікови, як я уступлю, то пропала сотка моя, а як ти уступиш, то твоя сотка пропадає для мене“; в Бусовищі: „ми сі юш погодили, але шоби ми не вступили, заложім си кавцію 100 зол. Котрий бік цофнув би женячку, то кавція пропадає тому, хто лишає сі при умові“; в Потоці вел.: „як-би хто уступив від того вісіля“; в Бачині: „та сторона, котра уступит, мусит бути карана, кілько вадії заложит мусит заплатити“; в Нанчілці вел.: „як би одна сторона сі ска́яла або якби друга сторона сі ска́яла, то мусит заплатити другій стороні кошти згоди“; в Топільниці: „заставляються, робят заставу, аби хтось не перебив тоту дівчину тому парібкови, що хоче женитися з нев“, „як ти мене уступиш, даш ми 200 зл., абис з мене і з мої дівки сміх не зробив“. У Недівній говорять: „свати (себто родичі хлопця й дівчини) заложилися між собою, зробили заклад о 100 чи 200 зл. на знак, що не можуть в с т у п и́ т и від згоди“.

Такий „заклад“ може бути часом „дубельтовий“, як що так було домовлено.

Характеристичним є, що в деяких селах (Недівна, Ґрозьова, Лібухова) умовлену суму „дають за руки“, (в Лібухо-

вій: „дав застав за вірні руки“) до старости або третьої особи, звичайно до рук одного зо сватачів, який держить її у себе в перехованні аж до весілля, а опісля звертає віддавцям, коли вінчання відбулося. Але як-би котрийсь зо „сватів“ або молодят уступив, староста, чи сватач, „залóжені“ гроші виплачує тому, хто „не вступи́в“.

Коли суми заставу не зложено в депозит („за ру́ки“), тоді відступаючий від згоди, чи весілля, мусить її другій стороні виплатити, бо згідно зо звичаєм існує переконання, що такий „заклад“ є позовний.

І дійсно в многих випадках уступаюча сторона платить домовлену квоту, не зважаючи на це, що така умова є згідно з §. 43 цз. неважна та становить тільки т. зв. obligatio naturalis.

Інтенцією цього звичаю є те, щоби ані батьки молодих, ані вони самі, не зривали односторонно раз заключеної згоди й не відступали самовільно від наміреного подружжя. Так отже-ж такий „заклад“ служить згідно зо звичаєм до зміцнення не тільки самого акту заручин, але теж зобовязання вітців, відносно взаїмних чинитьб у предметі обіцяного молодятам віна. — Одначе в деяких селах (Стрільбичі, Потік вел., Бачина, Стара Ропа, Топільниця, Лібухова, Спас) ця інституція має примінення тільки тоді, коли-б одна зо сторін відступила односторонно від шлюбу (весілля); „они собі дают такі поруки, шоби молодята від себе не відступили“ (Топільниця). В деяких знову селах (Нанчілка вел., Тисовиця, Білич дол., Сушиця рик., Воля кобл.) уступаюча сторона мусіла заплатити невинній стороні тільки дійсні кошти гостини на згоді й оповідей без т. зв. „закладу“. — В Топільниці є загальний звичай, що як-би молодята не любилися й не хотіли себе взаїмно, то тоді така умова „заста́ви“ є неважна, бо кажуть: „не женюся на рік, ай ся женю на вік“.

У Коблі старому умови о „заклад“ ніколи не були практиковані.

В Ґалівці кажуть так: „закладую вам 2 прути поля на 2 ци 3 роки, як я вам не устара́ю грошей, то мої прути пропадуют“. Такий „заклад“, згл. „застав“, заключують вітці молодят на „згоді“ тоді, коли батько молодої обіцяв вправді віно, але не має готівки, щоби її виплатити свойому сватові. Батько молодої виплачує покищо тільки суму потрібну на покриття коштів весілля (скажім 100—150 зл.), а на забез-

печення заплати решти готівкового віна, віддає батькові молодого 2 чи 3 прути свойого поля на заздалегідь умовлений час (на яких 2—3 роки), поки йому не віддасть довжної квоти. Отець молодця бере це поле в уживання, а як його контрагент не виплатить йому до „умі́вного" часу решти віна, то це поле „пропаду́є" на власність вірителя. Це типовий приклад получення т. зв. заручинового закладу з відданням ґрунту в „застав" (антихретичний). Ясна річ, що обі ці умови важні тільки згідно зо звичаєвим правом, бо писане право кваліфікує їх, як неважні.

В Плоскім довелося мені стрінути ось який звичай: Отець має намір свойого сина пристановити до дівчини, котра є ще дівчатом, що числить около 10—15 літ. Щоби здійснити своє бажання він на „згоді" „заручує" свойого сина з цією малолітньою дівчинкою, виплачує віно свойого сина до рук вітця молодої, опісля батьки обоїх молодят роблять „заклад" або „заставу" того змісту, що хлопець зараз іде працювати на господарство родичів цієї малолітньої дівчинки й має там працювати, аж до часу подружжя з нею, а опісля, коли вона підросте („прийде до своїх літ"), буде здібна до „жени́тви", має з нею подружитися, очивидна річ за дозволом суду, який видає „значо́к", себто зізволення на заключення подру́жжя. Одначе, коли-б дівчинка собі його не сподобала й не хотіла за нього вийти замуж, або її родичі хлопця від себе прогнали, батьки її „заставляють" заздалегідь частину свойого ґрунту, яких 2—3 а часто й 5 морґів і годяться на це, щоби „та застава", себто предметовий ґрунт, припав молодцеві на його виключну власність. Умову таку заключують тому, щоби „звязати" того хлопця й дівчину раз на завсіди „до себе" й щоби хтось третій не міг того переробити в цей спосіб, щоби намірене подружжя розбилося.

В Потоці вел. є звичай, що коли мал. дівчина стане вже здібна до „жени́тви", одначе не хоче вийти замуж за молодця, призначеного їй на мужа, або коли-б він сам уступив, тоді він за свою працю не одержує ніякої винагороди. Вона належиться йому тільки тоді, коли родичі дівчини відігнали би його. Висота цього т. зв. „усту́пного" виносить звичаєво по 100 зл. за кожний рік.

Про такого парібка в Лібуховій кажуть, що він „йде робити наперед".

У Вицьові трапилася ось яка умова: Е. Т., вдова, властителька кількох морґів ґрунту, заключила умову зо своєю братовою Марисею М. того змісту, що як-би братанок вдови Дм. М. (хлопець 12-літній) оженився з одною з доньок Марисі М. (дівчата в віці 11 і 13 років), то в такому випадку вдова Е. Т. дасть йому цілий свій маєток у віні. Одначе якби він не хотів оженитися з одною з тих дівчат, тоді вдова Е. Т. зобовязалася перенести власність половини свого маєтку в хосен свого братанка Дмитра М., а друга половина цього маєтку має припасти одній з доньок Марисі М., як „усту́пне“.

Очевидна річ, що згідно з писаним законом усі ці умови є неважні й не можуть мати для договірних сторін ніяких правних наслідків.

§. 6. ЗВИЧАЇ, ЩО ЗАВМЕРЛИ.

А). „Почі́пчини“, „поче́пини“.

(Видруковано в осібних примірниках).

Б). Похорони самогубців.

Старенький ґазда Дамян Сіка (около 75 літ) з Тершова оповідав мені про самогубців ось таке: коли хтось у Тершові повісився або в інший спосіб сам себе стратив, то ніколи не хоронили його на гром. цвинтарі, тільки „на граници“, себто в місці, де сходяться границі різних громад. У Тершові хоронили самовбивників без священика в місці, де сходилися границі 4 громад, а саме: Тершова, Бусовиц, Спаса й Сушиці рикової. Роблено це тому, щоби люде самі собі не відбирали життя, бо це наводить „мілітарні крізи“ (елементарні нещастя), себто для села „випадають нещастя“, а крім цього такий самогубець може вночі по селі ходити та живучих людей страшити.

Цей звичай вже давно призабувся й сьогодні взагалі не існує, бо тепер згідно зо законом вільно хоронити небіжчиків тільки на цвинтарях, а не в довільних місцях.

В). Старий Самбір.

1). „Wiederkauf“ (Видеркауф).

Оповідають старі люде, котрі чули це від своїх дідів і прадідів, що в дуже давніх часах Ст. Самбір був майже виключно заселений міщанами української національности. Зокрема

всі парцелі в ринку, та при вулицях близько нього положених, де сьогодні мешкають переважно жиди, становили власність нашого міщанства, згуртованого в численних церковних братствах. Зміна побуту міщанства, розріст торговлі, промислу та ремесла, що опинилися в руках жидів, спричинили відсунення міщанства на периферії міста. Жиди зачали викуповувати фронтові підбудівельні парцелі, а нераз і цілі комплекси ґрунтів, положені в середмістю, будували на них муровані чи деревляні доми, де закладали свої варстати праці. І власне при нагоді заключування й списування таких контрактів купна-продажі в хосен жидів, міщане домовляли собі, що жид котрий набуває від християнина парцелю в середмістю, обовязаний був по віки вічні платити щорічно перед празником св. О. Миколая, патрона старосамбірської церкви, якусь згори умовлену квоту, на приклад 20 чи 50 ґрейцарів а часом і ринського на гр. кат. Церков св. О. Миколая. Оплату цю називали загально „відеркауф“ („видеркауф“). Звичай цей закорінився так сильно в правне поняття договірних сторін, що опісля ніхто вже з них навіть не поміщував такого застереження в письменних умовах, бо саме собою розумілося, що т. зв. „відеркауф“ мусить набувець-жид платити без жадної окремої умови. Інакше ніхто з міщан не був би йому свойого ґрунту продав. Списки цих жидів, обовязаних платити т. зв. „відеркауф“, знаходилися у церковного провізора, який тримав їх у скрині, званій „право“. В давніх часах усіма церковними справами завідували: провізор, його заступець і 4 строїтелі, себто щось у роді помічників, що пристроювали та прикрашували церков, робили в ній порядки, служили при богослуженнях, інкасували належитості за похорони й т. д. Перед храмом св. Миколая церковний провізор висилав строїтелів з реєстром жидів, зобовязаних до оплати „відеркауфу“, й вони платили без жадного стротиву. Оповідають, що перед около 50 роками, а може й більше, мабуть за часів урядування пароха о. Льва Щавінського, цей звичай зачав постепенно завмирати так, що сьогодні він уже зовсім не існує. (Списано на підставі оповідання бл. п. Дмитра Яреми, дяка, Дмитра Сенети та Миколи Лесика, с. Ілька, людей старих, від 65—84 років життя).

В понятті Миколи Лесика, с. Ілька, „видеркауф“ полягав у тому, що господар з якихось докладно означених

„стай“ свойого поля „деклярував“ письменно, що платитиме рік-річно перед празником св. О. Миколая до церковної каси якусь оплату на Службу Божу за померших членів своєї родини. Як господар продавав той кусень свойого ґрунту жидові, то цей останній мусів теж платити цю оплату, зв. „видеркауф“, бо господар продавав йому ґрунт разом з тим тягаром.

2). Оплати на „поставникй“.

Давніми часами поодинокі старосамбірські міщане мали перед вівтарами т. зв. „поставникй“, себто свої 2 величезні свічі з бджільного воску ваги по 2 кґ., довгі на 2 – 2·50 м. а грубі на около 6 цм., які жертвували перед образ Ісуса Христа, Матері Божої, чи інших святих. Обовязком достарчування воску до пероблювання цих поставників обтяжував господар кусень свойого поля по віки вічні так, що обовязок цей переходив на його наслідників як довг, а вони мусіли ці поставники переробляти щорічно своїм коштом і готові свічі доставляти до церкви. В тому випадку як господар ґрунт обтяжений тим обовязком продав жидові, то цей останній вправді не достарчав поставників в натурі, ані теж не давав воску на їх підновлення, але зате мусів платити на цю ціль відповідну квоту, яка доходила до 1 ринського річно.

Згідно з інформаціями, засягненими у о. Андрія Бенціна, старосамбірського пароха в Ст. Самборі, задержався досі тільки один випадок фундації Василя й Михайла Шемердяків, діда згл. батька живучих міщан Льва та Антона, справляти своїм власним коштом 2 поставники перед 2 намісними образами. Фундація ця привязана є до власності та до посідання одної парцелі в Ст. Самборі, що лишилася в спадку по бл. п. Вас. Шемердяку, котрий у тестаменті наложив на своїх наслідників обовязок щорічно фундувати ті 2 поставники для церкви, а понадсе удержувати в порядку капличку св. О. Миколая, побудовану в тому місці, де стояв колись великий вівтар старої церкви, будованої ще около 1630. року з тисового дерева а розібраної перед поставленням нової мурованої церкви в р. 1830.

3). „М і ш н е“.

В Ст. Самборі є ґрунт популярно званий „клєбанки́“, на якому в дуже давніх часах стояла рим. кат. „клєбанія“. Вона згоріла цілком враз з пашею та хлібом так, що „ксєндз“ не міг „сі защо утримати“ й тоді в „ґміні“ урадили, щоби ксєндза поратувати, й щоби він мав чим поле засіяти й чим перезимувати. Завязаний у тій цілі комітет вислав своїх членів поміж міщан, які давали або ґарнець якогобудь збіжжя, або й полумацьок (25 кґ.). Збірку таку уладжувано через кілька років, але вкінці міщане зачали проти цього протестувати, бо „ксєндз“ уже засівав своє поле та збирав з нього політки, так що відбив собі страту, що її спричинила пожежа. Але тоді міщанам сказано, що „ксєндз“ зробив собі „завжи́ток“, а люде мусять давати й дальше збірку, бо їх вписано до „лівентару“ в книгах, а дальше перемінено жертви в натурі на гроші. Оплати ці так зване „мішне“ (messalia) пояснювали собі міщане від того, що люде давали „мішане збіжжя“. Висота цього мішного залежала від того, як хто спершу „здеклярувався“ давати датки в натурі. Як даток був менший, то платив менше, а як більший, то більша була грошева відплата.

При примусовому стяганні „мішного“ в Ст. Самборі дався міщанам у знаки гром. еґзекутор Сяра, який грабив неплатників у безоглядний спосіб. Вкінці цю оплату скапіталізовано та розложено цю одноразову відплату на 10-річні рати, хотяй не виключено можности сейчасної сплати мішного, якого висота доходила нераз і до 100 зл. р. Мало статися це за часів урядування бурмістра Ломницького, який — як оповідають — помер перед около 70—80 роками. (На основі оповідання Миколи Лесика, с. Ілька, котрому 83 років).

4). „К р и с к и́“.

Це даток, добровільна жертва, яку мусів у давніх часах дати кожний христіянин на який тиждень перед празником св. О. Миколая, патрона старосамбірської церкви, до рук

церковних строїтелів. Готівка, зібрана в цей спосіб, служила на покриття видатків, звязаних з празником. Зокрема кожночасний парох покривав з тих грошей (а також з т. зв. „видеркауфу“) винагороду запрошених священиків за відправу богослуження, кошти т. зв. „почéсного“, себто гостини для священиків, місцевої інтеліґенції й вибраних міщан, а також прохачів (жебраків), котрі згідно зо звичаєм масово сходилися на цей день у Ст. Самборі. Для них улаштовувано обід, що складався з пирогів, каші, хліба й т. д., а часом частовано їх теж і горілкою.

Назва „крискú“ пішла мабуть з цього, що існував список усіх старосамбірських християн, а хто з них зложив даток, коло нього строїтелі ставили чертку („криску“), на знак доконаної заплати. Цей первісний звичай завмер уже давно. Існує вправді ще сьогодні в Ст. Самборі звичай, який нагадує в дечому „криски“ давнього типу, але в зміненому вже вигляді.

В повоєнних часах парох посилає строїтелів з лістою до своїх парохіян із проханням жертвувати довільні датки на відправу соборової Служби Божої за душі покійних парохіян, на другий день по празнику св. О. Миколая, себто вдень св. Амврозія, одначе сьогодні не влаштовується вже жадного „почéсного“. Та й цей звичай поволі загибає, з причини лихого матеріяльного положення міщанства.

5). „Фрич“ або „приємщина“ (Ст. Самбір), „Фриц“ (Ст. Ропа).

Як дружба, згл. дружка, перший раз ішли „дрýжчити“ (себто, коли перший раз просили їх за дружбу, згл. дружку) або коли перший раз просили „в куми“, тоді по „трактаменті“, що його вітці справляли на весіллю чи хрестинах, ті дружби, згл. куми, запрошували собі декого з гостей, згл. своїх близьких знайомих, ішли з ними „на шинк“ і там „фундували“ запрошеним собою гостям різні напитки та закуски. Таку гостину називали в Ст. Самборі „фрич“, або „приéмщина“. Звичай справляти такі „фричі“ завмер перед около 40—50 роками.

Таку гостину в Старій Ропі називали „фриц“. Була це т. зв. „консиляція“ з нагоди того, як хтось перший раз був дружбою або кумом. Відбувалася вона теж і тоді, коли прийнято нового члена до братства, або коли термінатора визволювано на челядника. Солєнізант спрошував старших дружбів або старших братів, згл. майстрів і старших своїх товаришів на гостину, звану „фриц“, де при горілці, пиві, закусках і співі всі бавилися.

* *

*

ДОДАТОК.

Словничок бойківської правничої термінольоґії, фразеольоґічних висловів і приповідок, уживаних у Старосамбірщині.

I. Цивільне право.

Відумéрщина, умéрщина, помéрщина, зумéрщина (зомéрщина).

а) відумéрщина = помер ґазда, а по ньому лишилися різні „поверховні“, „поверхні“ речі („поверхóвність“, Андрій Матковський — Турє), н. пр. лейбик, сподні, черевики й т. д., що він їх сам мав до особистого „ужиття“, а ніхто з його родини (кажуть: „з його хати“) не хоче в тому ходити, тоді родина роздаровує ті движимости бідним або продає за „тýні“ гроші (тані, малі гроші). Коли хтось запитається, звідки набувець ті речі взяв, цей останній відповідає: „То є відумéрщина того а того небіжчика“ (Мик. Бардин — Головецьки гор., Дмитро Ярема — Ст. Самбір). „Я з ґрунту дістала, але з відумéрщини я нúчого не дістала“, „відумéрщина походит з нього, а ґрунт до відумéрщини не належит, бо ґрунт з небіжчика не походит, тільки з діда, прадіда“ (Іван і Михайло

Паращаки — Пшанець). В Пшанці на означення „відумерщина“ вживають ще другого слова „зумéрщина“.

Відумерщиною, або помéрщиною в Лопушанці хом., Ґалівці, Ґрозьовій називають цей ґрунт, що його одержує на власність дальший фаміліянт, що „заходив небіжчика“, длятого, бо він не лишив ніякої ближчої родини. В Лібуховій кажуть — „дальші супцесори“, а в Коблі старому: „відумер маєток і нема кому спáдки взяти“. В Недівній відумерщина (кажуть теж умéрщина або померщина) обнімає так ґрунт як теж і поверховність. У Волошиновій „відумерщина“ це маєток спадкодавцем нікому не призначений, який згідно зо звичаєм припадає на власність найближчого сусіда за те, що він небіжчика своїм коштом похоронив. Одначе він мусить наперед про існування такого „бездідичного“ маєтку повідомити евентуального дальшого спадкоємця й завізвати його, щоби небіжчика поховав. Щойно тоді, коли цей далекий фаміліянт заявляє: „то, що відумер, то ти собі забери, ти єго поховай, бо я того маєтку не потребую“, може статися власником спадкового майна.

Відумерщина, або померщина заходить ще й тоді, коли ґазда затягнув у другого позичку й заки її вірителеві звернув „відумер“ і лишив несплачений довг. Обовязок заплати цієї відумерщини (померщини) переходить на того наслідника небіжчика, який лишився „на пляцу“, себто на вітчизнині, а може ним бути син, донька, вдова, внук, зять і т.д. (Стрілки).

В Лужку гор. помéрщиною (теж зумéрщиною або відумéрщиною) називають спадковий маєток, що остав по небіжчику, який не залишив по собі дітей так, що на родовім маєтку „фундаменті“ нема ніякого дідича. Тоді такий маєток гром. уряд розділював на власність поміж найближчу фамілію небіжчика. Оскільки такої не було або взагалі не віднайдено ніяких дальших фаміліянтів покликаних до спадку, померщина переходила згідно зо звичаєм на власність громади. Мене запевняли, що таких „померщин“ у Лужку гор. є дуже багато, давніше вживали їх як гром. пасовиська, а останніми часами орендують людям на орні поля.

Померщиною називають теж часом і звичайний спадок, який переходить на дідичів, про що свідчить ось який висказ; „як померщина сходить, то най сходит на четверо“, себто як спадок належиться, так хай припадає на четверо дідичів,

згідно зо законним порядком дідичення (Гриць Лазор — Лужок гор.).

В подібний спосіб, як у Лужку гор., поступали теж у Потоці вел., де бездідичний спадок припадав на основі ухвали гром. ради, на власність громади, згл. місцевої церкви. В тому останньому випадку таку ухвалу переводили спільно гром. рада й церковний комітет. Кажуть: „ґрунт прийшов на чуже".

В Страшовичах „відумерщина" (умерщина, згл. померщина) припадала на підставі тестаменту небіжчика тому, хто „нарабе́в" і „заходи́в" його до смерті, себто піклувався ним вчасі хвороби, услугував йому, приносив йому воду та харч а опісля справив йому поховок.

Те саме діється теж у Топільниці й Бусовищі, одначе останній з роду може тестаментом призначити весь свій маєток „під церков, під церковний уряд".

Тершів: Усі люде звезли вже все з поля до стоділ, а тільки якийсь один ґазда залишив копиці сіна, чи збіжжя, зложене в полукіпках на своїм полі, чи - то длятого, що був хворий, чи теж длятого, що не дбав про свою господарку. Тоді люде кажуть, що це „відумерщина", так наче-б ґазда помер, бо не має кому того зібрати й звезти з поля.

б) „Уме́рщина" (зоме́рщина) = був собі такий „старух", що мав маєток, але його ближча та дальша родина цілком вимерла, він сам ходив по хатах а на його ґрунті паслася людська худоба. Одного дня цей старух захворів у хаті якогось ґазди, а коли про це довідався інший ґазда, забрав того старуха до своєї хати. Опісля закликав собі 2 сусідів як свідків і заявив перед ними, що він цього старуха держатиме коло себе, аж до його смерті й його поховає. На це „дідух" заявив, що весь свій маєток лишає тому ґазді за „захід" і „похо́вок", чого одначе не діждався, бо до кількох днів помер. Його ґрунт припав на власність щойно згаданого ґазди й про нього кажуть, що він забрав „зумерщину й за то єго поховав" (Мик. Бардин — Головецьки гор.).

В Бачині „зумерщина", це маєток, записаний у тестаменті господарем, який не має жадної родини, чужим людям, церкві, або громаді. Кажуть „зумирає на чужі люде", „лацно вам говорити, шо вам сі добре поводит, як ви дістали зумерщину". „Я зумираю на вас, але за то ви маєте поховати

мене й камінь (помяник, фіґуру) поставити на гробі". Дідич маєтку мусить виповнити волю небіжчика.

В Плоскім „зумерщина" приходить теж тоді, коли вчасі якоїсь пошесті померли родичі та всі діти крім одного, який виховався у своєї дальшої фамілії. Коли доріс, посів цілий маєток по родичах і рідні, бо як-би вони були жили, то цей дітвак був би дістав тільки свою частку а так дістав зумерщину по родичах і рідні (Онуфрій Сильчак, Плоский).

„Мій тато тамтуди їздив і мені зумер" = в процесі йшло про право переїзду дорогою й Максим Римар зо Страшович, висказавши ці слова, був у тому переконанні, що як батько його тамтуди їздив, тож і йому, як синові, те саме понад 30 літ „зажите" право, дісталося в спадку.

Ґрунт, власність і посідання.

„Діди́знина", „баби́знина", „вітчи́знина", „батькі́вщина", „матери́знина", це ґрунт, одідичений по дідові, бабі, вітцю, мамі, згл. записаний контрактом через діда, бабу, вітця, маму; часті вислови в Старосамбірщині:

„він ту парцелю з давен-давна обганяє више 30 літ", зн. посідає, вживає (Ів. Головецький, зв. Янів Головецько); „припу́чне поле" = положене під рукою, близько дому, що його догідніше „обганяти", себто пильнувати, дозорувати, вживати, посідати, городити (Федьо Свястин — Стрілки); „поле є вартівне́" = вартісне (Федьо Ґудз—Плоский); „я тепер тим ґрунтом владáю", „я тим ґрунтом владáв" = володію, завідую, посідаю, вживаю (Степан Дякун—Тершів); „влади́тель", „влади́телька" = властитель-ка, посідач-ка, часом найстарша особа на господарстві, що завідує господаркою (Михайло Кремінь — Лінина вел.);

„то має забрати она під своє владінє" = під свою владу, завідування (Степан Сеньчишак — Ст. Самбір);

„єго тесть тими грішми владувáв" = розпоряджав (Василь Яєчник — Стрільбичі);

„тот чоловік має собі то поле ще 1 рік віджи́ти"=уживати ще рік, щоби свої вклади відуживати;

„зажи́ти поле" = завживати, засидіти через більше як

30 років (Теодор Лозинський — Кобло старе);

„я єго господарки не присів“ = не загарбав, не вживаю (Іван Ящак — Білич гор.);

„ябим хотів своїм хлопцьом тот маєток присісти за то віно, шо я дав сестрі, бо она не має дітей“ = осягнути, придбати (Онудрій Сильчак — Плоский);

„якби я був затабе́лив, ґрунт“ = заінтабулював (Степан Карваш — Стрільбичі);

„я йому то поле не відійшо́в“ = не віддав у посідання (Мик. Бурмич — Головецьки гор.);

„держа́вник“ = арендар ґрунту (Іван Паплик – Білич гор.);

„банковий ґрунт“ = ґрунт куплений у суді на ліцитації, веденій банком, згл. викуплений у банку через заплату інтабульованої позички, затягненої в банку (Мих. Кремінь—Лінина вел.);

„пра́вний ґрунт“ = ґрунт, що його хтось виправував, висудив, випроцесував (Евдокія з Боднарів Тивоняк—Кобло ст.);

„їх поля пересів Поліжак“ = поміж 2 полями процесових сторін лежить поле Поліжака (Ів. Головецький, зв. Янів — Головецьки гор.);

„ми були у віндзіміра й він зробив нам скрис“=у землеміра й він зробив копію з катастральної мапи (Василь Ґерич — Тисовиця);

„приоро́к=узурпа, приорав собі трохи поля з гром. пасовиська, з чужого ґрунту (Михайло Бучин—Лопушанка хом.);

„я є ме́жником Торчинівського“ (Олекса Кутельмах — Старий Самбір);

„відкіпчи́ти“ = висипати кіпці на границі ґрунтів (Федина Петро — Потік вел.);

„я маю ґрунт ме́та о ме́ту“ = ґрунти граничать безпосередно зо собою (Василь Гевко — Волошинова);

„замежи́ти поле“ = утворити межу між парцелями (Іван Крупа — Лінина вел.).

Контракти:

„купний і продайний“ (Туре), „купний“ (Стрільбичі, Стрілки, Ґалівка, Плоский, Пшанець, Спас, Ґрозьова, Росохи),

„шановний“, „обшановний“, „обшанівний“, „західний“,

(пояснення в тексті розвідки §. 5, Передшлюбні умови);

„даровизнина“ (Турє, Ст. Самбір, Страшовичі, Ґалівка, Пшанець, Росохи), „даровизни“ (Стрільбичі, Стрілки, Спас);

„дарóваний“ (Лопушанка хом., Плоский, Ґрозьова); „дари́знина“ (Ґалівка);

„до відку́пу“ = з застереженням відкупу (Турє);

„зрóку“ („зрік“), „они хотять зроку“ = хотять, щоби зректися з ґрунту, з частки ґрунту (зречення) (Степан Яворський Осипович — Росохи);

„заміни“ (Ст. Самбір, Ґалівка, Пшанець), „виміни“ (Стрільбичі), „замінний“ (Страшовичі, Спас, Росохи), „міньми́“ (Стрілки, Тисовиця, Ґалівка), „міньми́ ґрунту“ (Страшовичі), „а як она схоче іншу міньму́?“ (Анна Вархоляк — Головецьки гор.), „зробимо зміну“ = „заміну“;

„поділу“ = „ді́лення“ (Ст. Самбір); „ділени́ця“ (Стрілки, Турє); „поділу́нок ґрунту“ (Страшовичі); „дільби́“ = поділу спільного ґрунту (Турє, Лопушанка хом., Лібухова); „подільний“ (Спас); „чи тот ґрунт буде можна пустити в частки“ = чи можна буде поділити? (Сенько Павелко—Плоский);

„заставний“ = позичаю гроші під застав ґрунту (Стрільбичі);

„досмертний“ або „доживі́тний“ = поки відступаючий жиє, порядкує, завідує цілим маєтком, а по смерті посідання переходить на дітей (Стрільбичі, Росохи); „я дав її ґрунт до живота́ а не на вічніст́ь“ (Кузьма Савчак—Ґрозьова);

„тра́тка“ = так звався договір купна-продажі, який списували дуже давніми літами в Бачині на гербовому папері. Назва пішла з того, що продавець, хотяй пібрав ціну купна, „тратив“ поле (Іван Бачинський Лешкович — Бачина);

„до вимóви“, „продав до вимóви“ = набувець купує якусь річ але вимовляє собі право її звороту, на випадок, якби річ йому не сподобалася або не була добра та здатна до звичайного вжитку. В тому випадку продавець мусів звернути пібрану ціну купна (Іван Бачинський Лешкович — Бачина);

„цессії“ = „передàти“ = переказати, відступити, цедувати „дальшу квоту 150 зл. я мав платити вже жидам, бо она мене жидам передала́“ = цедувала, відступила претенсію жидам (Іван Мацькович, с. Миколи — Головецьки гор.);

„я пустив кусник ґрунту у продаж“ (Тимко Миджин — Страшовичі);

„воль сама заберу хату, воль пущу у продаж“ (Ганнуся Пелешок — Воля кобл.);

„я думав, що жид „ска́яв“ = відступив від купна (Іван Демяновський — Ґрозьова);

„я й поле продав і довг на себе повісив“ = затягнув довг;

„сли будеш продавати, та я перший купець“ = застерігає собі першенство купна (Петро Цурій — Страшовичі).

РУЧИТЕЛІ (ПОРУКА).

„Ручитель“-лі = „мій ручі́й“ (Мик. Половчак — Волошинова); „я є ручійо́м“, „ми оба ручії заплатимо сі гроші“ (Андрій Яким — Воля кобл.);

„рукі́йма“ (рукі́йми) (Мик. Бардин — Головецьки гор., Вас. Шумін — Бистре, Ілько Дідовський — Галівка); „я за рукі́йми йому не бив“ (Семен Габак — Ґрозьова); „він нас взяв за рукі́йми до каси“ (Микола Антошик — Головецьки гор.);

„рукєма“ (рукєми) (Стрілки, Лопушанка хом.);

„рукє́йма“ (рукє́йми) (Стрілки, Недівна, Пшанець). У Пшанці кажуть: „дві рукє́йми“, себто два ручителі (Михайло Паращак — Пшанець);

„ручитель“ (Ст. Самбір, Тершів, Спас, Страшовичі, Потік вел., Лужок гор., Бусовище, Стрільбичі, Стара Ропа); в Бачині: „ручителі дають запоруку“; Росохи, Топільниця, Турє, Білич дол.; в Сушиці риковій кажуть: „ручитель ручить на маєток довжника, бо вірят, що його маєток утримає той довг“;

„ручи́тель, або ручі́й“ (Мик. Яворський — Лібухова);

„ручни́к“ (Мих. Камінський — Терло);

„ручи́льники“ = ті, що в касі „свідчат“ за гроші (Іван Фляк — Лінина мала);

„хто за кого ручит, того потім біда мучит“ (Мих. Сеник — Стрільбичі);

„я не ручу за нього, бо хто ручит, того біда мучит“ (Іван Нановський — Нанчілка вел.).

СПІВВЛАСНІСТЬ:

співвласність = „спільнина́“, „спілка“, „співка“ — спільний неподілений ґрунт (Мих. Кулиняк — Ґалівка, Онуфрій Кірч — Турє);
„они мають співку в тій дебри“ (Ів. Головецький, зв. Янів — Головецький гор.);
„три сполуючі ґосподарі“ = спільники, співвласники ґрунту (Каська Кокоць—Сливниця);

супру́жник (и)= у звичайному значінні 2 ґазди, що спрягають свої коні для виконання різних господарських робіт. Часом приходить у значінні „сусіди поля“. Давніше було спільне поле, котре пізніше поділено на 2 частини. Власники обох виділених уже частин називають себе „супру́жниками“ (Настуня Головецька—Головецьки гор.);
„мій супру́жник в кошарі овець, най також платит“ = у значінні спільник (Перуцький Василь — Турє).

ФІСКУС.

Існує по нинішні часи в Ст. Самборі (давніми часами дуже поширений) звичай того змісту, що маєтніші міщане перед смертю в приявності свідків відказують тестаментом якусь частину свойого недвижимого майна (на приклад якусь парцелю) або якусь значнішу готівку на т. зв. „фіскус“. Під цим словом належить розуміти побожний запис (леґат) у хосен місцевої гр. кат. Церкви, з призначенням відправляти за упокій душі жертводавця Служби Божі по вічні часи, „доки істніє світ, доки буде релігія трівати, щоби була Служба Божа по небіжчику“. Записана недвижимість, чи гроші, ставали власністю церкви, а кожночасний парох, як ужитковець цих леґатів, був зобовязаний щорічно відправляти заупокійне богослуження на інтенцію даного небіжчика. Сьогодні звичай цей поволі завмирає, ізза матеріяльних незгодин, зубожіння

міщанства та розросту населення, що потягає за собою просто абсурдальне роздрібнення міщанської земельної власності, а тим самим записи на побожні цілі стають щораз рідші.

Длячого „фіскусом“ названо згадані записи й відколи ця назва в Ст. Самборі існує, не далося ствердити. Найстарші міщане цього не памятають, а традиція не переказала нам джерела повстання цієї дефініції. Одначе здогадуватися належить, що назва ця пішла з того, що державній скарб (fiscus), заступлений спершу австрійською, а опісля польською ґенеральною прокураторією, опікувався маєтком і взагалі маєтковими справами Церкви аж до конкордату, заключеного в р. 1925, між Ватиканом а Польщею.

II. Процесове право.

1) „Столова́ провізорія“ = провізоріяльний процес про охорону нарушеного посідання, що відбувся в суді без комісії (льокальної візії), на місці предмету спору (Петро Терешкевич—Спас).

2) „Їден (один) з них має підставу, я би міг на нім погони́ти, а другий шо, то вітрове́ць“ = один з противників має майно й можна буде стягнути з нього виграну претенсію, а другий, це вітрогон, без маєтку (Степан Карваш—Стрільбичі).

„Там є на чім поїска́ти“ = є на чому пошукати, є з чого стягнути виграну претенсію (Іван Фільварський — Турє); „то добре, як є на чім погони́ти, а як нема то всьо пропаде́“ = добре, як є з чого стягнути претенсію та кошта, а як не має, то пропадає все (Іван Вівчар—Головецьки гор.); „він хоче ті гроші поїска́ти на мні“ = пошукати на мені (Антось Дякуник — Лопушанка хом.);
„я хочу заскаржити вітця, бо я на сину́ би не поїска́в ті гроші“ (Михайло Пукшин — Стрілки).

3) „Сиротинська та громадська рада велит мені виповісти єї час“ = зачеркнути реченець (Дмитро Кульчицький—Нанчілка вел.).

4) „Нащо вам то право“ = пощо вам правуватися, проце-

суватися, судитися (Марія Боднар — Лінина вел.);
„не будемо волоса́тися по ґрунті“ = сваритися, тягатися за волосся й битися за ґрунт (Марія Боднар — Лінинка);
„люди, не подавайта сі дальше в право“—не процесуйтеся дальше (вислів з Білича гор.);
„я в суд сі не пущаю“ = не хочу правуватися, судитися (Євка Кіхтан, вдова по Миколаю — Ґалівка);
„я не маю сі защо правоти́ги“ = процесувати (Юрина Мельникович — Либухора, повіт Турка).
„Право́тник“=процесович (Мик. Варшавський-Стрільбичі);
„коло мене є дуже кру́тка біда, я не маю сконд ся процесувати“=коло мене крута—велика біда, не маю звідки процесуватися (Миколай Мисьович — Виців);
„просуди́в свій маєток і ше сі су́дит“ (Анна Павлюк — Стрілки);
„нашо вона нас поволіцьку́є до судах“ = чого вона нас тягає по судах (Василь Перуцький — Турє);
„мій небіжчик чоловік затя́г процес“ = розпочав процес і провадив його (Марія Калька — Стрілки);
„я буду з тобою правуватися, я маю ґудз грошей залізних, шо тебе забю, а другий ґудз грошей маю, шо ся за нього викупю, а третий, шо ся буду з тобов правував, шо ти мені зробиш, твої портки до мене за короткі“ — (Михайло де Тарнава Нановський, с. Степана — Росохи)
„запізвав ня на право межи люди“ = зізвав (скликав, зібрав) селовий суд, селову комісію для вирішення якоїсь спірної справи (Дмитро Матіїв — Волошинова).

5) „Я думав, що коштів буде ни́ кус“ = не буде жадних коштів спору (Микола Мирдич, с. Івана — Тиха).

6) „Він тепер для неї свідчит а на мене воду вари́т“ = є злий на мене (Теодор Лозинський — Кобло старе);
„я подарую всьо, як він присягне, що він вцалі в тім не вісе́н“ = що він нічого в тій справі не знає (вислів з Білича гор.);
„я в тім несвідо́ма = не знаю (Настуня Роман—Ґрозьова);
„Іван Когут висві́дчує“ = свідчить у суді (Павло Борило — Пшанець);
„она сказала мні, шо она в тих гро́шох не вісна́“ = нічого не знає про ці гроші, про цю позичку (Іван Шимін — Бистре);

„я підкла́дую свідків, що я му дарував за уживання ґрунту, а він ми дарував усі кошти“ = я ставлю, даю, жертвую доказ зо свідків (Андрій Габак — Ґрозьова);
„най сі ви́веде“ = нехай виявиться, викажеться свідками „най він сі ви́веде чужими людьми, що ни́чого не винен“ = нехай він викажеться чужими свідками, що переслухані в суді зізнають, що він нічого не винен. (Мих. Лопушанський — Лопушанка хом.).

7) „Він веде ланц на мене“ (часом кажуть ґромадський ланц) = провадить громадську комісію, яка при помочі катастральної мапи та шнура має перевести помір ґрунту в тій цілі, щоби знайти катастральну границю поміж ґрунтами сторін (Іван Левчик — Стара Ропа).

8) „Пора́дний суддя“ = цей суддя, що в означені дні щотижня уділює сторонам порад (Теодор Лозинський—Кобло старе);
„сендзя стріща́в“ = скричав (Степан Карваш — Стрільбичі);

9) „Загі́дники“ = то є люде, що „зага́джували“ якусь спірну справу, що посередничили при позасудовій угоді так, що за їхніми стараннями сторони заключили угоду;
„ми сі пікла́ли“, „я му кажу: ти покладúся, ти пого́дься, ти погі́дься“, „ми покла́лися“ = погодилися (Василь Герич — Тисовиця);
„він сі покладу́є з вами“ = він годиться з вами, він хоче погодитися з вами (Настуня Роман — Ґрозьова);
„а чи ти сі перегоджувала“ = робила другу згоду, загоду (Марія Рурич — Стрілки).

10) „Моя душа юж вєнци не вісна́“ = я більше нічого не знаю, але може бути теж я більше нічого не винен (Білич гор.);
„я єму юж не вісе́н“ = не винен (Степан Козик — Сливниця).

11) „То жито має стояти до розво́ду“ = має стояти ненарушене аж до судового вирішення (присуду), а одна з процесових сторін має перед судом присягнути, що це жито становить її власність (Йосиф Пенько — Недівна);
„не било ни́якого розсу́дку з нев, бо везва́нє било запожджé́нє“ = не було судового присуду, з причини спізненого доручення візвання до розправи (Марися Пізнак—

Ґалівка);

„ще не буде на днéшнім терміні розсýдку“? = присуду, вироку (Ігнат Габак — Ґрозьова).

12) „Я хочу зробити ви́лучку, вилýку“ = хоче внести процес о вилучення речей зпід еґзекуції (Микола Биріяк — Тисовиця).

13 „Що ви панове людейкóве там узнáли?“ = громадські оцінителі (таксаторі) вертали з поля, де оцінили шкоду що її заподіяла худоба цього, що питає (Федьо Павлик — Бистре);

„тáкса“ = таксація, оцінення шкоди пільної, чи лісової (Васько та Катерина Костик — Сушиця вел.).

14) „Я віддам вам справу за третий ґрош“ = значиться клієнт віддає адвокатові справу — як кажуть у Старосамбірщині — „на гóлову“ (на кошт адвоката), а цей останній по скінченні процесу має взяти собі 1/3 часть виграної претенсії з титулу свойого гонорару й готівкових видатків, а 2/3 части має дістати його клієнт (Іван Фільварський — Турє, Юрко Вовканич — Пшанець);

„він собі наїмат двох обрóнців“ = він зaанґажував собі двох адвокатів (Ігнат Габак — Ґрозьова);

„ви пане меценашу також добрий „пявáк“ = пявка (Фрузя Пелешок — Воля кобл.).

15) „Я прийшов стрóно того, що комісії там не було“ (Михайло Нагина — Волошинова);

„хібаби щось зачинати стрóні тих мéжів“ = хибаби розпочинати якийсь процес з тими межами (Петро Цурій — Страшовичі);

„я прийшóв стрóну тої справи“ = wegen, задля, з приводу цієї справи (Мик. Дурич, с. Льва — Страшовичі);

„стрóно, стрóні, стрóну або стрóна“ (це останнє дуже рідко вживане) значить те саме, що німецьке „wegen“; у Старосамбірщині це слово дуже часто вживане.

16) „Я мав добре постéлено до процесу“ = добру підставу (Петро Козанкевич — Сушиця рикова).

17) „Щоби та справа не йшла на вíдводи“ = не проволікалася (Микола Мисьович — Вицiв);

„чи довго процес буде ти́рвати“ = тривати (Фрузя Гальчишак — Стрільбичі).

18) „Я хочу протóку складати“ = хочу зізнавати (Микола

Москаль — Ґрозьова).

19) „Як она зачує, що єї конец на ве́рхи, то зачне дри́ґати“ = як вона довідається, що кінець процесу для неї добре виходить, то вона не схоче погодитися, буде ставитися, шарпатися;

„свідки попле́ли дуже й процес іде ду́ба“ = свідки покрутили й процес іде зле;

„як моя виґра́йка вийде“ = як я виграю процес (Микола Мисьович — Вицiв);

„найсі пан стараують, жоби він не соверстви́в, жоби ми були ве́рхні, жоби ми соверстви́ли“ = щоби ми були на верху, щоби ми виграли процес (Федьо Митрів — Дністрик головецький — Ф. Митрів висловився: „Ністер головецький“ = Посіч).

20) „Щоби справа пішла на спочи́вок“ = пішла на спочивання, завішення (Анна Терлецька — Волошинова).

21) „Він сі свідками виво́дит, висві́дчує“ = він покликує доказ зо свідків (Анна Терлецька — Волошинова).

III. Карне право.

(Видруковано в осібних примірниках).

IV. Різні.

1) „Шо ти чоловікови ґудза гля́даш“ = біди, зачіпки (Микола Бадьо — Турє).

2) „Пане радцьо, пок мого жи́тя, то ни́хто від мене не чув і того чути не буде“ (Микола Бадьо — Турє).

3) „Всьо сі здавало й жито сі здавало й овес сі здавав“ = зерно було подібне одного до другого, не можна було розпізнати (Катерина Яворська, Осипович — Росохи).

4) „Він післав мене до Сенька Гальчина за чоловіка“ = за післанця, свідка (Томко Дяк — Тородовичі).

5) „Мати напирала, аби не била юж дівков, аби бив вінець і ціпець, аби не бив сміх“ = щоби чимскорше вийшла заміж (Катерина Маслей — Турє).

6) „Він мені такі по́страшки дає“ = страшить мене (Юлія Лесик — Ст. Самбір).

7) „Тоді не було жадної розу́мки“ = мови, бесіди (Ілько Слохиняк —Кобло старе).
8) „Ви тутки не є кривде́н“ = не маєте кривди (Мик. Олійник — Головецьки дол.).
9) „Люди прито́ркуют, шо він має на своїм ґрунті довг“ = говорять, повідають, натякують (Володимир Лєрнатович — Воля кобл.).
10) „Я тобі мушу дріт задіти“, „ти (ви) мені дріт не заді́єш (заді́єте)“, „не дам дріт задіва́ти“ = засилити дріт за губи так, як безрогам (Мик. Смеречанський — Лаврів).
11) „Хиба́ згоди́вши дам гроші“ = іншим разом (часом) дам гроші (Степан Карваш — Стрільбичі).
12) „Він на байз робит“, „робит так, що з того всього є ба́йза“ = робить до нічого, то не є ніяка робота (Оніфро Платок — Ґалівка).
13) „Хиба нас обоє трутите в бе́вზу (бе́вза)“ = струтите з берега в воду, в „хлань“, „вікни́ще“ = в калабаню, багно (Іван Левицький — Ст. Самбір і Йосиф Литвин — Страшовичі).
14) „За мою добрітку“ = за моє добро, за моє добре серце (Іван Калька, с. Василя — Стрілки).
15) „Як він на мене гупкає та гупкає, то мені серце будяком стає“ (Петро Павлович — Страшовичі).
16) „Скажу хиба то, шом виділа іміня (худобу) в збіжу (вівсі)“ (Олена Григор — Турє).
17) „Щоби тобі корінь висох“ = щоби твоя фамілія, твій рід, ти сам висох, зник з лиця землі, щоби тебе не стало на світі (Михайло Кречківський — Волошинова).
18) „А тот мене сокота́є доконче, кілько мій ґазда ґрунту має“ = примушує мене сказати (Марія Коваль — Головецьки гор.).
19) „Балувати грішми“ = шастати грішми, розтринькувати гроші (Анна Савчак — Ґрозьова).
20) „Гайдук пішов розмі́нювати вівцю“ = відобрати назад або теж виміняти (Барняк Кость — Головецьки гор.).
21) „Бу́де чоловіче грішно, як ти його так відженеш без ни́чого“ (Мик. Кунишак — Ґалівка).
22) „На мою маму ціле село пе́кає, шо свої діти по же́брі́х (жебрьо́х) пустила“ = ганьбити, дорікати, випоминати (Марія Старобрянська — Стрільбичі).

23) „Більше я нічого не маю, тільки двоє добиччя“ = 2 корови, або 2 ялівки (Вас. Куляс — Лінина вел.).
24) „Він нині з ним кульки ходит“ = має добру знайомість (Максим Римар — Страшовичі).
25) „Моя жінка була на чужім дни, она вернула з чужого дня“ = працювала на чужому полі, як найнята робітниця (Катерина Гриник — Стрільбичі).
26) „Не зналам як йти до хати, чи очима, чи плечима, бом грошей не мала“ = була винна вірителеві гроші, але тяжко було йти до нього, бо не мала грошей віддати (Юстина Віценцик — Волошинова).
27) „Вже не довго буду сяти“ = вже не довго буду жити (Анастазія Багній — Стрільбичі).
28) „На другу опадь зійшлася гром. рада“ = вдруге (Мих. Курч — Стрільбичі).
29) „На мене очерідь не впадат“ = на мене черга не випадає (Вас. Ґерґель, Ігнатів — Ґалівка).
30) „Така ня пиня найшла“ = біда, ключка (Ігнат Платок — Ґалівка), „аби я в пиню не попав“ = в біду (Кася Янковська — Лінинка).
31) „Маєш юж одну дітину, а друга за поясом“ = має туй-туй вродитися (Мих. Шемердяк — Старий Самбір).
32) „Загладив півтретя тисячі“ = змарнував, прогайнував (Мих. Шемердяк—Ст. Самбір), „загладив ми ґрунт“=зіпсував, стратив (Федько Бутило — Ґрозьова).
33) „Бо нема сі кому за нев обяти“ = нема кому за нею обстояти, впімнутися (Піхоцький Стась — Недівна).
34) „Я ходила з гір на зажен“ = на жнива з гір на доли ходила (Марися Павлечко — Головецьки гор.).
35) „Я діти згодувала“ = виховала (Таця Клецко — Топільниця).
36) „Він собі їде сміхом і ґвалтом“ (Василь Дилин — Пшанець).
37) „Я заплатила гроші, але то било на иншу згоду“ = на основі іншої угоди (Настуня Роман — Ґрозьова).
38) „Я собі ту справу положив легці“ = злегковажив, мені було байдуже (Степан Скайло — Турє).
39) „Як світ білий так то всьо неправда“ (Ілько Лопушанський — Лопушанка хом.).
40) „Доктор узнав потерту кістку“ = ствердив зломану кість

(Яцько Луць — Бусовище).

41) „Я мав тьи́ганку“ = тяганину (Іван Терлецький — Лібухова).

42) „Она каже, шо она є покривдна́“ = скривджена (Степан Карваш — Стрільбичі).

43) „Моя кирвави́на пропадат“ = кервавиця, праця (Каська Багній — Стрільбичі).

44) „Они так робили на супі́рку“ = на злість, навмисне, щоби викликати сварку (Онофер Швець — Лінинка).

45) „Сендзя повідат: ви мусите бути враз обі, тогди я з вами пійму́ кінця“ (Анна Вархоляк — Головецьки гор.).

46) „Нині вся́гди біда“ = всюди (Іван Мигаль — Ґалівка).

47) „Она сі так на мене сердит, що ляк ляче́нний“ (Каська Багній — Стрільбичі).

48) „Чиста напасть ми сі іми́ла“ (Максим Головка — Пшанець).

49) „Може би ми ту де гроші розкарама́нили“ = роздобули (Євка Кіхтан — Ґалівка).

50) „Крижо́ві куми“ = такі куми, що взаїмно тримали собі свої діти до хресту (Іван Брилич — Лінина вел.).

51) „Шкіберну́ти межу“ = нехотячи втяти плугом чужу межу (Петро Цурій — Страшовичі).

52) „Су́ньголов“ = стрімголов (Анна Луцик — Лаврів).

53) „Жминда́к“ = скупар, тримає гроші в жмени (Анна Білас — Стара Ропа).

54) „Кури помости́ли траву“ = сталапали, столочили (Петро Цурій — Страшовичі).

55) „Буде коньо́м герцувати“ = буде конем робити до загину, а опісля продасть за щонебудь (Анна Ґрисяк—Головецьки гор.).

56) „Ані руба́тки не лишила“ = останнього лаха (Федько Заяць — Головецьки дол.).

57) „Я дав мацьку сира по вівця́х за процент“ = діжку овечого сира (12 кґ.) (Іван Мацькович — Головецьки гор.).

58) „З тестаменту ані поли́ки нема“ = ані сліду нема, безслідно пропав (Мик. Саврук — Тисовиця).

59) „Щоби йому поли́ка пропала“ = щоби слід за ним пропав (Іван Борковський — Лопушанка хом.).

60) „Дайте мені картку, а на картку печатку, щоби я був світлий“ = спокійний, сквітований (Іван Головецький,

зв. Янів, Головецьки гор.).

61) „Він єст лу́кавий, що ми добре собі жиємо“ = злий (Евфрозина Дзюба — Поляна).

62) „Піху́рка“ = стежка до пішого ходу (Вас. Гевко, с. Василя — Волошинова).

63) „Сно́зик, сніз“ = ґрунт, положений поміж потоками, дебрами; його ніколи не ореться, заростає корчами й деревами (Дмитро Кость — Волошинова).

64) „Цілий рік божи́стий“ = цілий Божий рік (Іван Кузьма — Стара Ропа).

65) „Дає на ти́кта“ = дає до зрозуміння (Осип Добрянський, с. Антона — Старий Самбір).

66) „Она то́ськає коло них, а на мене вори́т“ = йде їм під владу, надскакує, а на мене ворогує (Мик. Карваш — Стрільбичі).

67) „По тій перепро́зьбі“ = перепросини (Мих. Лазурко, с. Василя — Стара Ропа).

68) „Я пощу як рахми́н такий, що раз на Великдень їсть, що єму молоко піде ріков“ (Євка Нановська — Потік вел.).

69) „Чи зробив ви́знак“ = чи зачеркнув реченець до виконання свідчення (Іван Кузан — Турє).

V. Бойківські приповідки:

1) „Як нема вітця, нема біді кінця“ = приповідка, висказана в тому значінні, що як нема цісаря, то біда (Олекса Копач — Стрілки).

2) „Кумцю милостива, тос ня фіст помастила“ (Стрільбичі; так приповіла Н. Н. оповідаючи, як її донька вкрала у неї гроші).

3) „Я не питаю на козацький стрій, коби хосен мій“ = коби мені добре було (Дмитро Оленич — Плоске).

4) „Послухав глупий дурного, що болят зуби вмерлого“ (Степан Карваш — Стрільбичі).

5) „Горівка не дівка, така людська примівка“ (Юлія Лесик — Ст. Самбір).

6) „Як-би чоловік зачав рахувати сир та масло, тоби жен-

тиці не пив“ (Мих. Терлецький Прокопович — Лібухова).

7) „На гроші нема ніколи празнику“ = завсіди придадуться (Павло Манько — Страшовичі).

8) „Хто пє, пріпє, хто бє, прібє“ = (Василь Шимін — Бистре).

9) „Як мине пятьдесять, то си сядь“ (Василь Пициль — Волошинова).

10) „Жид, хиба печений добрий“ (Петро Павлович — Страшовичі).

11) „Хто в біді потапат, тот сі бритви хапат“ (Федьо Цекот — Турє).

12) „Голодного не треба просити їсти, а слабого не треба просити сісти“ (Катерина Ізак — Сушиця рикова).

13) „Они Богу з дошками, а їм Пан Біг з подушками“ = вдовець ховає жінку свою та віддає її Богу з дошками, а опісля вдруге жениться, то йому Пан Біг дає жінку з подушками (Катерина Ізак — Сушиця рик.).

14) „Прийшла омма́на (обмана), — оммани́ла (обманила) Івана, як мені тепер йти перед пана“ (Катерина Височанська Мінкович — Висіцьки вижні).

15) „Яка в неї охота, така з неї робота“ (Анна Савчак — Ґрозьова).

16) „Томсі догуля́в, ні чобіт, ні холя́в“ (Анна Савчак — Ґрозьова).

17) „Шо з такого розуму, коль злости повні кости“ (Анна Савчак — Ґрозьова).

18) „Маєш два замки — губи й зуби“ (Павлечко Марися — Головецьки гор.).

19) „Чия коса перша, того лука ширша“ (Осип Максим — Страшовичі).

20) „Втікай голий, бо село горить“ = нічого не має (Михайло Яворський — Бусовище).
„Що з нього стягну, як на нім нумер на вербі“ = нічого не має (Евфрозина Сарахман — Стара Ропа).

21) „Ти обралася грибом, треба лізти до кобелі“ = ти піднялася справи, треба її доконати.

22) „Як сі знайдеш між ворони, то так крамкай, як і они“ (оба вислови Степана Скайла — Турє).

23) „Біда та ще й при́бідок, бо біда з фостом ходит“ (Ганутся Пелешок — Воля кобл.).

24) „Як прийде чоловік на хвилю, то видит на милю“ (Євка Нановська — Потік вел.).
25) „Хто будує сі а лічит (лікує), того біда цьвічит“.
26) „Де я росла, де ти ріс, дітко нас до купи зніс“.
27) „Зразу логазу, а як ягли, то без вечері спати лягли“ (всі три приповідки від Марії Вовчикової — Старий Самбір).
28) „Дай жебраку маку, як жебрак сам не має“ (Анна Бебич — Топільниця).
29) „Я сі волю уклонити попови, ніж дьикови“ = в значінні, що клієнт волит говорити з адвокатом, ніж з противником, бо що „піп зробит“ то дьик того не зробит“ (Гриць Мельничок – Страшовичі).
30) „Куда вий, туда вий, а все голим на пяту“ = щоби як бідний завивав онуччю ногу, то пята вийде все гола (Мик. Мисьович — Виців).
31) „Варилабим пироги, коби сир тай масло, корита бим роздобула, коби мука була“.
32) „Ба, добра ґосподині, як міх пшона у судині, а як їдна крупа, то є жінка глупа“.
33) „На передновинку, голова у долинку, а на Спаса голова до гори, а живіт як каса“.
34) „Як муж повдовіє, то здуріє, а як жінка повдовіє то помудріє“.
35) „Прийшло святої Луки, ні хліба, ні муки“ (приповідки від 31—35 походять від Марії Вовчикової в Старому Самборі).

ХРОНІКА

найважніших подій і діяльности Товариства та Музею „Бойківщина“ в Самборі за роки 1937 і 1938.

В 1937 і 1938 р. Товариство понесло болючі втрати зприводу смерти Членів-основників і Добродіїв музею. Дня 6 березня 1937 р. помер Др. Володимир Кобільник, 23 грудня 1937 р. помер Др. Володимир Гуркевич, 20 грудня 1938 р. помер Др. Данило Стахура, а дня 12 січня 1939 р. радник Теодор Біленький.

Праця в музею в тих роках ішла згідно з давно наміченим пляном. Збирано експонати, консервовано їх, відбувано поїздки в терен, (околиці Ліська, Козьови, Сморжа, Турки), удержувано контакт з іншими музеями та науковим світом. В 1937 р. видано „Літопис Бойківщини“ ч. IX., а в 1938 р., в 10-ліття оснування Товариства „Бойківщина“ видано X. том „Літопису Бойківщини“.

Делеґати Товариства „Бойківщина“ взяли участь у зїзді українських музеольоґів дня 20 і 21. VI. 1937 р. в Перемишлі (Інж. Володимир Кордуба, Др. Михайло Скорик, Ярослав Білинський), дня 5 і 6. VI. 1938 р. в Коломиї (Ярослав Білинський) та в зїзді „Союзу Музеїв у Польщі“ дня 27 і 28. VI. 1938 р. в Судомирі (Проф. Іван Филипчак).

В 1937 р. прибуло експонатів: з археольоґії 31, етноґрафії 44, ікон 1, портретів 1, монет 14, печаток 5, медалів, відзнак 39, книжок 129, стародруків 1, часописів 1504, афішів 20, документів старших 1 фасц., новіших 1 фасц., світлин 25.

Загальний катальоґ виказував з кінцем 1937 р. 4631 чисел впису, з 17636 ч. предметів.

У 1937 р. звиділо музей 543 особи, в цьому 15 прогульок.

У 1938 р. прибуло експонатів: археольоґія 29, етноґрафія 38, ікони 2, дереворити 1, історичні памятки 5, давня зброя 1, монети 14, печатки 5, медалі 5, книжок 430, стародруки 1, документів нових 104, старих 4, часописи 1895, афіші 14, наукові матеріяли 2 фасц., світлини 16.

Загальний катальоґ виказував з кінцем 1938 р. 4701 чисел впису, обнімаючого 18574 предметів.

В 1938 р. звиділо музей 554 особи, в цьому 16 прогульок.

Старшина Товариства в 1937 р. вибрана на Загальних Зборах дня 12. XII. 1936 р.: Др. Володимир Кобільник — голова, помер 6. III. 1937 р., інж. Володимир Кордуба—голова від 7. III. 1937 р., Др. Антін Княжинський — секретар, проф. Гнат Мартинедь — скарбник, Др. Михайло Скорик, радн. Іван Козбур, проф. Микола Орловський — виділові.

Склад Старшини Товариства в 1938 р., вибраної на Загальних Зборах 11. XII. 1937 р.: Др. Антін Княжинський — голова до 31 серпня 1938 р., інж. Володомир Кордуба—голова від 1. IX. 1938 р., Ярослав Білинський — секретар, проф. Гнат Мартинець — скарбник, Др. Михайло Дубовий — кустос, радн. Іван Козбур і Марія Хоминова члени Старшини.

Склад Старшини в 1939 р., вибраний на Загальних Зборах дня 10. XII. 1938 р.: Інж. Володимир Кордуба — голова, Др Михайло Скорик — містоголова, проф. Дмитро Дахновський — секретар, проф. Гнат Мартинець — скарбник, Ярослав Білинський — кустос, о. декан Юліян Плешкевич і радн. Іван Козбур, члени Старшини. Музей відчинений щодня від 15—17 год. Одним із найбільше пекучих завдань Старшини це справа домівки на приміщення музею, бо в 1942 році кінчиться час, на який відступив бл. п. Др. Данило Стахура дотеперішнє приміщення для музею.

РЕЦЕНЗІЇ.

Др. Іван Панькевич: **Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей.** З приложенням 5 діялектологічних мап. Частина I. Звучня і морфологія. В Празі, 1938, 8⁰, ст. XXXIII + 546 + (4) + 5 мап.

Сьогодні мовознавці високо цінять діялектольоґічні досліди, що дуже часто творять вигідну точку для пізнання давньої мови. Говори Закарпаття мають вже багату літературу, та оце вперве опрацьовані вони проф. Панькевичем у цілій своїй територіяльній ширині та історичній глибині, бо ніодин з дотеперішніх дослідників не дав повного образу життя цих говорів на цілій мовній території на південь від

Карпат. Багато мовних дослідників, наших і чужинних, вважали наші південно-карпатські говори за найближчі до північно українських говорів, себто тих говорів, що лежать у сусідстві московських та білоруських говорів. Таку думку наводили деякі архаїзми південно-карпатських говорів, спільні й нашим північним говіркам. Проф. Панькевич відкидає цю думку та вважає українські говори на півдні Карпат за продовження таких самих говорів з півночі, себто і на Закарпатті знаходить лемківські, бойківські та гуцульські говори.

Автор працював над своїм твором кільканадцять літ, бо вже від 1922 року. Він особисто відвідав 179 сіл, де робив записи, послугуючися часто фоноґрафом. У тій цілі їздив до Праги, щоб запізнатися з методами експериментальної фонетики, в фонетичній ляболяторії проф. Хлумського. Перед нами покищо тілько перший том зі звучнею та морфольоґією; синтакса, словотвір та словник мали б увійти до дальших томів. Працю взявся видавати Словянський Інститут у Празі і боїмося, що з політичними змінами в березні ц. р. настануть труднощі для появи дальших частин цієї дійсно епохальної праці в нашій науці.

Панькевич подає історію заселення південно-карпатських областей, звучню (39—180), морфольоґію (181—343), обговорює питання діялєктольоґічного розподілу українських говорів Закарпаття та довше затримується над відношенням цих говорів до других українських говорів та до інших словянських мов (356—405). У додатку вміщені зразки говорів зі 109 сіл, від Ясіня аж до найдальше на захід висунених мовних островів над Попрадом та Дунайцем. Додані мапи влегшують можливість користати з праці, що основана на великому багатстві зібраного матеріялу.

Як ми вже згадали вище, проф. Панькевич не виділює південно-карпатських наших говорів у окрему діялєктичну ґрупу, але лучить їх з говорами, що існують на північ від Карпат і таким чином розрізняє і на півдні від Карпат три говіркові ґрупи, а саме: 1) лемківські говори, 2) бойківські говори і 3) гуцульські говори. Ось дослівний висновок його праці: „Переведене порівнання галицьких трьох гірських говорів з південно-карпатськими, та на оборот, виказало майже цілковиту схожість, а то передовсім говорів західньо-карпатських в ширшім змислі того слова, а також східньо кар-

патських“ (ст . 395). Щож до бойківських говорів на півдні Карпат, то майже всі говіркові признаки галицькі притаманні північно бойківським говіркам — знаходить проф. Панькевич і на півдні за Карпатами. Те саме відноситься й до словника, бо „словарний матеріял“ бойківський, майже тотожний зі словарем відповідної йому области південно-карпатської“ (389).

Недавно проф. др. Ф. Колесса в своїй праці „Народні пісні з Підкарпатської Руси“ (Відбитка з Наукового Збірника Т-ва „Просвіта“ в Ужгороді, 1938) доказав, що ввесь пісенний матеріял на півдні від Карпат є тільки полудневим продовженням такого самого матеріялу наших лемків, бойків та гуцулів. Проф. др. Панькевич доказав те саме що до мови, та усталив, що говірки — не затримуючись на політичних чи адміністраційних границях — живуть своїм життям.

Л. Л.

Z. STIEBER: **Gwary ruskie na zachód od Oporu.** Komisja Naukowych Badań Ziem Wschodnich, Warszawa 1938.

Професор славістики у львівському університеті подає висліди своїх найновіших дослідів, що їх переводить на спілку з асистентом Грабцем у західній Бойківщині, точніш між Солинкою та Опором. Тому що його досліди випередили на цих теренах досліди Рабіївної та мої, він наперед забирає становище до них. Ми не хочемо тут боронити Рабіївної, бо це правда, що на північному обширі Бойківщини границі поодиноких мовних зявищ далеко не покриваються з її даними, на що ми не раз і не двічі звертали увагу. Думаємо, що добре було б, якби сама авторка схотіла в тій справі подати вияснення, не виручуючись другими. Редакція „Літопису Бойківщини“ напевно пішла б назустріч цьому ділу. Ми хочемо на цьому місці подати деякі свої завваги до названого реферату.

Йдучи в своїх дослідах із східної Бойківщини ми звертали увагу в її центральній полосі на ті самі важливіші зявища, що в першому етапі праці. Так нпр. мякшення приголосівок перед **і** з давнього **о**, типу: **ньіс — носа, сьіль — соли** й т.д., що на півдні від Старого Самбора виступає як: **ніс — носа, сіль — соли** (отже без мякшення) нас заскочило як нове й годі було його ізофонізувати. Ми не звертали теж більшої уваги на морфольоґічні окремішності, чи лексикальні дані. Тимто дуже цінною для

дальших дослідів уважаємо мапку Штібера в цій праці. На думку його — „засяг півмяких **с, з** взагалі не дуже надається змаповувати“—(стор. 5) ствердити треба, що ми при її ізофонізації старалися брати під увагу мінімальний засяг консеквентної появи цього явища; так теж і треба розуміти нашу заввагу, мовляв, це явище — виявляє виразну тенденцію відвороту в глибокі гори. — Треба погодитися на те, що колись і Орьове й Кропивник, Опака, Залокоть і б. ін. мало корональну паляталізацію цих приголосівок, але вона сьогодні в відірваних залишках і то здебільшого в старшого покоління. Ніде так виразно не відбивається вплив мови вищого культурно й економічно осередку, як саме тут при впливі скажім дорсально артикульованих мяких **с, з**, Дрогобича, Самбора й інших більших осередків. Цей вплив ствердили ми аж у далекій Турці, все-ж у загальному треба її влічити до корональної паляталізації, бо принагідна занесена тут сильна паляталізація, це тільки спорадичний випадок. Безперечно й інші ізофони мали з історичного погляду інше розпошнрення, як сьогодні. Для нас немає сумніву, що межа звуженого **ê** перед мякими сягала дальше на північ як сьогодні й факт, що тут чи там можна серед старих обєктів зустрінути звужене **ê** в названих умовах нікого не може здивувати. Миж старалися дати образ сьогоднішнього стану, де перевага одного чи другого явища виказує 95—100 відсотків вживальности. З цього теж приводу ми не взялися визначувати ізофони на пр. заднього **ы**, що на цілому бойківському терені виявляє заникову тенденцію, зокрема коли брати під увагу мову молодого покоління. Треба тільки підкреслити, що найдовше цей звук задержується в слові **быти** (=бути).

В звязку зі змішуванням мяких **ть, дь,** із **кь, ґь,** можна запримітити цікаве явище в північній Дрогобиччині, в Літині. Тут мякі **ть, дь,** переходять у **кь, ґь,** на пр.: **кьісто, ґьіти**. Це й відбивається у шкільних завданнях дітей, що збаламучені своєю вимовою пишуть: **кінь кєгне; поґілив; стоґіто** (=тодіто) й т.п. Все-ж щоб оминути двозначности мова різничкує деякі слова, надаючи їм іншу відміну; так **тінь** переходить у **кіна́,** (**кіни́, кіну́**), щоб відрізнитися від слова **кінь**.

Ясна річ, що докладний розслід бойківсько-наддністрянського проміжжя кине багато нових і цікавих моментів для української діялектольоґії й тому треба з одного боку при-

вітати Штіберові досліди й з другого чекати на появу заповідженої ним синтези з цієї области.

Ярослав Рудницький.

Марія Пшепюрська: **Надсянський говір.** Праці Українського Наукового Інституту, т. 44, серія філол. кн. 7, Варшава 1938.

Серед українських говорів ув останньому часі найбільш зацікавлення викликував безперечно бойківський говір. Поява нової монографії переносить увагу української діялектольоґії на мало досі прослiджений, всеж не менш цікавий терен надсянського, чи як його передше називали „долівського" говору. Авторка старається дати повний образ звучні цього говору, обмежуючись тільки до кількох помічень із ділянки морфольоґії чи складні. До праці долучені цікавіші тексти та словничок, врешті карта говору. Ми мусимо привітати працю, як зразкову моноґрафію й висловити авторці признання за дбайливе опрацювання одного з найбільш на захід висунутих українських говорів. Власне тому, що це межівний український говір, можна було в окремому розділі зосередити міркування про міжмовні впливи; їх ми помічуємо в авторки щойно в словнику. А надсянський говір з того погляду цікавий, бо не виказує вже н. пр. як лемківський наголосу на другій із кінця. Можна погодитися з авторкою, що справа „наголосу — це одно з найбільше скомплікованих місць в українській граматиці" (стор. 33), але не видержує обєктивної критики твердження, що „не можна усталити зовсім певних правил для наголосу літературної мови", бо навпаки українська літературна мова має усталену систему східньоукраїнського наголосу й у цьому напрямі вже подекуди вироблені норми (пор. Синявський). А вже нікуди не можна обєктивному дослідникові називати говірковий наголос „хаосом". Навпаки ми думаємо, що в надсянському говорі мусить бути вироблена система, чи системи наголосу й їх доведеться ще прослідити. І власне добре було б, щоб саме авторка, як спеціяліст від цього говору, взялася за це діло. Напевно тоді змінить погляд. А проте матеріял, що його принесла в цій праці авторка, та дбайливе його опрацювання ставлять працю на високий рівень. Ми маємо перед собою вдатний і щасливий дебют, що каже сподіватися ще неодно-

го гарного досліду в ділянці української діялектольоґії. Серед учнів проф. Зілинського треба Пшепюрську поставити на першому місці й побажати їй ще багато успішної праці над українськими говорами.

Ярослав Рудницький.

Олександер Мицюк: **Нариси з соціяльно-господарської історії** б. Угорської. **нині Підкарпатської Руси.** Т. І., (до другої чверти XV в.) Ужгород 1936, 8⁰, стор. X+254. Т. II., Доба февдально-кріпацька (від другої чверти XVI в. до половини XIX), Прага 1938, 8⁰ стор. 390. Студія проф. Мицюка належить до першого зусилля опрацювати синтетично внутрішню, суспільно-господарську історію Закарпаття. Від таких праць відстрашувало наших дослідників незнання мадярської та румунської мови, великі, нерозроблені архівні матеріяли та потреба осібних студій історії Мадярщини та Румунії.

Проф. Мицюк виконав також важне науково-виховне діло, бо притягнув до співпраці своїх учеників і по кільколітних трудах, тим подиву гідніших що довершених на еміґрації, дав цінну студію через зібрання порівнального матеріялу до суспільно-господарської структури Закарпаття, зосібна цікаву для дослідників Бойківщини. Проф. Мицюк, подібно як проф. Панькевич виразно узнає на Закарпаттю тих самих Лемків, Бойків та Гуцулів що живуть і на північних збочах Карпат, уважаючи ті племена українського народу за споконвічних мешканців, автохтонів, скріплених ще стихійною а також і пляновою кольонізацією українських князів, зосібна Ростислава Михайловича в XIII в. та Федора Коріятовича в XIV в.

Студія обіймає синтетично матеріяли до первісного українського населення, пізніших кольонізацій: волоської, мадярської, жидівської, німецької, матеріяли до питання бойківської шляхти, ділянки пастирства, хліборобства, лісової господарки, гірничої водної, землеволодіння світского та церковного лучби, домашнього промислу, ремісничих та цехових орґанізацій, купецтва і т. д. а це все на загально історичнім підкладі. Ще раз треба підчеркнути відвагу з якою взявся проф. Мицюк до так нерозробленої ділянки та з правдивим зацікавленням і признанням належить вижидати появи дальших, заповіджених томів.

М. С.

Справлення найважнійших змін та похибок з X-го (попереднього) тому Літопису Бойківщини.

стор 4, рядок 1 знизу надруковано: подібно—має бути — побідно

„ 5, „ 9 згори має бути: А таки принято мою думку... (щоби) музей... назвати „Бойківщиною“.

„ 8, „ 3 згори, між жертводавцями по 100 зл. пропущено: проф. Гнат Мартинець.

„ 8, „ 17 „ , надруковано: Зубруцького, має бути: Зубрицького

„ 11, „ 11 „ , в реченню: з Поляків співпрацювали з музеєм... додати: радн. Кучера Олександер

„ 14, „ 16 „ , має бути: Гнат Мартинець був скарбником від 1931 р.

„ 15, „ 16 „ , має бути: крім цього свої праці друкував я власним коштом.

„ 126,	„	2	знизу,	надр.:	Дубані	має бути:	Дубині
„ 126,	„	3	„ ,	„ :	Гребля	„	Ґредля
„ 126,	„	3	„ ,	„ :	в Сколі	„	в Сколім
„ 127,	„	7	згори,	„ :	Цибан	„	Цабан
„ 127,	„	8	„ ,	„ :	Гойвалювич	„	Гойванович
„ 127,	„	8	„ ,	„ :	Коруженець	„	Кору́женець
„ 127,	„	9	„ ,	„ :	Солобан	„	Солоґан
„ 127,	„	10	„ ,	„ :	Потраш	„	Петраш
„ 127,	„	19	„ ,	„ :	Ролизнців	„	Близнців
„ 127,	„	20	„ ,	„ :	Ковилів	„	Ковалів
„ 127,	„	21	„ ,	„ :	Цибан	„	Цабан

Просимо справити у десятому числі „Літопису Бойківщини“, у статті: Марії Парипи п. н. З географії бойківських слів, слідуючі погибки.

стор.	рядок		надруковано:	має бути:
119	6	згори	о анджи хо́че лізти	о а́нджи хо́че лісти
,,	9	,,	septempunetata	septempunctata
,,	14	,,	крильцьа,	кри́льцьа,
,,	15	,,	всьі штири бильцьа,	всьі штири би́льцьа,
,,	16	,,	долину,	доли́ну,
,,	17	,,	середину,	середи́ну,
,,	3	знизу	Степана Гробця,	Степана Грабця
120	1	згори	„свалок“	„сволок“
,,	7	знизу	мишало́вець	мишоло́вець
,,	6	,,	вид Камінка	ви́д Камінка
,,	2	,,	Лопинь,	Лолин
121	3	згори	Залдкоть Жджан-	Залокоть, Жджан-
,,	5	,,	Довжни,	Довжки,
,,	8	,,	нічвид	нічви́д
,,	9	,,	(Дрог.) ннись	(Дрог.; нни́сь
,,	16	,,	пор. нині	пор. ни́ні
,,	17	,,	нині	ни́ні
,,	18	,,	пирьгачь ,, лилик	пирьга́чь ,, ли́лик
,,	19	,,	пирьхачь пор. лилик	пирьха̀чь пор. ли́лик
,,	20	,,	сьвітич	сьві́тич
,,	21	,,	праща	пра́ща
122	1	,,	пічка	пі́чка
,,	2	,,	сьвітич ,, пічка	сьві́тич ,, пі́чка
,,	3	,,	таркатий	тарка́тий
,,	6	,,	томовик	томови́к
,,	8, 12, 13, 14		хустина	хусти́на
,,	11	,,	Ямальниця	Ямельниця

ERRATA ДО XI ТОМУ:

стор.	рядок		надруковано:	має бути:
8	8	знизу	позички	позичку
10	8	згори	властність	власність
,,	12	,,	,,	,,
11	2	„	вижи́в	ви́жив
21	6	знизу	молодої	молодого
24	6	,,	§. 1219	§. 1218
25	17	згори	Літо́вищі.	Літо́вищ.
27	23	,,	ношоне біля	ношене біля
28	13	знизу	вітчи́знена	відчи́знина
,,	12	„	нена)	нина)
,,	10	,,	дальше	дальші
„	9	,,	,,ли́шится“	„ли́шатся“
32	20	,,	,,свати	,,свату
34	16	згори	,,ертеци́зна“	„ертети́зна“
44	16	„	впливом	виломом
45	12	знизу	то й лейби́к	то 1 лейби́к
46	14	згори	Тоті	Тоді
47	1	„	,,сватьби“	„сватьбу“
„	16	,,	,,кафтане́та“	,,кахтане́та“
,,	20	,,	,,підлінкові“	„підлінко́ві“
52	4 і 5	знизу		IV. Тип Передшлюбних умов становить інституція звичаєвого права т. зв. „зведеня́т“,
53	12	згори	приймають на себе	приймають до себе
59	19	„	арт. 452	арт. 442
„	20	,,	безплатністю їм	безплатністю і їм
63	16	знизу	заглубли	загрубли
76	4	,,	Шумін	Шимін
,,	,,	,,	Галівка	Ґалівка
77	14	„	Головецький	Головецьки
79	11	згори	Кульчицький	Курчицький
,,	17	,,	подавайта	подавайте
80	1	,,	ни́ кус	ни́кус
,,	5	знизу	Василь Ге-	Василь Ґе-
84	6	згори	„Кульчи́к,	„Кульчьи́к,
91	5	знизу	Кустос,	Кустос (до 20. V.),

І д⁺ п á с ц ь і. Перед Великоднем. Пав. І д, і д о д. „І д н é м у“. „І д о д н é м у“. „Б л и́ ш ь ч ь е і д С а м б о р ó в и“. К. Ор. І д д ó м н ь і. До мене. І д т о б і. До тебе.

І з г в á р к а, з г в á р к а. Пав.?

І л ь і К. Ор. св. Іллі.

І м і н ь а, й м і н ь а. Гв. Худоба. Пав. Ї м і н ь а. Макс. „Т а щ о я в т і й с п р а в і з н а ю, с к а ж у х и б а т о, щ о м в и д і л а і м ї н ь а В о й т о в и ч á в з б і ж у С ь е м а ш а п е р е д с і н о к о с а м и“. Олена Григор з Турйого. 30. IX. 1931.

І н т и н á, -и. Пав. Пасма в дереві.

І р ж и щ е. Ґ. Стернисько по житі.

І с ь і в. Михновець. Місцевина. 2. X. 34.

І т и́ в к л ь á с и — ставати до асентерунку. „Я й ш о в у к л ь á с и й м á в й и м п я т ь д в á й ц ь а т ь р и́ н с ь к и х“.

І т и́ в т и р м і н и — праворотитися.

І т и́ в т р и б ó к и — іти пяним.

І т и́ д в ó д ь і п р á т и — іти до річки прати.

І т и́ д в ó л ь і м — іти до волів.

І т и́ н а в і в ц ь і, н а в ó д у, н а д р и́ в а — іти за вівцями (купувати), по воду, по дрова.

І т и́ н а ó ч ь и — привиджуватися. „Ц и н и й д é в а м, к ý м е, д á щ о н а ó ч ь и?“

І т и́ н а п е р е в é р т и — „В с е й д е н а п е р е в é р т и“ — не так, як ялось; горі ногами.

І т и́ п ó з а в і т ц ь ó к і р ý к и. Вибиватися з під батьківської волі.

Ї

ї в к а, -и. Ст. К. Хвощ. Equisetum. Ч. С о с ó н к а. Ґ. П а д и́ в о л о с. Skrzyp. Тернова Вижна. С м и р і ч ь к а.

ї ж ь и т и с ь а. Пав. „Надутися, мов їж“.

Ї м á т и⁺. „Ї м á й г о!“ Лови, хапай його!

„З л ó д ь і я ї м á й т е!“ „Т а к é ф á й н е, л á д н е, а ж з а ó ч ь и ї м а т“.

К. Ор. Ї м á т и, й м á т и. Я й м и́ в. perf. ї м ю т ь — 3 ос. plur. fut. Ловити.

Ї м á т и с ь а⁺ — чіплятися. „М р а к н и ї м а т с ь а в и р ь х і в“.

Ї м и́ т и. Хопити; ловити; манити. Жóна кидає прокльон

хлопцеві, що відгрожувався „ї м и́ т и“ курята з луки: „Ї м и т тьа по́пiд си́ньі хмàри!“

Ї м и́ т и с ь а — почати горіти. „Я сьа так застида́в, що сьа на мньі тьі́ло ї м и́ л о“. „Т р і с к и́ сьа ї м и́ л и“. „Я к о́ ї г о л о в и́ сьа ї м и́ т и?“ — що почати?

ї̆ м о с т ь. К. Ор. П р о ш у ї̆ м о с т и, і̆ м о с т ь.

Ї н ч а т и. Охр. Jęczeć.

Ї д е́ ц ь. Ц. „З н е́ г о був ї д е́ ц ь!“ Бл. Й і д е́ ц ь. „О, знего йідéць, алé!“ — не їсть багато.

Ї д ь і́ н ь а. К. Ор. Їжа.

Ї д о к. Охр. Esser. „А то з тебе лихий ї д о к — мало, лихо ї ш!“

Ї ж а т и н а, д р е г л я т и н а. Пас. Дриглі, ґалярета.

ї̆ ж ь а. Гв. Св. Юрія. „На Їрьа вельа́т, оби́ ни гна́ти йм і́ньа по про́гонах і дале́ко в по́ле, оби́ диржьа́ти близь ко́ло ха́ти“.

К. Ор. Ї р і я.

ї̆ с т и т и, є́ с т и т и. Пав. Дійснити; бути дійсно. „З є́стилось а“ — здійснилося; звершилося.

ї̆ с т н и й. Яв. Що все їсть; ненаїдний.

Ї с т о в и́ т и й. Ц. Ненаситній.

Ї с ь о в а. Пав. Місцевина.

Ї т ж и н а. Пр. Місцевина. М. Ткачишин.

ї̆ х а т и в к л е́ ц и — їхати по клеци.

К. Ор. ї̆ х а т и; ї̆ х а й; і̆х а й т е. І̆дь, і̆дьте.

ї̆ ш ь и т и с ь а. Пав. Обурюватися, гніватися.

Й̊

Й в а н ь а, на Й в а н ь а. К. Ор. св. Івана. На св. Івана.

Й и д н о́ л ь і т и ц ь — однорічний; прут, що виріс за один рік.

Й и д н о с т е́ б л и ц ь а. Трава з одним стеблом, билем. Ст. К. М у́ ш к а.

Й и л ь в і в — Львів.

Й и л ь н ь а н к и́ — полова з льону.

Й и л ь н ь а н и́ ц ь і. Хміль. Льняна полова.

Й и́ л ь а — св. Іл̆лі. „Як сьа хльіб ни ви́сипле до Йи́льа, то гирка́ того́ хви́льа“. К. Ор. Й л ь а, І л ь і.

Й и р ь к о́ — Юрко. Пр. „В Дзвиньа́чьім є Йирько́ Дибачь“. В. Ткачишин. 31. III. 35.

Й м а́ т и. К. Ор. Див. Ї м а́ т и.

Й м і н ь е. Гор. Худоба.

Иоден, йіден. Бл. Вп. Один. „Як би їх повісив, то би не переважив ні йоден“.

Йойк—крик з плачем. „Йойк бив на три кру́ги“.

Йойкати⁺. Пав. Плакати, заводити.

Йойку́н, -а -и — плаксій.

Йти в послй. Міхн. Весільні посли.

Йти в старцьі — йти в жебри.

Йти в жьовнірьі — йти до війська.

Йти кйтовйов — китицею, через неувагу, потручення.

Йти нéворотом — без припону, опіки.

Йти нао́манцьі — навгад, у дуже темну ніч.

Йти нао́сльіп⁺ — не дивлячись.

Йти напідула́д — слухати, служити, піддаватися.

Йти ньаощо — нищитися, сходити на нінащо.

Йти по́темки⁺ — без світла.

Йти направцьі́, навпростй́ць—у простім напрямі.

Йти при́тьмом — нава́лою.

Йти вскопйть — слід у слід, скоро.

Йти хмйла́ми — блудом. Пав.

К

Ка́бата. Швидко, хутко. „Вййде з цйрькви, утьікат ка́бата, обй́ му да́хто що ни гва́рив.“ Пав. „Нагнати ка́бата звідтам“.

Каблу́к. Ґ. Горішня часть капелюха (без крис). Пр. Горнй́ць.

Кавýльа, льі. Коровина. „Є, яка́сь кавýльа, тай тотýз мéджьи дьітьйй прода́ти тре, бо довгй́ притй́сли“. Ґ. Стара корова, що не доїться.

Кавýш. Ґ. Бочка, що в неї зливають вурду в полонинах.

Ка́вцає. Гор. Дзвонить. „Але кавцає зубами“. Ст. К. Кленцати.

Каганец⁺. Дц. Лб. Маленька бляшана лямпочка.

Ка́гла, и. Ц. Бічний провід від печі до комина. Пав. Шубер.

Кадй́. Куди. Желех. Ка́ди.

Ка́довб, а, plur. и. Грубе дерево, випалене всередині. Ст. К. Велика, видовбана діжка або бочка.

Кадюк би тї в гартанках став! Пав.

К а з й б р і д, у. Місяць лютець.

К а з и т и. Охр. Psuć. К а з и б р і д, к а з и д о р о́ г а. „С в і й к а з и т ч о л о в і к а“. Psuje obyczaje. С к а з а о б и ч а ї в, К а з и́ м и р.

К а з и р і д. Охр. Kazirodca.

К а з и́ т и с я. Псуватися; збитися. „Д о р о г а с ь а с к а з и́ л а“. „Г о́ н ц ь і с ь а п о к а з и́ л и“. П о к а з и́ т и. Попсувати, побити. „Н и м о ж’ т а к п и́ л ь н о н а п р а́ в и т и, ч и п о к а з и́ т и“.

К а з н о д і й. Охр. Kaznodzieja.

К а з у́ с т н и ц я. Ґ. Новина.

К а й л а⁺, и. Пав. Сивий з довгими рогами віл, „венґер“.

К а л⁺. Пав. Бруд.

К а л а н д и́ т и. Ст. К. Бідувати; пхати лихо наперед. Н. К а л а н и́ т и.

К а л а н н и́ к. Н. Нуждар, бідарь.

К а́ л а н. Волосатий. Капелюх (теперішній). Лемківське. 4. X. 1934.

К а л и б а. Міхн. Колиба.

К а л и́ в о р о т, а. Ц. Вертлюг; прилад при возі, в ньому вложені клюпаки, сворінь; він придержує цілий віз. Ґ. Передня часть воза, що на ній оперті драбини.

К а л и́ н к а, и. Пав. Рама в берді. Пр. Калина.

К а л и́ н н и ц ь а, ц ь і. Ст. К. Пр. Посудина на розроблену глину. Мастять нею піч у курних хатах по випаленні. Н. К а л и́ н н и к. Пас. К а л е н и ц я₊. Глиниця.

К а л и́ н ь а н ч ь а, ь а т и. Горнятко.

К а л и́ т к а, и. Ст. К. Шкуряний пулярес. Міхн. Пулярес на ремені.

К а л и́ т ц е, м о ш ь о́ н ч ь а. Пр. Калитка на гроші. В. Ткачишин. 31 III. 35.

К а л і ч н и́ й. Ґ. Надпсутий, надрушений, хоровитий.

К а л у́ ж ь а. Пав. Намул, змуловище, що несе вода. Ст. К. Місце, де стоїть вода.

К а м а з о́ л ь а, л ь і. К. Ор. Камізелька.

К а м а́ к, а, и — патик; галузь; поліно. Гн. пень з пчолами; улий.

К а́ м е н е—„Д н и с ь ж ’ и́ т и, щ о к а́ м е н е г л о д а́ т и“.

К а́ м і н ь н а к а́ м е н и. К а́ м і н ь о м. Пр. В. Ткачишин. 31. III. 35.

К а м ф о́ т е р. Пав. Гицель. Ст. К. Послугач при військових старшинах.

К а́ м ь а н к а. Михновець. Місцевина (поле). Іван Крис. 2. X. 34.

К а м ь а н к и́. Михновець. Місцевина (поле).

К а н д и́ т и к и м. Ґ. Крутити ким; циганити.

К а н д у́ р, к а н д у́ р и к.

Бл. Лах, лашок. „С х о д и- т и що до кандýрика“.

К а н і т. Ґ. Грубий шнур (линва), припинати сплави в березі, взагалі двигати тягарі.

К а н о н і к, Ґ. Нежонатий чоловік, головно священик.

К а н т а л ó к, а. Ц. Чвертняк, а н т а л á к. Дзв. Гор.

К а н т á р а, и. Упряж на голові коня. Ч. К а н т á р, á, pl. í.

К а н т и н ь á р ь, рьá, рьí. Власник кантини.

К á н у т и. Яв. Нпр. „Д в і к а п л і о л и в и к á н у- т и“ — пустити.

К а н ц у р. В. Гуркевич. Шмата витирати піч. Лб.

К а н ц ý р и к и. Ґ. Маленькі, дитячі панчошки.

К á н ь к а т и. Ст. К. Плáксиво прохати.

К á н ь ч ь о в а п о п і л ь á г р а н и́ ц ь і У с т р í ц ь- к о ї. Волосатий. 4. X. 34. М. Мóщьичь.

К á п а, и — залізо на маточині.

К а п и л ю ш ’ ч ’ а, ч ’ а т и, plur. ч ’ а т а. Гв. Капелюшок.

К а п и́ с т р а, и. Ц. Кантар.

К а п и́ ц ь а, ц ь і. „Г н ý- т и й н а ч ь и т в и́ р о п р у т у ц ь і п і“. Волосатий. К а п и́ ц ь а — с к ó- р а н а б и́ л и н ю. М. Мощьичь. 4 X. 34. Пр. У г о- лов. 13. XII. 34. М. Ткачишин. В ó (у) в ь а з к а знову — ремінна або мотузяна лучить ó б г и н к у з к а- п и́ ц е ю. М. Мощьичь. 4. X. 34. Желех. К á п и ц я, Bandschlinge am Dreschflegel.

К а п і р у в á т и. Пав. Покутувати.

К а п і т ý л ь н і г р о ш і. Макс. Капітал. Гануся Годько. Лужок Гор. 19. XII. 34.

К а п р і й о н. К. Ор. Кипріян.

К а п у р а. Ол. Дучимінська. Болехівщина. Знищити, пропасти. „Збіже пішло в капуру“.

К а п у с т я́ н к а. Яв. Поле, де капуста росла.

К а п у с ь т ь á н ч ь а, ч ь а- т и, plur. т а. Пиріг з капусти. Свен. — Ст. К. К а- п у с ь т ь é н и к.

К а п ý ш[+]. Ц. Рід блощиці у вівці.

К á п ц і. Ґ. Панчохи. Ст. К. Посмертне завивання ніг полотном.

К а п ц ю в á т и й. Макс. „Я в и м о в и в с о б і, щ о я к к і н ь м а є я к и й ґ а н ч, я к в і н г л у- х о в а т и й, к а п ц ю в á- т и й“ — „каліка на ноги, як кінь має над копитами такі „г и́ р ч і“, ґулі, так звані „капці“. Іван Пізнак зо Пшанця. 1. II. 32.

К а н ч у р і[+]. Ц. Панчохи з овечої вовни.

Карапу́тка. Гор. Пляшка. „Принеслам си горівки в карапутці“.

Кара́т. Пав. Керат, ярмо, неволя.

Ка́ра+. Макс. „Я на ка́рі ще не був“ — я не був іще караний. Іван Борковський — Лопушанка Хомина. 21. V. 32 р. К. Ор. Ка́ра, що ка́ра. Дуже тяжко. „Болить, що ка́ра“. „Кричить, що ка́ра“.

Кара́ти+. К. Ор. Бити рогами. Корова ка́ре. Макс. „Най Бог ка́ре того, хто наллляв нафти“. Максим Головка — Пшанець. 13. V. 32 р. „Най мене Господь пока́ре“. Іван Гасяк — Росохи. 17. V. 32 р. Марія Турянська. Тернова Вижна. „Си́та ма́рга ся ли́же, а голодна́ ка́ре“.

Кара́тиськa. Дц. Лб. „Во́ли кара́ютсьа“. — Колються, бються рогами.

Карба́чь, чьа, чьі. Беньова. Батіг. В. Гуркевич. Лб.

Карбівни́к, а́, и́. „Тот, що стоє́т при ч'и́льади“. Карбований прайник, маґільниця. Н. Ро́зкітка.

Карболює. Гор. Хвилює. „На ставі сє вода карболює“.

Карі́ки. В. Гуркевич. Колісцята на кухні. Лб.

Карі́чка. В. Гуркевич. Шпулька. Лб.

Карова́нний, а, е. Величезний, великий. К. Ор.

Картогра́й. Пав. Картяник.

Картьа́ник, а, и. Картій.

Картьа́нка, и. Картійка; ворож'и́льа з карт.

Кару́нок, у. Нещастя, лиха пригода. „Про що таки́й те́нґий кару́нок упа̀в на ньа?“

Ката́с, а, и. Кутас.

Катран. Ґ. Вовняний фартушок, тканий; запаска.

Катра́ньe. Ґ. Лахи, онучки.

Катранинник. Ґ. Міняйло зо всякими дрібними предметами, як перстенями, стрічками й т. п.

Катрафі́к, а, и. Палиця з коріння.

Кафарі. Ц. Ступіри (наголовачі) витискати сукно.

Кацаба̀йка. Гор. Блюзка. „А деж тота моя кацаба́йка“. Пав. Жіночий „кахта́н“.

Кач'а́ти руба́тьа. Маґлювати шмаття.

Качьа́тисьа+. „Як сьа дьітва́к ка́чьат, ньай сьа ка́чьат,

обй ріс до людий“. Пав. Валятися, поневірятися. Бл. Вн. Качьйтисьі. Катулятися.

Качьівка, и. Пав. Валок.

Ка́чка. Ц. Окуття дишля на кінці.

Ка̊ч'ало, Ґа́дж'ало. Пав. Бльок, колісце.

Ка́шиця⁺. Ґ. Сильна гать (загата) з грубого дерева коло берега.

Ква́ка. Кривка. Бруква. К. Ор. Ква́к, plur. ква́ки. У вижній Верховині.

Кварівни́й. Ґ. Підорваний — що терпить руптурою — взагалі хоровитий чоловік.

Квасни́на, и. Перехована в бочках жентиця. Гн. Незвичайно квасне молоко, переховуване кілька місяців у бочках; у Гуц. гу́сл'анка.

Квась—Коза́ би верещ'а́ла. Пав. Ст. К. Все міцно квасне.

Квитьа. Дц Лб. Квіти.

Квіт. Охр. Його части: корінь, било і чічка.

Квіта́цьіьа, ьі. Посвідка; поквітування.

Квічка. К. Ор. Квочка.

Кво́литися. Ґ. Кривитися, скаржитися на біль чого.

Кедвешний. Пас. Премоторний.

Ке́дрівки. Ґ. Птахи, рід косів; вони їдять насіння з шишок кедрового дерева, що росте спорадично в горах і відзначається гарним запахом.

Кей хлоп — слабий хлоп. „То ни кей хлоп“.

Кела́ве. Гор. Ліниве.

Ке́лні. Ґ. Два патики, коли, що притримують дах при оборогах.

Кельби я мав. Дц. Лб. Колиб я мав.

Кельтува́ти. ⁺ Свєн. Споживати.

Келюха́ч. Ґ. Дитя.

Керниця, кирниця. Охр. Джерело на землі. Див. Нора.

Керо́н. Ґ. Ліверант, підприємець, наставник над якою роботою. К. Ор. Робітник у лісі.

Ки́бавка. Гор. Обруч з соломи на голову під чіпець.

Кйвати. Рушати; доторкати. Гн. — К. Ор. Кйвати съа. Рушатися.

Кивиньіти, ню, нйш', нйт; ньа́т. Нуждатися. Пав. Кӱвеньіти. Сидячи, дрімати.

Кйгик, а, и. Рід чайки Ст. К. Кйвбіска, и.

Кӱда, ка́толоком. Пав. Гурмою сиплючись.

Кӱдатисьа Пав. Сипатися, звалюватися.

Кйдра, и. Михновець. Модерев. 2. X. 1934.

Кйєвець. Буковець. Назва ліска.

К о̊ ї в. Пав. Місцевина.

К о̊ к о т ь,+ plur. к о̊ к т ь і. Пав. „Кіхоть, кіхті“.

К и л а в к и́. Ґ. Лопатки, недорода сливок.

К и л и́ н д а т и. Ґ. Крутитися коло чого, займатися.

К и м а к. Яв. Кій; coll. К и м а̀ ч ь е. Ст. К. К и м а́ к. Патик.

К и́ н у т и в п л я́ в з у. Ц. Очорнити, оклеветати.

К о̊ п а. Пав. Годі; трудно.

К и п е л ю х. Г. Капелюх.

К о̊ п е н и к. Пав. Неспокійний, сварливий чоловік.

К и п ь е́ (ь а) т и. Ґ. Торкотати, бурмотіти.

К и п и н ь а́ ч ь и й. Жк. З. Дуже гарячий.

К о̊ п і н ь, н и. Пав. Горяч, кипяча вода.

К и п к у в а́ т и.+ Пав. Посміхати, кпити.

К и п у́ ш а. Ґ. Дрібна порода рогатої, гірської худоби.

К и́ п ш ' и й — гірший.

К и р в а в и́ н а. Макс. Кервавиця. „М о я к и р в а в и́ н а п р о п а́ д а т“. Ська Багній—Стрільбичі. 1. VI. 1932 р.

К и р в о п і́ й ц ь а, ц ь і. Кровопійця.

К и р и́ н а. Ґ. Нелад, непорядок, болото.

К и р и́ н и т и. Ґ. Робити нелад, розкидати.

К и р и́ н ь а.+ Пав. Виставність, багатство, достаток. Ст. К. К и р и́ н ь е Забезладдя, нехарність. „Т а м ц і л о́ к и р и́ н ь е“.

К о̊ р п а т и. Пав. Збирати, жебрати, дати що.

К о̊ р т а в і т и. Пав. Нидіти, мізерніти.

К о̊ р т а́ к. Пав. Малий, нерозвинений.

К и р т и́ н а, и — кертиця; купина землі, наточена кертицею. „К и р т и́ н а, к и р т и́ н у н а м е т а л а“. К о̊ р т и́ н а. Пав.

К и р ц ь і в к и́. Дощини у воднім колесі, що вдаряє в них вода.

К и р ч ь а́ к, а, и. Велика, деревяна лижка на три літри.

К и́ р ь в и, plur. Пр. „К и́ р ь в и п л и н у́ т. П о б и́ т ь і... П о з а л у п ь а́ л и ї м ш ь и́ ю. Т ь і г а н и́ н и б и́ л о н а т ь і л ь к о...“ В. Ткачишин. 31. III. 35.

К и с е л и́ ц я. Ґ. Борщ з жита.

К и с л и й. Охр. Н. пр. К и с л е м о л о к о, Квасне молоко.

К и с л и н и́ ц ь а, ц ь і. Гуща. Н. К в а п.

К и с л и ц я. Охр. Муку з вівса праженого й змеленого в жорнах заквашують квасним тістом наніч, а на другий день переціджують і варять. Ст. К. К и с и л и́ ц ь е, ц ь і.

К и с ь т ь а́ б и з т ь а о б л и т ь і л о! Прокльон.

К о̊ т а+. Пав. Вязанка.

К и́ т и ц ь а, ь і. Сніпка. Дц. Лб. Кутаси з червоних ниток.

К о̊ т к а. Пав. Вязка прядива. К. Ор. 40 ручок (повісма).

К о̊ т о в о̊ о в і т и. Пав. Китицею йти, покотом. „Т а д о с н о́ п а т р е б а х л о́ п а, а д о х л о́ п а о к о л о́ т а; я к х л о п п о х о́ в з с ь а н а д е б р и́, т о п і ш ь о в к о̊ т о в о̊ о в д о л ь і́ в д е б р е́ в“.

К и ц я; к и́ н ь е т к о Ґ. Горнятко. К е н ь е т к о Ґ. Мале горнятко.

К о̊ ч ь. Пав. Чуб, гичка, вистаючий чубок, скручене волосся на голові у жінок.

К о̊ ч ь а р к а, к о̊ ч ь а р а. Пав. Більший горбок; горб має вигляд даху на будинку (форма трапезу).

К и ч ь и р и́ н к а. В. Гуркевич. Відступ, долинка при зігненні п ь а с т у х а́ (пястука). Ви́соцько Нижне. Пав. К о̊ ч ь е р е н о к. Чиколонок.

К и ч и́ т и. Ґ. Звозити дерево з ліса.

К и́ ч і р а, к и́ ч і р к а, к ь е ч і р к а. Яв. „Ні то справдешня гора з щ о́ в б о м (Bergspitze), ні р о́ в е н ь; кичірка буває нижча, ніж гора з в е р х о́ м зовсім плоским, а вижча, ніж ро́вень“. Hochebene. Пр. К и́ ч ь и р а. М. Ткачишин. 30. XII. 1934. Бистрий. К и ч ь и р и́. Іван Крис. 2. X. 1934. Волосатий. К и́ ч ь и р ь к а, plur. К и ч ь и р ь к и́. К и́ ч ь е р а. Ст. К. К и́ ч е р к а (поле).

К о̊ ч ь к а.+ Пав. Підочіпок - підтримує волосся на голові.

К о̊ я́ н а. Пав. Кій, палиця.

К і з л и́ н и. Міхн. Ла́ти на хаті, кригії соломою; бережуть верх хати від вітру. К л ю ч и н и+.

К і л ь к о́ р а з — декілька разів.

К і л ь м а к. Дц. Лб. Улий.

К і л ь о́ в и щ ь е, щ ь а. Пр. Місце, де стояв „к і в“ зо збіжжям. М. Ткачишин. 13. XII. 1934.

К і л ь т у в а́ т и. В. Гуркевич. Уживати. Лб.

К і л я д н и ч і т и. Пас. Ослабнути на ноги.

К і н д р а́ т. К. Ор. Кондрат. Konrad.

К і н ц ь а́ в р в а́ т и. Дійти до ладу. „Н и м о ж’ ь з н и м к і н ц ь а́ в р в а́ т и“.

К і́ н ь ч ь и к. Волосатий. Місцевина. 3. X. 1934. М. Мо́щьичь.

К і п е л ю х. К. Ор. Капелюх.

К і п н и й к і в. Кіл; на нього можна зложити копу снопів у (горах складають збіжжя на коли, а не в полукіпки).

К і п т а́ р. Міхн. Шкіряна камізелька.

К і с к а. Міхн. Приплітка до коси з сукна — с у к н ь а̀.

К і с н е́ (поле). К. Ор. Сіножать.

К і с н и́ ц ь а, ц ь і. Деревяна судинка, що в ній тримає косар камінь і воду. Волосатий. К. Ор. Сіножать.

К і с ь а́, с ь а́ т и. Держало при косі. Волосатий. М. Мощьичь. 4. X. 1934.

К і́ т л и к⁺, к і т л ь а. Пав. Котелок, баняк.

К і т л и н и. К. Ор. Назва поля.

К і т ь а́, т ь і. Виніс хліба до церкви в інший час, а не в задушні дні, як на Різдво, Николая, Михайла й т. д. І. Франко подав до приповідки: „Які ми святі! Пішли до церкви, поїли кіті!" Етн. Зб.XXVII ст. 81 оце пояснення: „Кутю в церкві їдять після поминального богослуження за померших свояків". По мойому розумінні — це натяк на крадіж винісного хліба церковною прислугою. Кітьа́ отож не є тут саме те, що кутя; її не виносять за померших, але як якусь данину для священика.

К і я н ь е. Ґ. Залізний дрюк, що ним ударяють по камені, від чого приглушується риба й дається легко ловити.

К і я н к а. Жк. З. Палиця з мягкого дерева з загненим держалом.

К і я ш е н ь е. Ґ. Пух із тростини.

К л а б у́ к. Ґ. Перша п л и н и́ ц я під одвірком у хаті.

К л а́ д а, к л а д и́ н о̊. Пав. Руштовання.

К л а д и́ н а, н и. Лавка; підвищене місце.

К л а́ д н я. Ґ. Копи зо збіжжям у полі.

К л а н ц а к. Дц. Лб. Простий ножик, колода́чак.

К л а́ н ц а т и. Яв. Ст. К. „В о в к к л а́ н ц а т з у б а м и".

К л а п а́ н и к. В. Гуркевич. Ножик (жидик).

К л а п а́ н я⁺. Ц. Шапка з лисячими обвідками. Пав. Галузиста смерека.

К л а́ п о т ь⁺. Пав. Клаптик.

К л а́ с т и. Ц. „Н а м о ї м с л о в і м о ж н а м у р к л а с т и". К л а́ с т и б у д и́ н о к. Дц. Л. Класти о г н я. Розпалювати огонь.

К л а с т и к о г о п о́ р і в н о з к и м. Охр. Нпр. В і н к л а д е м е н е п о́ р і в н о з н и м. Рівняти кого.

К л а́ с т и с ь в і́ д к і в. Ставити, давати свідків.

К л а́ с т и с ь а. Уважати себе; годитися, поєднуватися. „Т и с ь а к л а д е́ ш м у́ д р и м, а т и г л у́-

пий“. „Та покладьітсьа“. Гн. Торгуватися.

Кла́читися. Бл. Ст. К. Мшитися. „Розкла́чилася“.

Клебанка⁺. Дц. Лб. Капелюх.

Кле́бень, клебені. Охр. Kłąb. „Війт кождому вївся в клебені“. Доскулити, допечи.

Клебетюха, клебетюш'ийка — обмовниця.

Клеве́ць⁺. Ц. Молоток.

Кле́ник, а, и. Рід риби. Squalius cephalus, der Döbel.

Кле́панець, нця, нці. Ц. Клепало.

Клепа́чь. В. Гуркевич. Молоток. Лб. К. Ор.

Кле́пка⁺. Ц. 1/4 сяга дров.

Кле́пцьі. Гв. Кізлиння.

Кле́чати. Гор. Путати коня. „Иди, закле́чай коне“.

Клиба́нка, и. Волосатий. Капелюх (давній). 4. X. 34.

Кли́гати, гаю, гаш, гат. Хирляти, важко жити,

Клийм́о, а́. Пав. Зле імя, закала, відзнака.

Кли́канка, и — скликування.

Клику́н. Охр. Що кличе, скликує нпр. у раду.

Кли́нець. Яв. Кілок забитий в стіну для вішання.

Клůчь. Пав. Зуб клик, plur. Клů.

Кли́чьут Волоса́тий, а пак переверну́ли на Волоса́те.

Клопі́т — клопіт. „Сам си язи́ком клопі́т найш'ов“.

Кло́піт вести́. К. Ор. Кричати, сваритися. „Гу́си кло́піт завели́, а тут воро́на гу́сьа взьа́ла“.

Клубьа́ (нито́к), ьа́ти, plur. ьа́та. Звиток... Макс. Кобьа́ ниток — навинена шпулька ниток без дерева в середині. Головецьке Гор. (Ба́бина). Іван Борило. 8. III. 1932.

Кльінти́ти. Пав. Збивати, поправляти старий знаряд.

Кльіпати⁺. Пав. Відчиняти й замикати повіки.

Кльіпка, и. Пав. Повіка.

Кльіта дрив. Ряд нарубаних і поскладаних дров.

Кльіщьі. Пр. Ріжки в хомуті. Міхн. Кльіщьина.

Кльоба́к. Волосатий. Місцевина. М. Мощьичь. 4. X. 1934.

Кльокоце́й. Ц. Колопенька, стокроть. Bellis perennis — Das gemeine Gänseblümchen.

Кльоп. Міхн. Копа прядива.

Клюби. Ґ. Дерево, виво-

жене разом з корінням.

К л ю к а. Жердка при криниці з загнутою кулею, або дорobленою. Охр. К л ю к а, к л ю ч к а. Гак, кілок до вішання з вигненою на взір люльки головкою. Ґ. К л ю к а. Залізо, що ним збивають два кусні дерева на кінці. Яв. К л ю ч к а. „Кілок з к р и в у́ л е в 'д горі зверненов, вбитий в стіну до вішаня". Гак. Пав. К л ю к а, К л ю ч' к а. Гачок, гак.

К л ю н у т и — вдарити сокирою; протесати.

К л ю п а́ к, а, и. Ц. Ручиця.

К л ю с ь і т и. Нидіти; бути задумливим, похнюпити голову. Пав. „Сидіти хорому".

К л ю ч⁺. Ц. Жердка при журавлі. Волосатий. К л ю ч ь. Т о т о́, щ о с а в с и р и д и́ н ь і х р и б т а́ п о г и́ н а т". М. Мощьичь. 4. X. 1934.

К л ю ч и́ н н я. Ц. Кізлиння.

К л ю ч к а. Ц. Однолітця дубка згинають у колісце, що так зростається якийсь час, потім відтинають його; засиляють мотуз до „снасти", обвивають рубель і обмотують до ключки.

К л ю ч ь и к, а. Волосатий. Вигнуте деревце, що притримує ярмо. М. Мощьичь. 4. X. 1934.

К л ю ч ь к а; з а в ь а з а́ т и н а к л ю ч ь к у. Завязати на кульку.

К л я ґ. Дц. Лб. Мішанина з водою й риндзею. Кляґати сир. К. Ор. К л є ґ. К л є́ ґ а т и. Згустити молоко на сир при підмозі клєґу.

К л я ч к о в а́ т и. Ґ. Згинатися.

К м і т у в а̀ т и⁺. Ц. Міркувати, думати.

К н и ш. Яв. Палениця з тіста й душеної бульби, до чого часом додають бриндзі.

К н и ж ь ч ь а́, ч ь а́ т и, plur. ч ь а́ т и. Книжечка. Дц. Лб. К н и ш ч е н ь а.

К н я ж и ч'. Лемки. Охр. Місяць. Księżyc.

К н ь а з ь. К. Ор. Війт. К н ь а г и́ н ь я. Війтиха.

К н ь а з ь к е́ Пав. Місцевина.

К о б а н. Пав. Ковбок.

К о б а́ н и к ц у́ к р у. Пав. Кістка ц.

К о б е́ л ц і. Ґ. Жердка над постеллю.

К о б е́ л я⁺. Макс. „Т и о б и р а л а с і г р и б о м, т о т р е б а л і з т и д о к о б е́ л і" — ти піднялася справи, то треба її доконати. Стефан Скайло — Турє. 19. V. 1932.

К о б и⁺. Охр. Adw. „К о б и м т а к м і г, я к н е м о ж у". „К о б и г р о ш і, т о б и м в о л и к у п и в".

К о б и́ в к а, и. Пр. Кобілка. В. Ткачишин. 31. III. 35.

К о б и́ л и н а, н и. Волосатий. „Н а т о т о́ к л а д у́ т д е́ р е в о р і з а́ т и. С т о є́ т, г и к і н ь“. М. Мо́цьичь. 4. X. 1934. Ст. К. К о б и́ л ь н и ц ь і.

К о б и́ л и ц я. Ґ. Менша гать на гірській воді.

К о б и́ л и ч к а. Ґ. Котелок. Ст. К. К і т л и ч о́ к.

К о б и́ л ь н и ц ь е, ц ь і. Ст. К. Майстерський столець.

К о б и́ н ь, н ь а́. pluŕ. К о б н ь і. Рід риби. Gobio fluviatelis, der Gründling.

К о́ б и ц ь а, ц ь і. Пав. Ковбок, колодка.

К о б і в к а. К. Ор. Кошик на бульбу.

К о́ б л и к. В. Корець (міра).

К о б л і́. Ґ. Рід бульби, білої й досить великої.

К о в б а́ н⁺. Ц. Відтинок дерева, що на ньому рубають дрова. Ґ. Ковба́н з р. 1897, ст. 109. Ковба́нь з р. 1898, ст. 128.

К о в б а́ н с о́ л и — товпок соли.

К о́ в б и ц я. Яв. Klotz. На ній рубають дрова.

К о́ в б и ч'к а, и — утятий пень. Макс. К о́ в б е ч к а. „Б у в т а к и й м а л е н ь к и й, я к к о́ в б е ч к а, т а к и й з а п о р х а́ ч е н и й“. Настуня Потюк з Тихої 14. X. 1931.

К о в б л і. Ґ. Рід малої рибки з вусами.

К о в и́ р я т и. Ґ. Довго хорувати. Пав. К о в и̑ р і т и. Хорувати, боротись з хоробою.

К о́ в т а т и. Ст. К. Стукати; ударяти молотом. Желех. К о в т а́ т и. Охр. „Б а б а к о в т а т в г о р н е ц ь, ч и н е с к а ж е н и й?“ Яв. 1) Стукати. „Жона ковтат в горнець, чи не сказився?“. 2) Дитина „ковтат“, ссучи грудь — лакомо ссе.

К о в т а́ ч'к а, и — дерев'яне калатало.

К о в ч у́ г а. Ґ. Маленька кривуля, що нею привязують шнур до рубля у возі.

К о г у́ т и к. Звичайний кислич. Berberis vulgaris, der Sauerdorn.

К о г у т ь а́, т ь а́ т и. Когутик. Охр. Яв.

К о г у т ь і в с т в о. Пр. Частина села. М. Ткачишин. 12. XII. 1934.

К о́ ж а. Охр. Шкіра з шерстю, невиправлена.

К о ж у́ х. К. Ор. Довгий кожух з рукавами.

К о ж ь у щ ь а́, щ ь а́ т и, щ ь а́ т а. Кожушок без рукавів.

К о з а ц ь к и й с т р і й. Макс. „Я н е п и т а ю н а к о з а ц ь к и й с т р і й, к о б и́ х о с е н м і й“

— „коби́ мені добре би́ло“. Дмитро Оленич, років 64, рільник з Плоского. 26/І 34.

К о з е л. Ґ. Довгий патик; ним проводять, кермують увесь сплив.

К о з и́ ц я. Охр. „Чи то коза, чи може пастушка від к і з?“

К о з а́ ч к а. Ґ. Ведмідь.

К о з у б е н я́, к о з у б. Охр. Торбинка з луба.

К о з у б о́ к. Гв. Табакерка. „Б е, л ю б о й к о, к о б и́ с д а в п о п а́ х а т и з к о з у б к а́ т а б а к и́ н а т у р и́ ц ь к у м о́ д у“ — насміх над „Лопуша́нами“, мешканцями села Лопушанка. Желех. К о́ з у б о к.

К о́ з у б $^{+}$, к о з у б о к. Пав. Посудина з сирого луба (кори). „Д р ь а в к а т, г і б і д а в к о́ з у б і“, коли хто все одно говорить, чи кричить непотрібно.

К о в а́ л ь н ь а. Гн. Кузня.

К о в ь а́ з н у т и. Пав. Мерзнути; Копати.

К о з о л и́ ц ь. Міхн. Ясла для маленьких новонароджених овець.

К о й т а к, т а. Пав. Коли так, то годі, то нехай; а „к о й т а к, т а“ — а коли так, то нехай.

К о к о ї ж н и й. Бл. Гороїжний. Verb., К о к о ї ж и т и с ь а. Гороїжитися.

К о л а ч ь, ч ь а. Охр. Паску перед посвяченням називають колачем, нпр. Д а й Б о ж е д о б р и й д е н ь з к о л а ч ь а м и! Пав. К о л а́ ч ь $^{+}$. Булка.

К о́ л е с о в о́ д н е і п а л е́ ч ь н е. „У двох місцьах ма́йи вав дыри і нао́крижь заби́ты рамена; на йидны́м заві́шьене к о́ л е с о в о́ д н е, а на другім ко́лесо пале́чьне, вно ма́йи в со́бі па́льцы і ї́мат за цыви і обе́ртат вирите́но“.

К о л и́ $^{+}$. Шумячий. „Н и є к о л и“. „Н и м а ю к о л и́“. Немає часу. Охр. 1) Kiedy. 2) Ponieważ.

К о л и б а $^{+}$. Ґ. Позбивана з дощок або кори смереки буда для охорони перед дощем.

К о л и́ с а н к а. Бл. Гойданка.

К о л і н к о в а т и. Охр. Місити коліном черево. Тим способом не усмертит го до́раз, іно нарушит всю утробу, опісля кивинит (хирляє) потуртований і до року умират“.

К о л і п а́ т и. Ґ. Тяжко ходити, лазити з бідою.

К о л і с н и́ ц я $^{+}$. Це Теліжки при плузі — передня часть. Бл. Вн. Теліга, колісня, що возять нею однокінкою воду в бочці.

К о л і т в и ц і. Ц. Колені

дерева.

К о́ л о. Охр. 1) Колесо. 2) Зібрання людей.

К о́ л о в а н' ь. Ц. Груба конопля на насіння.

К о л о д а в і в с а. Свєн. Міра зерна.

К о л о д з ь а́ ц ь, ц ь а. Криниця. Охр. К о л о д я́ з ь.

К о л о с н о в а н и ц ь. Міхн. Сніп без зерна. Ст. К. К о л о с о́ в а н е ц ь.

К о л о т н и́ й. Каламутний. „К о л о т н а́ в о́ д а". Желех. К о л о́ т н и́ й.

К о л ь. Гв. Коли. „К о л ь н и мож, т о н и мож". Гн. К о л ь, к о й. Марія Турянська. Тернова Вижна. „К о л ь в і н ч у́ т к и с и в т ї м н и м а є".

К о л ь е́ й к а, и. Вузько— торова залізниця — звозити дерево.

К о́ л ь і н к и, н а к о́ л ь і н к и с т а́ т и. К. Ор. Клячати.

К о л ь̀ і с ц ь а́, ц ь а́ т и, ц ь а́ т а. Колісце.

К о л ь і́ с ь а. Колеса. Geräder.

К о́ л ь і ч ь к о, а. Колісце. Желех. Пав. К о л ь і́ ч к о. Ч ь и р и з г о р у в и с о к у ю л е т ь і л о к о л ь і ч ь к о,
Ч ь и н и б у д е ш ь б а н у в а т и з а м н о в К о л а н ь і ч ь к о? Д. В. Костів.

К о л ь і ч ь к о́ в и й, а, е. Колісцевий.

К о л ь а в и́ ч ь н ь і т и. Пав. Задубіти, задеревіти, затерпнути.

К о л я д а+. Ґ. Христове Різдво.

К о л я д а, к о л я д о в а т и. Охр. Співати поганські пісні (світські) на Різдво Хр. Див. Х р и с т о с а т и.

К о м а н и́ ц я. Ґ. Неплідна кобила, або гермафродитка. Ст. К. Дзв. Гор. Гн. Конюшина; Макс. Plur. к о м а н и ц і́. Васько Добрянський — Старий Самбір. 18. V. 32.

К о м а р ь к и́. Комарі. К о м а р ь к и́ к о м а р ь к и́, Н и с ь і д а й т е н а д ь і в к и, А й с ь і д а й т е н а х л о п ц ь і, Б о т о в а ш ь і м о л о д ц ь і. Д.

К о м а́ р ь н и к, а. Хата для пастухів у полонині. Ґ. Улаго дження з дерева для перехования овечого сира. Пав. Тимчасова літна стайня в полонині. Желех. К о м а р н и́ к.

К о м а́ ш н ь а+. Ст. К. Гостина з поминальними богослуженнями. Дц. Лб. К у м а ш н ь а. Макс. „Гостина, яку робить той ґазда, що посвящує якусь фіґуру або криж". Евка Нанівська — Потік Вел. 6. VI. 32 р. К. Ор. Поминки з гостиною.

К о м и н á р ь. Пр. „Коминáрь хóдит пи́рид сьвáтьми, поди́витсьа, а пів злóтого дай". В. Ткачишин. 31. III. 35.

К о м і р с т в о. Макс. „Біда на комірстві" — в несвоїй хаті. Михайло Шемердяк — Старий Самбір. 30. III. 32 р.

К о м ь а н ý т и. Вдарити. „Комьанýла стáрого дáчьим".

К о н á р к а т и—робити. „Отíць конáркают свойи́".

К о н á р х а т и. Бл. Бідкатися, припадати (коло дитини).

К о н á р, а, і. Ст. К. Галуза, гіля. Пав. К о н á р ь. Грубша галуза.

К о н д á т. Пав. Початок. З кондáту—з початку.

К о н д о в і т Пав. Розсудок. „Не має кондовіту в голові."

К о н д ó х т о р ь, рьа. Пр. Кондуктор. В. Ткачишин. 31. III. 35.

К о н є р у в á т и. Гор. Збиткуватися. „Перестань нє конєрувáти".

К ó н и к и⁺. Ц. Ноги стола й постелі. Волосатий.

К о н о в я́ т к о, а. — коновя.

К о н о п á д и т и. Ст. К. Прохати міцно. Пав. Прохати, заохочувати, наприкряти.

К о н о п л і. Охр. П о с к о н н і—без насіння. М а т е р н і — з насінням. Ст. К. П л о с к і й н і. Мáтьірка.

К о н о т á ч' к а. Пав. Нотес, записник.

К о н т р а г á н т. Пав. Посередник.

К о н т р о в é р з ӣ провáдити. Пав. Говорити жартами.

К ó н т р о л ь. Бл. Вн. Контрольор.

К ó н ч і. Охр. Koniecznie.

К о н ь á р ь, рьа. Що гиндлює кіньми.

К о н ь і м. Пав. „Баба з воза коньім лекш' е".

К ó н я к. Охр. Кінське лайно.

К о н ь á н д з ь і. Пав. Кінський гній. Ст. К. Коньечки́.

К о п á⁺. Ст. К. Копá околóтів. Макс. Копа ґóнтя (60 штук)—ґонтів. Іван Шклярський. Волошинова. 30. III. 1932.

К ó п а в к а, и. „Вівцьá, що сьа пéршього року скопили́чьит, як ще ни чьас; тежь і дьівка кóпавка, як дьістане дьітину".

К о п á л ь а, льі. Робітниці при „бýльах".

К о п á н ь а, gen. і plur. ньі. К. Ор. Кружок до печі.

Wydawca: Muzeum T-wa „Bojkiwszczyna“, Sambor, ul. Cicha 1.
Redaktor: Dr. Michał Skoryk. — Z drukarni J. Metzgera w Samborze.

Видає Музей Т-ва „Бойківщина“ в Самборі.
Редактор: Др. Михайло Скорик. — З друкарні Й. Мецґера в Самборі.

Видання скорочене.